terris, cum hominibus conloquatur. cogitate genus sonitus eius quem Latinienses nuntiarunt, recordamini illud etiam quod nondum est relatum, quod eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiae nuntiatur terrae motus horribilis cum quibusdam monstris metuendisque rebus. haec eadem profecto quae prospi-
63 cimus impendentia pertimescetis. etenim haec deorum immortalium vox, haec paene oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri atque terrae motu quodam novo contremescunt, et inusitato aliquid sono incredibilique praedicunt. in quo constituendae nobis quidem sunt procurationes et obsecratio, quemadmodum monemur. sed faciles sunt preces apud eos qui ultro nobis viam salutis ostendunt: nostrae nobis sunt inter nos irae discordiaeque placandae.

---

3 etiam illud E 4 factum *edd.* factus ω 5 monstris metuendisque rebus *Mue.* multis metuendisque rebus ω *(quod frustra defendit Koch p. 14 cl. Ov. Met. 15, 24* multa ac metuenda minatur. *nam sicut hoc optime dici manifestum est, ita* quaedam multa *non recte coniunguntur)* ⟨monstris⟩ mutis metuendisque [rebus] *Mdv. Adv. II 1884 p. 142* invisis m. r. *Mo.* 6 prospicimus P prospiciamus G proitiamus E 9 cum agri (cumque agris E) atque terrae ω (cum agri atque *in ras.* P^c) cum aer atque terra *Gar.* cum maria atque terrae *Jeep, progr. 1862 p. 11 ingeniose* 10 contremiscunt E inusitato P^cGEH invissitato P^1 sono aliquid GE M· TULLI· CICERONIS DE HARUSPICUM RESPONSIS EXPLICIT· INC· PRO CORNELIO BALBO P *subscriptione carent* GE

M. TULLI CICERONIS

SCRIPTA QUAE MANSERUNT OMNIA

FASC. 22

ORATIO PRO P. SESTIO

RECOGNOVIT

A. KLOTZ

LIPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXV

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI

M. TULLI CICERONIS

PRO P. SESTIO ORATIO

SIGLA

P = codex Parisinus 7794 *saec. IX*
  Pc = correcturae eiusdem fere aequales
  Pr = correcturae multo recentiores
G = codex Bruxellensis 5345 *saec. XII*
  Gc = corrector codicis
H = codex Harleianus 4927 *saec. XII.* in hac oratione excerpta tantum continet
ς = codices recentiores aut omnes aut singuli
ω = codices omnes
Schol. B = Scholiasta Bobiensis.

NOTAE

Ang. = *Angelius, Bai.* = *Baiter, Ba.* = *Bake, Scholica hypomnemata I 1837 p. 49—136. Dietrich* = *Dietrich, Jahrb. LXXXVII 1863 p. 505—516. Eb.* = *Eberhard, Ern.* = *Ernesti, Grumme* = *A. Grumme, Festschrift des Lehrerkollegiums des Gymn. zu Gera 1902 p. 5—12. Gul.* = *Gulielmius, Ha.* = *Halm, He.* = *Hertz, Jahrb. Suppl. XIII 1881—1884 p. 33—73. Hot.* = *Hotoman, Jac.* = *Jacob, Philol. III 1848 p. 483—506. 701—726. Kay.* = *Kayser, Keil* = *H. Keil, Eos I 1864 p. 15—23. Kimm.* = *Kimmig, De Sestianae Ciceronianae orationis interpolationibus 1882. AKl.* = *A. Klotz, RKl.* = *R. Klotz, Koch* = *H. A. Koch, Zeitschr. f. Gymn. XV 1861 p. 384—386, Lb.* = *Lambinus, Mdv.* = *Madvig, Maehl.* = *Maehly, Jahrb. LXIX 1864 p. 38—52. Man.* = *Manutius, Mo.* = *Mommsen, Mue.* = *C. F. W. Mueller, Naug.* = *Naugerius, Or.* = *Orelli, Ortm.* = *Ortmann, Zeitschr. f. Gymn. XXXIII 1879 p. 417—430. Paul* = *W. Paul, Zeitschr. f. Gymn. XXVIII 1874 p. 305—331. Pet.* = *Peterson, Pluyg.* = *Pluygers, Mnem. IX 1860 p. 331—335. N. S. IX 1881 p. 140—141. Probst* = *Probst, Jahrb. XCVII 1868 p. 351—354. Ri.* = *Richter, Jahrb. LXXXV 1862 p. 271—276. Schroe.* = *A. Schroeder, De interpolationibus in duabus Ciceronis orationibus pro Sestio et pro Plancio habitis 1865. Schue.* = *Schuetzius, Sey.* = *M. Seyffert, Epistola*

critica ad Carolum Halmium de Ciceronis pro L. Sulla et pro P. Sestio orationibus ab ipso editis 1848. Url. = *Urlichs, Rhein. Mus. XXXIII 1878 p. 150—153. Weid.* = *Weidner, Quaestionum criticorum specimen 1864 p. 5—11 Adversaria Tulliana 1885. We.* = *A. S. Wesenberg, Observationes criticae in M. Tullii Ciceronis pro Sestio orationem 1837, Zie.* = *Zielinski, Das Clauselgesetz in Ciceros Reden. Philol. Suppl. IX 1904.*

TESTIMONIUM

Cic. ad Q. fr. 2, 4, 1 Sestius noster absolutus est a. d. V (*var.* II) Id. Mart. et quod vehementer interfuit rei publicae, nullam videri in eiusmodi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est.

ARGUMENTUM SCHOLIASTAE BOBIENSIS

P. Sestius amicissi⟨mus familiarissimusque Ciceronis fuit in col⟩legio tribunorum plebis, qui fuerunt P. Lentulo Spinthere Quinto Metello Nepote coss. (*i. anno a. Chr. 57*). obstinate igitur et ipse se dediderat in consensum partis eius qui dignitatem suam M. Tullio restituere gestiebant. sed enim P. Clodio repugnante et conspiratam seditiose multitudinem congregante, nequis isti ad revocandum Ciceronem daretur effectus, ad dimicationem usque processum est, ut P. Sestius gravissime et paene letaliter vulneratus, necessario cogeretur etiam ipse armatorum manum gladiatoriam, quod Milo iam fecerat, adhibere praesidii scilicet gratia. sic enim potuit effici ut actionem quam pro Tullio instituerat obtineret. postquam tamen Cicero ab exilio rediit, accusare de vi P. Clodius Sestium coepit, immisso velut principe delationis P. Albinovano et testimonium dicente P. Vatinio, ut hoc praecipue crimini daret quod supergressus civilem modum rogationem suam non aequitate persuaserit, sed armis obtinuerit. cui opponitur huiusmodi a Cicerone defensio quae per qualitatem speciei duplicis .... nam relativum hoc erit, iuste et merito habuisse armatorum praesidia P. Sestium, ut Clodianos impetus ab illa dimicatione quam facere coeperat submoveret. illud vero ad compensationem refertur, pro bona causa et rei publicae necessaria, etiamsi armatos habuerit, impunitum esse debere, cum bene meritum de salute patriae civem restitui vellet, omnium favente consensu. hanc igitur eandem causam plurimi defenderunt, in quis fuit Q. Hortensius

---

18 opponetur *cod.* 19 defensioque *cod.* species *cod.*

M. Crassus C. Licinius Calvus, partibus inter se distributis quas in agendo tuerentur. itaque Tullius ea peroravit quae sibi fuerant explicanda, nec ut plerique arbitrati sunt extra causam vagatus est. quamvis enim sciamus ... multa Ciceronem vel iratum vel dolentem de passionibus suis ultra paene quam res posceret exaggerare solitum, tamen quod hic prolixa quadam turbulentissimi temporis descriptione[m] multum voluminis occupat, non mediocriter videtur ad praesens negotium pertinere. ostendendae sunt enim P. Clodii seditiosae turbulentaeque illius temporis actiones et iniuriae quas ipse Cicero perpessus sit, et utilitates quas in illius restitutione patria consecuta sit, ut recte ac necessario P. Sestius armatos habuisse videatur, propterea sit maxime praesentis criminis invidia liberandus. multa quidem in orationis cursu praetermittemus, quae propter similitudinem causae in commentario proxumae orationis *(i. in Vatin.)* ostendimus. ergo ne expectaveris ut sicubi inciderit eadem rursus iteremus.

---

1 *C. Meyer* L. *cod.* 12 sis *cod.*

Siquis antea iudices mirabatur, quid esset quod 1
pro tantis opibus rei publicae tantaque dignitate im- 1
perii nequaquam satis multi cives forti et magno animo invenirentur, qui auderent se et salutem suam in discrimen offerre pro statu civitatis et pro communi libertate, is hoc tempore miretur potius siquem bonum et fortem civem viderit, quam siquem aut timidum aut sibi potius quam rei publicae consulentem. nam ut omittatis de uniuscuiusque casu cogitando recordari, uno aspectu intueri potestis eos qui cum senatu, cum bonis omnibus rem publicam adflictam excitarint et latrocinio domestico liberarint, maestos sordidatos reos de capite, de fama, de civitate, de fortunis, de liberis dimicantis; eos autem qui

---

inscribunt orationi: INCIPIT · PRO · P · SESTIO P, M · TULLII CICERONIS PRO SESTIO INCIPIT G, INCIPIT PRO SESTIO *Schol. B*

2 -ro *in ras.* P 3 nequam P[1] 6 libertate is hoc *Ba. p. 49* libertates ex hoc P[1] libertate ex hoc P[c]Gς l. is ex hoc *Mo.* 7 quam ... consulentem *del. Kimm. p. 54 prorsus deleta aequabilitate* 8 aut midum P[1] 14 libris G autem *ex* hoc G[c]

omnia divina et humana violarint vexarint pertur-
barint everterint, non solum alacris laetosque voli-
tare, sed etiam fortissimis atque optimis civibus peri-
2 culum moliri, de se nihil timere. in quo cum multa
sunt indigna, tum nihil minus est ferendum quam quod
iam non per latrones suos, non per homines egestate
et scelere perditos, sed per vos nobis, per optimos
viros optimis civibus periculum inferre conantur, et
quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi manu
copiis delere non potuerunt, hos vestra auctoritate,
vestra religione, vestris sententiis se oppressuros ar-
bitrantur. ego autem iudices, ⟨quoniam⟩ qua voce mihi
in agendis gratiis commemorandoque eorum qui de me
optime meriti sunt beneficio esse utendum putabam,
ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis, iis
potissimum vox haec serviat quorum opera et mihi
et vobis et populo Romano restituta est.

2
3 Et quamquam a Q. Hortensio clarissimo viro atque
eloquentissimo causa est P. Sesti perorata, nihilque
ab eo praetermissum est quod aut pro re publica con-
querendum fuit, aut pro reo disputandum, tamen ad-
grediar ad dicendum, ne mea propugnatio ei potissi-
mum defuisse videatur, per quem est perfectum ne ce-
teris civibus deesset. atque ego sic statuo iudices, a
me in hac causa atque hoc extremo dicendi loco pieta-

---

1 divinae et P[1] violarunt vexarunt perturbarunt everterunt *Ba. p. 50* 2 volitare sed etiam P[c] ** volutares etiam P[1]? sed etiam voluntarios G 4 de ... timere *del. Kimm. p. 55 quae necessaria videntur* 5 est minus G *non male* ferendum G ter P 10 copiis *ex* corpus G delere G[c] dolere G[1] dolore P 11 oppressos G[1] 12 autem *ex* hoc G[c] *add. Ha.* ⟨si⟩ *RKl.* 13 eorum *add.* P[1] *mg.* 15 meorum (*vel* multorum) *coni. Mue.* amicorum *Weid. 1864 p. 3, neutrum probabiliter; nam* eorum *repetit enuntiatum* eorum qui ... meriti sunt, *voci* beneficio *opponitur* periculis *cui voci quidquid additur gravius quam* eorum, *ipsius vocis pondus imminuitur* iis ... serviat *del. Ba. p. 51* 19 P. *om.* G 21 reo P[c] re P[1] re p. G 25 hoc *om.* G loco pietatis *ex* locupletatis G[c] querellas quam ς querell *** P[1] querellam P[c]G

tis potius quam defensionis, querellae quam eloquen-
tiae, doloris quam ingenii partis esse susceptas. ita- 4
que si aut acrius egero aut liberius quam qui ante
me dixerunt, peto a vobis ut tantum orationi meae con-
cedatis, quantum et pio dolori et iustae iracundiae
concedendum putetis. nam neque officio coniunctior
dolor ullus esse potest quam hic meus susceptus ex
hominis de me optime meriti periculo, neque iracundia
magis ulla laudandast quam ea quae ⟨est⟩ inflammata
eorum scelere qui cum omnibus meae salutis defen-
soribus bellum esse sibi gerendum iudicaverunt. sed 5
quoniam singulis criminibus ceteri responderunt, di-
cam ego de omni statu P. Sesti, de genere vitae, de
natura, de moribus, de incredibili amore in bonos, de
studio conservandae salutis communis atque otii, con-
tendamque, si modo id consequi potero, ut in hac
confusa atque universa defensione nihil a me quod
ad vestram quaestionem, nihil quod ad reum, nihil
quod ad rem publicam pertineat, praetermissum esse
videatur. et quoniam in gravissimis temporibus civi-
tatis atque in ruinis eversae atque adflictae rei publi-
cae P. Sesti tribunatus est a Fortuna ipsa collocatus,
non adgrediar ad illa maxima atque amplissima, prius-
quam docuero quibus initiis ac fundamentis haec tan-
tae summis in rebus laudes excitatae sint.

Parente P. Sestius natus est iudices, homine ut pleri- 3
que meministis et sapiente et sancto et severo. qui cum 6
tribunus plebis primus inter homines nobilissimos tem-
poribus optumis factus esset, reliquis honoribus non

---

1 eloquentia P^1 2 dolores $P^c G^1$ partes $P^c G^1$ partim P^1 3 aut carius G 6 nam neque G^c namque P namqui G^1 numquam H 7 ullus esse potest H ς ullius esse potest P esse ullius potest **** G 9 laudanda est *Ha.* laudandans P^1 laudanda P^cGH ea quae est inflammata *AKl.* ea inflammat P^1 illa quae inflammata G ea quae me inflammat P^c mea inflammata *Ha.* 16 id PG dicendo *coni. Mue.* 17 a me P^cG ad me P^1 ab me H 19 pertinet G 20 videatur esse G 24 haec P^1 hae P^cGH 29 factus *ex* tactum P statutus G reliquis ... videri *Schol. B*

tam uti voluit quam dignus videri. eo auctore duxit honestissumi et spectatissumi viri C. Albini filiam, ex qua hic est puer et nupta iam filia. duobus his gravissumae antiquitatis viris sic probatus fuit, ut utrique eorum et carus maxime et iucundus esset. ademit Albino soceri nomen mors filiae, sed caritatem illius necessitudinis et benivolentiam non ademit. hodie sic hunc diligit ut vos facillume potestis ex hac vel adsiduitate eius vel sollicitudine et molestia iudicare.
7 Duxit uxorem patre vivo optumi et calamitosissumi viri filiam L. Scipionis. clara in hoc P. Sesti pietas extitit et omnibus grata, quod et Massiliam statim profectus est, ut socerum videre consolarique posset, fluctibus rei publicae expulsum, in alienis terris iacentem, quem in maiorum suorum vestigiis stare oportebat, et ad eum filiam eius adduxit, ut ille insperato aspectu conplexuque si non omnem, at aliquam partem maeroris sui deponeret, et maximis † praeteritas esse sed iis et officiis et illius aerumnam quoad vixit, et filiae solitudinem sustentavit. possum multa dicere de libe-

3 hi∗c P his P∗∗∗ G gravissumae ς gravissumis (-simis G) PG gravissumis ⟨summae⟩ *Mo.* gr. antiqu⟨ae sever⟩itatis *Eberhard* 4 ut utrique G utrique P[1]; P[c] ut *add. s. v. post* eorum. *unde* ut *pro priore* et *substituerit quispiam. sed non inepte qui natura carus patri, socero iucundus est, etiam socero carus tamquam filius fuisse dicitur* 6 ∗albano P soceri ς ceteri P[1] ceterum P[c]G *(nempe* ceteri *natum ex* -ceri *prima syllaba vocis* soceri *in lacuna deperdita)* mors *s. v. add.* P[c] 8 hodie ... diligit *del. Kimm. p. 57, sed* sic *ad antecedentia pertinet: hodie non minus socerum diligit quam uxore viva* facillume P[c] -lime P[1]G 9 eius *om.* G 10 duxit ⟨iterum⟩ *Mo.* ⟨alteram⟩ duxit *Schue. (cf. de orat. 1, 183)* calamitatissimi G L. Scipionis filiam *Schol. B* c. scipionis G 12 extitit P extat G et *s. v. add.* P[c] 13 socereum P consolarique P et consolari G 17 ad P[1] aliquem G memoris P[1] 18 et P[c] *in ras.* et te G praeteritas esse sed (sed *om.* G) iis et officiis P[1]G (praeteritas ... et *del.* P[c]) praeterea assiduisque o. *Mo.* praeter caritatem studiis et o. *Paul p. 309* pro illa necessitudine studiis et o. *Pet. verba a* P[c] *deleta in archetypo unum versum videntur effecisse lectu difficillimum. certum videtur* praeterea; *temptavi* maximis praeterea beneficiis et officiis

ralitate, de domesticis officiis, de tribunatu militari,
de provinciali in eo magistratu apstinentia; sed mihi
ante oculos obversatur rei publicae dignitas, quae me
ad sese rapit, haec minora relinquere hortatur. Quae- 8
stor hic C. Antoni conlegae mei iudices, fuit sorte,
sed societate consiliorum meus. inpedior nonnullius
officii ut ego interpretor religione quominus exponam
quam multa P. Sestius cum esset cum collega meo
senserit, ad me detulerit, quanto ante providerit. atque
ego de Antonio nihil dico praeter unum, numquam
illum illo summo timore ac periculo civitatis neque
communem metum omnium nec propriam nonnullo-
rum de ipso suspicionem aut infitiando tollere aut
dissimulando sedare voluisse. in quo collega susti-
nendo atque moderando si meam in illum indulgen-
tiam coniunctam cum summa custodia rei publicae
laudare vere solebatis, par prope laus P. Sesti esse
debet qui ita suum consulem observavit, ut et illi
quaestor bonus et bonis omnibus optimus civis vide-
retur.

Idem, cum illa coniuratio ex latebris atque ex tene- 4 9
bris erupisset, palamque armata volitaret, venit cum
exercitu Capuam, quam urbem propter plurimas belli
opportunitates ab illa impia et scelerata manu temptari
suspicabamur; C. Mevulanum tribunum militum An-

---

4 *Macr. exc. Paris. GL V 624, 30* infinitum nonnumquam pro coniunctivo ponunt. Cicero pro Sestio: rei publicae dignitas me ad se rapit et haec minora relinquere hortatur *(item exc. Bob. GL V 645, 36)* rapit *ex* rapuit *ut vid.* G^1 5 antonii *ex* -ni P^cG^c collegae *ex* -gi G^c sortes P^1 8 quam ... detulerit *Schol. B* 9 P. ... senserit *om.* ω quanto *ex* quanta G^c 11 civitatis *edd.* societatis ω 16 coniunctam indulgentiam G^1 17 vere ς vero PG 19 et bonis omnibus *He. p. 53 om.* P^1G et vobis omnibus P^c *(fort. recte)* et nobis omnibus *RKl.* 21 coniuratio *ex* cum i. G^c lateribus G 24 temptari *ex* -plari G^c conspicabamur *ex* -us G^c 25 mevulanum (*ex* -uol- G^c) ω Mefulanum *Hübner, Eph. ep. II p. 41* Menolavum *He. p. 59* Faesulanum *Url. p. 151* T. Ri. mi. l. P antonius *ex* antoni G^c

toni Capua praecipitem eiecit, hominem perditum et non opscure Pisauri et in aliis agri Gallici partibus in illa coniuratione versatum. idemque C. Marcellum cum is non Capuam solum venisset, verum etiam se quasi armorum studio in maximam familiam coniecisset, exterminandum ex illa urbe curavit. qua de causa et tum conventus ille Capuae qui propter salutem illius urbis consulatu conservatam meo me unum patronum adoptavit, huic aput me P. Sestio maximas gratias egit, et hoc tempore eidem homines nomine commutato coloni decurionesque fortissimi atque optimi viri beneficium P. Sesti testimonio declarant, periculum
10 decreto suo deprecantur. recita quaeso L. Sesti quid decrerint Capuae decuriones, ut iam puerilis tua vox possit aliquid significare inimicis vestris quidnam cum se conroborarit effectura esse videatur. DECURIONUM DECRETA.

Non recito decretum officio aliquo expressum vicinitatis aut clientelae aut hospitii publici, aut ambitionis aut commendationis gratia, sed recito memoriam perfuncti periculi, praedicationem amplissimi beneficii, vocem officii praesentis, testimonium praeteriti tem-

---

1 eiecit P proiecit G 2 Pisauri ... partibus *del. Kimm. p. 56 non recte offensus duobus* in *diverso sensu adhibitis* 3 itemque *Weid. 1864 p. 9* 4 is *ex* his P *ex* iis G 8 conservam P^1 9 P. Sestio *del. Man., sed nomen non sine gravitate additum praesertim ab* huic *separatum; cf. RKl. Emend. Tull. 1832 p. 26* 10 eidem P quidam *ex* -dem G^c nemine G 13 L. *Hot.* P. ω (*cf. epist. 13, 8, 1* C. Albini senatoris cuius ex filia natus est L. Sestius optimus adulescens filius P. Sesti) decreverint GH 14 ut ... significare *Schol. B* puerilis G *Schol. B* virilis P vix *s. v. add.* G^c 15 vestris P^1G^1 *del.* P^c nostris G^c corrobari et G 16 videbatur G 18 aliqua P^1 19 clientelae *ex* -tenae G^c hospitii *ex* -tio G^c [aut] ambitionis *Pluyg. 1860 p. 331* aut amb. ... gratia *del. Ortm. p. 418. quibus verbis quid Capuenses expectare potuerint indicatur. haec a Cicerone commemorata fuisse efficitur ex opposita notione* testimonium praeteriti temporis commodationis G 22 vocem *amicus quidem Lambini* vicem ω indicem *Koechly* (*cf. Rab. perd. 18* quin continetis vocem, indicem stultitiae vestrae, testem paucitatis) vindicem *Url. p. 151*

poris. atque illis temporibus isdem cum iam Capuam 11 metu Sestius liberasset, urbem senatus atque omnes boni deprehensis atque oppressis domesticis hostibus me duce ex periculis maximis extraxissent, ego litteris P. Sestium Capua arcessivi cum illo exercitu quem tum secum habebat. quibus hic litteris lectis ad urbem confestim incredibili celeritate advolavit. atque ut illius temporis atrocitatem recordari possitis, audite litteras et vestram memoriam ad timoris praeteriti cogitationem excitate. LITTERAE CICERONIS CONSULIS.

Hoc adventu P. Sesti tribunorum plebis novorum qui 5 tum extremis diebus consulatus mei res eas quas gesseram vexare cupiebant, reliquaeque coniurationis impetus et conatus sunt retardati. ac posteaquam est in- 12 tellectum ⟨M.⟩ Catone tribuno plebis fortissimo atque optimo civi rem ⟨publicam⟩ defendente, per se ipsum senatum populumque Romanum sine militum praesidio tueri facile maiestate sua dignitatem eorum qui salutem communem periculo suo defendissent, Sestius cum illo exercitu summa celeritate est Antonium consecutus. hic ego quid praedicem quibus hic rebus consulem quaestor ad rem gerendam excitarit, quos stimulos admoverit homini studioso fortasse victoriae,

---

1 eisdem G; isdem cum *propter scissuram nunc non legitur in* P 5 arcersivi G 7 incredibile P^1 ut ς ne PG; *sed fieri potest ut aliquod membrum exciderit, velut* ne ⟨mihi credatis, sed ipsi⟩ *eqs.* 8 temporis *om.* G recordare P^1; *qua forma commodior fieret clausula membri* audite ς cludite PG^1 claudite G^c litteras *ex* -is G^1 9 timoris *ex* -res G^c 11 adventu *om.* G sestio *ex* -ti G^c qui ... cupiebant *Schol. B* tum *om. Schol. B* 14 sunt *ex* sum G^c 15 *add. Or.* 16 remp. ς: ·R· PG defendente G^c detendente PG^1 18 maiestate sua *Weid. 1864 p. 6* maiestatem suam ω; *quo servato* dignitatem⟨que⟩ *Ha.* 19 sestilius P^1 20 exercitus P^1 ē *(i.* est*)* PG (*sed in* P *in ras. in qua* ·c· *perspexit Ha. unde ille:* C. Antonium consecutus ⟨est⟩) 21 hoc (h·) G ergo P^1 21 consulem quaestor *Weid. l. l.* consulemq. P^1 consulem P^cG 22 quos ... victoriae *Schol. B* quos *Schol. B* quot (*ex* -d P) ω 23 studioso fortasse *Schol. B* st. fortassis P fortassis st. G; *Ciceronem forma*

sed tamen nimium communem Martem belli casumque metuenti? longum est ea dicere, sed hoc breve dicam: si M. Petrei non excellens animus amore rei publicae, non praestans in re publica virtus, non summa auctoritas apud milites, non mirificus usus in re militari extitisset, neque adiutor ei P. Sestius ad excitandum Antonium cohortandum accusandum inpellendum fuisset, datus illo in bello esset hiemi locus, neque umquam Catilina cum e pruina Appennini atque e nivibus illis emersisset, atque aestatem integram nanctus † Italiae callis et pastorum stabula praedari coepisset, sine multo sanguine ac sine totius Italiae vastitate miserrima concidisset.
13 hunc igitur animum adtulit ad tribunatum P. Sestius, ut quaesturam Macedoniae relinquam et aliquando ad haec propiora veniam. quamquam non est omittenda singularis illa integritas provincialis quoius ego nuper in Macedonia vidi vestigia, non pressa leviter ad exigui praedicationem temporis, sed fixa ad memoriam illius provinciae sempiternam. verum haec ita praetereamus ut tamen intuentes et

---

fortassis *non usum esse docuit RKl. (Emend. Tull. 1832 p. 28); uno loco Clu. 201 omnibus codicibus videtur traditum ex* fortassis

1 bellicosumque intuenti G 2 brevi G dicam si G ducassi P si M. Pe⟨t⟩rei *Schol. B* 3 animo G amore Lb. et *(hoc* P^c *in ras.)* amore ω et amor *Gul. bina membra coniunguntur, ita ut bina ad rem publicam spectent, altera bina ad rem militarem* re p. ⟨gerenda⟩ *Weid. 1864 p. 9* 8 nequaquam G 9 e (e *s. v.*) nivibus P moenibus G 11 nanctus P^1G^1 nactus P^cG^c

11 praedari *ex* -re P^1 praeclara P^cG. *locus desperatus. certum videtur coniungenda esse verba* aestatem integram nanctus. *nec minus dubito quin* Italiae *ex sequentibus praeceptum sit. sine offensione dictum est* stabula pastorum praedari, *quod facere potuit hieme finita. itaque* callis *ad receptacula pertinere videtur quibus Catilina per hiemem latuisset. apte sane* saltuum callis *Busche* (*vel* montium), *quibus vocibus suum verbum addendum erat velut e. g.* ⟨relinquere⟩. *reliquas coniecturas enumerat Mue. p. VII* 13 apstulit ad tribunatum P ad trib. attulit G 15 propriora PG^1 *post* quamquam *repetitum in* P et aliquando *(e v. 15)* 17 cuius P quoius (ius *del. et sscr.* ł huius G^c) G 18 leviter ad *ex* ad leviter G^c 20 ita ... ut *del. Schoell apud Kimm. p. 18 non sine damno sermonis*

respectantes relinquamus ad tribunatum qui ipse ad sese iam dudum vocat et quodam modo apsorbet orationem meam, contento studio cursuque veniamus.

6 14 De quo quidem tribunatu ita dictum a Q. Hortensio, ut eius oratio non defensionem modo videretur criminum continere, sed etiam memoria dignam iuventuti rei publicae capessendae auctoritatem disciplinamque praescribere. sed tamen quoniam tribunatus totus P. Sesti nihil aliud nisi meum nomen causamque sustinuit, necessario mihi de isdem rebus esse arbitror si non suptilius disputandum, at certe dolentius deplorandum. qua in oratione si asperius in quosdam homines invehi vellem, quis non concederet, ut eos quorum sceleris furore violatus essem, vocis libertate perstringerem? sed agam moderate et huius potius tempori serviam quam dolori meo: siqui occulte a salute nostra dissentiunt lateant; siqui fecerunt aliquid aliquando atque eidem nunc tacent et quiescunt, nos quoque simus obliti; siqui se offerunt † insectantur, quoad ferri

---

1 qui P^1 quia P^cG 3 veniamus P veniam G 4 est *post* dictum *s. v. add.* G^c a q. P ab G 5 non *om.* G modo non (non *del.* P^1) videretur criminum P modo crim. non vid. G modo omnium vid. crim. *Paul 1874 p. 310* 6 dignam iuventuti *Mdv. Op.*^{2} *p. 345* dignam iuti *(sed* -m i- *exp.)* P digna uti G *cf. 96 p. 219, 23. quod Iac. 1848 p. 701 adnotat ad locutionem* auctoritatem praescribere *non satis commode addi dativum,* praescribere *quasi per zeugma adhibitum adnoto velut* auctoritatem proponere disciplinamque praescribere 11 ad P^1 13 quisquis G ut eos *om.* G 14 prestringerem P perstringere G agam ς aquam P^1 ut quam P^cG 15 huius ς hu* P^1 hos G^1 huic P^cG^c 18 eidem P^1 iidem P^c idem G 19 se offerunt P offendunt G insectantur (-ter P^c) P insequuntur *ex* -secuntur G^c; *duo verba hoc loco sine coniunctione ferri non posse mihi persuasum est nec* insectantur *delendum esse Wicherto crediderim.* insectentur *Krüger, Rhein. Mus. XXVII 1872 p. 491 quo accepto haud scio an expectaretur* ⟨nos⟩ q. f. p. perferemus. *probarem* si qui se offerunt insectanter, *nisi adverbium apud Gell. tantum (19, 3, 1) extaret. unde haud scio an praestet* insectantes. *eodem coniectura Weidneri 1864 p. 9 pertinet* insectando *quae certe non minus latine sententiam exprimit*

poterint perferemus, neque quemquam offendet oratio mea nisi qui se ita optulerit ut in eum non invasisse, sed incucurrisse videamur.

15 Sed necesse est antequam de tribunatu P. Sesti dicere incipiam, me totum superioris anni rei publicae naufragium exponere, in quo colligendo ac reficienda salute communi omnia reperientur P. Sesti facta dicta

7 consilia versata. † fuerat ille annus tam in re publica, iudices, cum in magno motu et multorum timore intentus ⟨est⟩ arcus in me unum, sicut vulgo ignari rerum loquebantur, re quidem vera in universam rem publicam, traductione ad plebem furibundi hominis ac perditi, mihi irati, sed multo acrius otii et communis salutis inimici. hunc vir clarissimus mihique multis repugnantibus amicissimus Cn. Pompeius omni cautione foedere execratione devinxerat, nihil in tribunatu contra me esse facturum. quod ille nefarius ex omnium scelerum colluvione natus * * * parum se foedus violaturum arbitratus nisi ipsum cautorem alieni

---

1 poterint P -runt *ex* -rint Gc 3 incurrisse (*alterum* r *s. v. add.* Gc) G 4 est *s. v.* P[1] 5 rei p. G re p. P[1] in re p. Pc 6 in quo ... communi *Schol. B* collegendo P[1] 7 repperientur PG 8 tam ω iam *Mdv. Op.*[2] *p. 396* 9 cum P[1] quam PcG metu G; *locos desperatus, priorum conamina ferme enumerant Ha. in ed. Turic. altera 1856 et He. p. 60 sq. quibus accedit Landgrafius, Blätt. f. d. bayr. Gymn. 1883 p. 48:* labefactarat ille annus iam tum rem p. *Grumme 1902 p. 8* fuerat ille annus iam ⟨funestus⟩ in re publica; *Pet.* fuerat ille annus tam in re p. iudices, ⟨calamitosus quam fore suspicabamur tum⟩ cum *eqs. vide ne* in re p. *delendum et* rei p. *addendum ad verba* in magno motu *quae aegre carent genetivo, quo ornatur iuxta positum* timore. *sed in re incerta nihil affirmaverim.* 10 *add. Mdv.* artius G sint P[1] 11 ignari rerum *del. Kimm. p. 54, quasi non recte diceretur appositive* vulgo *(i. plerique)* ignari rerum loquebantur vera PcG *om.* P[1] 12 homines G michirati P[1] 15 pompei G cautione Pc cautiorem P[1]G ⟨congluti⟩natus *coni. Mue. lac. statuit Ri. p. 272 sic fere explendam* ⟨non solum ipse turpiter neglexit, verum etiam Pompeium a me avertit⟩; *vulgo* ⟨est⟩ *post* arbitratus *(v. 19)*

periculi suis propriis periculis terruisset. hanc taetram 16
inmanemque beluam vinctam auspiciis, alligatam more maiorum, constrictam legum sacratarum catenis solvit subito lege curiata consul vel ut ego arbitror exoratus, vel ut nonnemo putabat iratus, ignarus quidem certe et inprudens inpendentium tantorum scelerum et malorum. qui tribunus plebis felix in evertenda re publica fuit nullis suis nervis — qui enim in eiusmodi vita nervi esse potuerunt hominis fraternis flagitiis, sororiis stupris, omni inaudita libidine insani? —,
sed fuit profecto quaedam illa rei publicae fortuna 17
fatalis, ut ille caecus atque amens tribunus plebis nancisceretur — quid dicam? consules? hocine ut ego nomine appellem evorsores huius imperi, proditores vestrae dignitatis, hostes bonorum omnium, qui ad delendum senatum, adfligendum equestrem ordinem, extinguenda omnia iura atque instituta maiorum se illis fascibus ceterisque insignibus summi honoris atque imperi ornatos esse arbitrabantur? quorum per deos inmortalis! si nondum scelera vulneraque inusta rei publicae vultis recordari, vultum atque incessum animis intuemini; facilius eorum facta occurrent mentibus vestris, si ora ipsa oculis proposueritis. alter un- 8 18
guentis afluens, calamistrata coma, despiciens con-

1 terruissent G^c 2 victam P 4 lege curiata *Turnebus* legum curiata (-ta *exp.*) P legum G *del. Ortm. p. 418, sed cf. Kimm. p. 11* 5 vel ut ego ... iratus *Schol. B* putabat iratus *Schol. B* putaret (*ex* -re P^c) miratus PG (*unde* mihi iratus *Naug. forte recte, cf. prov. cons. 42)* 6 impendium G 8 in ... vita *del. Kimm. p. 56* 9 fraternis ... stupris *Schol. B* sororis (*sic etiam* PG) stupriis *Schol. B* 10 insani (*ex* -ne P^c) PG exsanguis *Koch p. 384 (cl. 24 p. 175, 10)* infamis *edd. vett.* exhausti *Koechly* insanientis *Pet.* 11 in illa P^c 13 quid ... nomine *Schol. B* hocne *Schol. B* appellem nomine G 14 evorsores G^c eve- P 18 facibus P^1 19 natos G 20 [nondum] *Pluyg. 1860 p. 331 deletis facetiis sermonis* inusta P in ista G 21 recordare P^1 incensum P si ora ... oculis *om.* G^1 si ora ... oculis vestris *add.* G^2 *mg.* 23 alter ... afluens *Schol. B* 24 afluens *Schol. B* P^1 affluens P^cG *cf. Serv.*

scios stuprorum ac veteres vexatores aetatulae suae, puteali et faeneratorum gregibus inflatus, a quibus conpulsus olim ne in Scyllaeo illo aeris alieni tamquam in fretu ad columnam adhaeresceret, in tribunatus portum perfugerat, contemnebat equites Romanos, minitabatur senatui, venditabat se operis atque ab iis se ereptum ne de ambitu causam diceret praedicabat, ab isdemque se etiam invito senatu provinciam sperare dicebat; eamque nisi adeptus esset, se incolumem nulla modo fore arbitrabatur. alter, o di boni!
19 quam taeter incedebat, quam truculentus, quam terribilis aspectu! unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperi veteris, imaginem antiquitatis, columen rei publicae diceres intueri. vestitus aspere nostra hac purpura plebeia ac paene fusca, capillo ita horrido ut Capua in qua ipsa tum imaginis ornandae causa duumviratum gerebat, Seplasiam sublaturus videretur. nam quid ego de supercilio dicam quod tum hominibus non supercilium, sed pignus rei publicae videbatur? tanta erat gravitas in oculo, tanta contractio frontis, ut illo supercilio annus ille niti tamquam vade

---

Aen. 12, 100 unde etiam Cicero calamistratam comam appellat frequenter

1 vexatores ... perfugerat *Schol. B* 2 a quibus *Schol. B* qui P^1 atque P^cG inflatus *ω* insultans *Ribbeck* 3 ne in Scyllaeo *Schol. B* ne scillaeo P nesculeo G tamquam *Schol. B om. ω* 4 in *del. Sey. p. 58 (habet etiam Schol. B), sed cf. Kimm. p. 22* fretu P^1 *(quam formam Verr. 5, 169* perangusto fretu *diserte testatur Probus apud Gell. 13, 21, 15)* freto P^cG *Schol. B ludit de columna Maenia apud quam debitores a creditoribus proscribebantur et de columna Rheginorum* 5 perfugeret *Schol. B* 10 arbitrabatur G -tratur P 14 hac *ex* haec PG 16 in *om.* G ipsa P^1G ipse P^c 17 gerebat P genera ł G sepiasiam *ω* sublaturus P^c sublaurus P^1G 18 quid P^c quidem P^1G supercilio ς supero illo *ω* annus *Lb.* antuus P anantuus G; *quamquam vereor ne aliud lateat.* magistratus *C. F. Hermann, Ind. Gott. 1848;* consulatus *Schue.* 21 vade *om. ω add. Mdv. Op.² p. 348 nisus Prob. GL IV 19, 18* vas vadis. Cicero tamquam vade· 30, 27 Cicero vultu tamquam vade *(idem Sacerd.*

videretur. erat hic omnium sermo: 'est tamen rei publi- 20
cae magnum firmumque subsidium; habeo quem opponam labei illi atque caeno; vultu me dius fidius collegae sui libidinem levitatemque franget; habebit senatus in hunc annum quem sequatur; non derit auctor et dux bonis.' mihi denique homines praecipue gratulabantur, quod habiturus essem contra tribunum plebis furiosum et audacem cum amicum et adfinem, tum etiam fortem et gravem consulem.

Atque eorum alter fefellit neminem. quis enim cla- 9
vum tanti imperii tenere et gubernacula rei publicae tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitraretur hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum ac stuprorum, vino ganeis lenociniis adulteriisque confectum, cum is praeter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset, qui non modo tempestatem inpendentem intueri temulentus, sed ne lucem quidem insolitam aspicere posset? Alter multos 21
plane in omnis partis fefellit. erat enim hominum opinione nobilitate ipsa blanda conciliatricula commendatus. omnes boni semper nobilitati favemus, et quia utilest rei publicae nobiles homines esse dignos [a] maioribus suis, et quia valet aput nos clarorum hominum et bene de re publica meritorum memoria etiam mortuorum. quia tristem semper, quia taciturnum, quia subhorridum atque incultum videbant, et quod erat eo nomine ut ingenerata familiae frugalitas videretur, favebant gaudebant et ad integritatem

---

GL VI 482, 8) (quo loco vultu *pro* supercilio *substitutum esse apparet, non ex* niti *corruptum)*
3 labei G^1 labe^i P labi G^c *cf. abl.* labē *Lucr. 5, 930* (labi *ex* -bo *Oblong.*, labe *ex* -bi *Quadr.*) pubē *Plaut. Pseud. 126* habebit *ex* -bat P^cG^1 6 dux. Bonum mihi G 15 is *ex* his P
17 intueri inpendentem G 19 opinione P^1G opinioni P^c *fort. recte* [hominum opinione] *Kimm. p. 58 cf. Ambr. expos. Luc. 4, 31 (CSE XXXIV) p. 154, 19* ambitio quae blanda quaedam est conciliatricula dignitatum 22 rei G re P 23 *del. edd.*
24 bene *edd.* sene P^1 senex P^cG 27 familia G

maiorum spe sua hominem vocabant materni generis
22 obliti. ego autem — vere dicam iudices — tantum esse
in homine sceleris audaciae crudelitatis quantum ipse
cum re publica sensi, numquam putavi; nequam esse
hominem et levem et falsa opinione errore hominum
ab adulescentia commendatum sciebam. etenim ani-
mus eius vultu, flagitia parietibus tegebantur. sed haec
opstructio nec diuturna est neque obducta ita ut curio-
10 sis oculis perspici non possit. videbamus genus vitae
desidiam inertiam; inclusas eius libidines qui paulo
propius accesserant intuebantur; denique etiam sermo
nobis ansas dabat quibus reconditos eius sensus tenere
23 possemus. laudabat homo doctus philosophos nescio-
quos neque eorum tamen nomina poterat dicere, sed
tamen eos laudabat maxime qui dicuntur praeter ce-
teros esse auctores et laudatores voluptatis; quoius
et quo tempore et quomodo non quaerebat, verbum
ipsum omnibus animi et corporis ⟨partibus⟩ devorarat,
eosdemque praeclare dicere aiebat sapientis omnia sua
causa facere, rem publicam capessere hominem bene
sanum non oportere, nihil esse praestabilius otiosa
vita [plena] et conferta voluptatibus; eos autem qui
dicerent dignitati esse serviendum, rei publicae con-
sulendum, officii rationem in omni vita, non commodi
esse ducendam, adeunda pro patria pericula, vulnera
excipienda, mortem oppetendam, vaticinari atque in-
24 sanire dicebat. ex his assiduis eius cotidianisque ser-

---

1 revocabant *Probst, Jahrb. XCVII 1868 p. 312* 2 autem P hoc G 5 falsa opinione *del. Pluyg. p. 332;* errore *del. Ha.* 6 animum *ex* -us G^c 7 tegebant G 11 sermo nobis *RKl.* sermonis *ω* sermo hominis *Jeep, Jahrb. LXXIII 1856 p. 296, sed dativo aegre caremus* reconditos G conditos P 14 nomina *ex* -ne P 18 corporis partibus *(nisi quod* partibus *post* omnibus *add.) Or.* co P[1] corporis P^cG devorarat *ed. Iuntina* devorat *ω* devorabat *Naug.* 22 *ut supra AKl.* plena et conferta P et conferta plena G eos ... serviendum *Schol. B* autem *ex* hoc G quid P[1] esse om. *Schol. B* 25 ducendam G^c ducendum PG[1] adeunda P subeunda G

monibus, et quod videbam quibuscum hominibus ⟨in⟩ interiore parte aedium viveret, et quod ita domus ipsa fumabat, ut multa eius † sermonis indicia redolerent, statuebam sic: boni nihil ab illis nugis esse expectandum, mali quidem certe nihil pertimescendum. sed ita est iudices: ut si gladium parvo puero aut si inbecillo seni ac debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat, sin ad nutum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa et ferri viribus vulnerare, ⟨sic⟩ cum hominibus enervatis atque exsanguibus consulatus tanquam gladius esset datus, qui per se pungere neminem umquam potuissent, ii summi imperii nomine armati † tam rem publicam contrucidarunt. foedus fecerunt cum tribuno plebis palam, ut ab eo provincias acciperent quas ipsi vellent, exercitum et pecuniam quantam vellent, ea lege si ipsi prius tribuno plebis adflictam et constrictam rem publicam tradidissent. id autem foedus meo sanguine ictum sanciri posse
dicebant. qua re patefacta — neque enim dissimulari 25
tantum scelus poterat nec latere — promulgantur uno

---

1 *add. edd.* 2 interiori G parte n aedium (*ante* n *sscr.* i P^c) PG et P eo G sermonis (*ex* -es G^c) *ω* sermonum *He. p. 43* sectae *C. Schenkl, Wien. Stud. II 1880 p. 300* nidoris *Eb. alii alia. certe desideratur notio qua ad vitam luxuriosam adluditur* 3 redoleret *Man.* 4 rugis *Matthiae, Jahrb. CXXXIX 1889 p. 219* esse G *om.* P 6 ut ... puero *Schol. B* 7 ac *Pluyg. p. 332* aut *ω* 9 ferri viribus G ferviribus P^1 fervoribus P^c vulnerare *Lb.* vulnerari *ω* *add. Ha.* ⟨ita⟩ *Lb. illud praetuli propterea quod Cicero longiore membro comparativo antecedente* sic *potius quam* ita *scripsisse videtur* 11 punge G^1 12 ii G hii P^1 hi P^c *non peius* 13 armati tam (-ti tam *exp.* P^c) *ω* a. tantam *Maehly p. 42* a. totam *Pluyg. p. 332* a. nudatam *Imelmann, Zeitschr. f. Gymn. XIX 1865 p. 790; alii alia; possis etiam* labefactatam, vulneratam *sim;* tam *del. He. p. 66* 14 contrucidarunt P -averunt G [palam] *du Rieu, Mnem. III 1854 p. 232* 16 ipsi *ex* -se P^c *ex* -sius G^c 17 constrictam G conscriptam P 18 autem *ex* hoc G^c ictum sanciri *ω* idem sanciri *Binsfeld, Festschr. zu dem 300jähr. Jubiläum des Gymn. zu Coblenz 1882 p. 8* ici *Pluyg. p. 332; cf. Robson, Class. Rev. XI 1897 p. 304* 19 dissimulari G -are P

eodemque tempore rogationes ab eodem tribuno de
mea pernicie et de provinciis consulum nominatim.
11 Hic tum senatus sollicitus, vos equites Romani ex-
citati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium
generum atque ordinum cives summae rei publicae a
consulibus atque a summo imperio petendum esse
auxilium arbitrabantur, cum illi soli essent praeter
furiosum illum tribunum duo rei publicae turbines,
qui non modo praecipitanti patriae non subvenirent,
sed eam nimium tarde concidere maererent. flagita-
batur ab iis cotidie cum querellis bonorum omnium,
tum etiam precibus senatus, ut meam causam susci-
perent, agerent aliquid, denique ad senatum referrent:
non modo negando, sed etiam inridendo amplissimum
26 quemque illius ordinis insequebantur. hic subito cum
incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe cunc-
taque Italia convenisset, vestem mutandam omnes me-
que iam omni ratione privato consilio, quoniam publi-
cis ducibus res publica careret, defendendum putarunt.
erat eodem tempore senatus in aede Concordiae, quod
ipsum templum repraesentabat memoriam consulatus
mei, cum flens universus ordo cincinnatum consulem
orabat — nam alter ille horridus et severus consulto
se domi continebat —: qua tum superbia caenum illud
ac labes amplissimi ordinis preces et clarissimorum
civium lacrimas repudiavit, me ipsum ut contempsit
helluo patriae! nam quid ego 'patrimonii' dicam, quod
ille tum quasi quaestum faceret amisit? venistis ad

1 eodemqui P^1 2 nominatim consulum G 3 R. *in ras.* G^1 4 italia *edd.* ita illa ω 5 rei G re * P 8 aduo G 10 eam P etiam G eam etiam *Ern.* mererentur G 11 iis G his P *vix peius* 13 *post* aliquid *dist.* G *Ba. p. 66, ante* aliquid P 18 iam *Mdv. Op.*^{2} *p. 352* etiam ω; omni ratione etiam privato consilio *Urlichs, Eos I 1864 p. 38* 21 repraesentabant G memoriam *Ang.* me ω consulatus *ex* consul P^c 23 severus ⟨consul⟩ *Hot.* qua tum P quanta *ex* quantum G^c 26 contemsit P quid ille P^1 28 tum quasi P^cG tum qua P^1 totum quamvis *Ha.* tum cum *Paul p. 306* venistis *Ha.* venisset ω

senatum vos inquam equites Romani et omnes boni veste mutata, vosque pro meo capite ad pedes lenonis inpurissimi proiecistis, cum vestris precibus ab latrone illo repudiatis vir incredibili fide magnitudine animi constantia L. Ninnius ad senatum de re publica rettulit, senatusque frequens vestem pro mea salute mutandam censuit.

12 27 O diem illum iudices, funestum senatui bonisque omnibus, rei publicae luctuosum, mihi ad domesticum maerorem gravem, ad posteritatis memoriam gloriosum! quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere inlustrius, quam pro uno cive et bonos omnis privato consensu et universum senatum publico consilio mutasse vestem? quae quidem tum mutatio non deprecationis est causa facta, sed luctus. quem enim deprecarere, cum omnes essent sordidati, cumque hoc satis esset signi esse inprobum qui mutata veste non esset? hac mutatione vestis facta tanto in luctu civitatis omitto quid ille tribunus omnium rerum divinarum humanarumque praedo fecerit, qui adesse nobilissimos adulescentes, honestissimos equites Romanos, deprecatores salutis meae iusserit, eosque operarum suarum gladiis et lapidibus obiecerit: de consulibus loquor quorum fide res publica niti debuit. 28 exanimatus evolat ex senatu non minus perturbato animo atque voltu quam si annis ante paucis in creditorum conventum incidisset; advocat contionem, habet orationem talem consul qualem numquam Catilina victor habuisset: errare homines si etiam tum sena-

1 vos P vos vos G boni *ex* bone P^{c} 2 vestem P vestem mutata P^{c} muta P^{1} mutastis G 3 cum *ω* tum *He.* 5 constantia *om.* G de R. p. P de publica r. G retulit *ω* 12 pro ... vestem *Schol. B* civi G^{c} bono G 13 privato consensu *et* publico consilio *om. Schol. B* 15 est causa P causa est G 16 deprecarere P deprecare se- G ⟨bonum⟩ cum *Paul p. 319* cum ⟨boni⟩ *Ri. p. 271* cumquẹ P^{c} 17 mutata *ex* multa G^{c} 18 ac *Weid. 1885 p. 12* hac *ex* haec P^{1} facta vestis G [hac ... facta] *Eb.* in *ω* illo *Weid. l. l.* 19 quid *ex* inquid P^{1} 27 Et advocat G

tum aliquid in re publica posse arbitrarentur; equites vero daturos illius dies poenas, qui me consule cum gladiis in clivo Capitolino fuissent; venisse tempus iis qui in timore fuissent — coniuratos videlicet dicebat — ulciscendi. si dixet haec solum, omni supplicio esset dignus; nam oratio ipsa consulis perniciosa pot-
29 est rem publicam labefactare. quid fecerit videte. L. Lamiam qui cum me ipsum pro summa familiaritate quae mihi cum patre eius erat unice diligebat, tum pro re publica vel mortem oppetere cupiebat, in contione relegavit edixitque ut ab urbe abesset milia passuum ducenta, quod esset ausus pro civi, pro bene merito civi, pro amico, pro re publica deprecari.

13 Quid hoc homine facias aut quo civem inportunum

---

1 equites ... poenas *Caesell. apud Gell. 9, 14, 6* Romanos (*post* equites) P, *om. Gell.* G 2 dies *testatur Caesell.* diei (die P^c) ω qui me G (*quod recte dici apparet collatis locis velut ad Q. fr. 2, 4, 1* necui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret) qui ne P[1] qui sine P^c quo me *ed. Ascensiana 1531* 3 capitolino clivo (*hoc ex* diu G^c) G 4 iis G his P coniuratos *edd.* comparatos ω 5 ulciscendi ω u. sui *Ha. deceptus rasura quadam in* P, *ubi falso distinctis membris scriptum fuisse videtur* ulciscendi. si Dixisset, *deinde eraso* si *ante* D- *additum* Si si ... solum *Schol. B* dixet *Schol. B diserte in interpretatione* dixisset *Schol. B lemm.* ω *cf. 102 p. 223, 12 similiter Caec. 82* dixti *diserte testatur Quint. 9, 3, 22* (dixisti *codd. Cic.*) *Clu. 143* dixti (*vel* dixi) *in codicibus Quintiliani (5, 13, 47) scriptum. traditum est* dixti *fin. 2, 10. Att. 15, 2, 2. utrum* M[2] *ex* scripsi *recte* scripsti *effecerit an* scribis *scribendum sit mihi non liquet* 6 nam ... labefactare *del. Kimm. p. 60* 7 videte. L. Lamiam *edd.* videt illam iam P[1] videte illum iam P^cG 9 mihi cum patre ς mihi cum fratre cum patre P cum fratre mihi vel compare cum patre G. *manifestum est in archetypo ad emendandam lectionem* compare *suprascriptum fuisse* cum fratre vel cum patre, *quae interpolatio abiecta particula* vel *in* P *servata est, in* G *inter ipsa textus verba recepta; cf. Berl. phil. Woch. 1912 p. 462* 11 relegavit *edd.* religavit P lege religavit G (*nempe suprascriptum erat in exemplari* leg *ad emendandum* lig) abesset m. p. CC P adesset M. P. A G 12 quod ... merito civi *Prisc. GL II 345, 4* quod ... deprecari *Schol. B* esset ausus ω *Prisc.* ausus esset *Schol. B* civi *bis* ω *Prisc. (hanc formam testatus)* cive *bis Schol. B*

aut quo potius hostem tam sceleratum reserves? qui, ut omittam cetera quae sunt ei cum conlega inmani impuroque coniuncta atque communia, hoc unum habet proprium ut ex urbe expulerit relegarit non dico equitem Romanum, non ornatissimum atque optimum virum, non amicissimum rei publicae civem, non illo ipso tempore una cum senatu et cum bonis omnibus casum amici reique publicae lugentem, sed civem Romanum sine ullo iudicio ut edicto ex patria consul eiecerit. nihil acerbius socii et Latini ferre soliti 30 sunt quam se — id quod perraro accidit — ex urbe exire a consulibus iuberi. atque illis tum erat reditus in suas civitates ad suos lares familiaris, et in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. hoc vero quid est? exterminabit cives Romanos edicto consul a suis dis penatibus, expellet ex patria, deliget quem volet, damnabit atque eiciet nominatim? hic si unquam vos eos qui nunc estis in re publica fore putasset, si denique imaginem iudiciorum aut simulacrum aliquod futurum in civitate reliquom credidisset, umquam ausus esset senatum de re publica tollere, equitum Romanorum preces aspernari, civium denique omnium novis et inauditis edictis ius libertatemque pervertere?

Etsi me attentissimis animis summa cum benignitate 31 auditis iudices, tamen vereor nequis forte vestrum miretur, quid haec mea oratio tam longa aut tam alte

---

4 religarit *ω* 8 casum P causam G 9 ut P^1 aut P^cG *del. Man.* vi *Sey. Rhein. Mus. XV 1860 p. 633*; ut edicto *del. Lb. sed neque repetitio particulae molesta est neque* edicto *ineptum; est dictum pro* solo edicto 10 nihil ... iuberi *Schol. B* socii et Latini *Schol. B* societatini *(sed* e *in* i *correctum)* P societati inferre G 11 sint *Schol. B* se *Schol. B* si *ω* id ... accidit *om. Schol. B* 12 illis PG^1 ille G^c redditus G 13 laris G 16 edicto G dicto P cōs. quos G *(dittographia)* 17 expellet ex patria *Arus. GL VII 470, 11* deliget P videlicet G 18 eiciet *ex* eiciit P 20 aut *ex* ut P aliquíd G 21 numquam G 24 edictis ius *ex* edio * * * P^c 26 vereor ... velit *Schol. B* vestrum forte *Schol. B* 27 longam *Schol. B* ac tam *Lb.*

repetita velit, aut quid ad P. Sesti causam eorum qui ante huius tribunatum rem publicam vexarunt, delicta pertineant. mihi autem hoc propositum est ostendere, omnia consilia P. Sesti mentemque totius tribunatus hanc fuisse ut adflictae et perditae rei publicae quantum posset mederetur. ac si in exponendis vulneribus illis de me ipso plura dicere videbor ignoscitote. nam et illam meam cladem vos et omnes boni maximum esse rei publicae vulnus iudicastis, et P. Sestius est reus non suo, sed meo nomine. qui cum omnem vim sui tribunatus in mea salute consumpserit, necesse est meam causam praeteriti temporis cum huius praesenti defensione esse coniunctam.

14 32 Erat igitur in luctu senatus; squalebat civitas publico consilio veste mutata; nullum erat Italiae municipium, nulla colonia, nulla praefectura, nulla Romae societas vectigalium, nullum collegium aut concilium aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime de mea salute decrevisset: cum subito edicunt duo consules, ut ad suum vestitum senatores redirent. quis unquam consul senatum ipsius decretis parere prohibuit, quis tyrannus miseros lugere vetuit? parumne est Piso — ut omittam Gabinium — quod tantum homines fefellisti, ut neglegeres auctoritatem senatus, optumi cuiusque consilia contemneres, rem publicam proderes, consulare nomen adfligeres? etiamne edicere audebas ne maererent homines meam

---

1 P. *om.* G 3 pertineant G^c -nent PG^1 5 ut *in ras.* P 11 sui tribunatus vim G *non peius* necesse est P^cG^c necesse et P^1 nec ē G^1 14 in luctu civitas, squalebat senatus *Paul p. 320; at senatus a Cicerone non sine causa primo loco nominatus nec* publico consilio *ad* squalebat senatus *aptum. lugere senatum alibi Cicero dixit, squalere Italiam (Pis. 32) municipia (Mil. 20)* 15 vesta mutate *del. Schoell apud Kimm. p. 37 adn. 2, at sic* publico consilio *debilitatur* 17 vectigalium *del. Paul p. 327* 19 decrevisset de mea salute G 21 consul G^1 consulum G^c consultum P ipsum G 26 rem *ex* res P 27 etiam nedicere P^1 audebas ς *Lb.* audeas ω *quod tuetur Ha. in edit. Sestianae 1845 p. 138*

suam rei publicae calamitatem, ne hunc suum dolorem
veste significarent? sive illa vestis mutatio ad luctum
ipsorum sive ad deprecandum valebat, quis umquam
tam crudelis fuit qui prohiberet quemquam aut sibi
maerere aut ceteris supplicare? quid? sua sponte ho- 33
mines in amicorum periculis vestitum mutare non so-
lent? pro te ipso Piso nemone mutabit? ne isti quidem
quos legatos non modo nullo senatus consulto, sed etiam
repugnante senatu tibi tute legasti? ergo hominis de-
sperati et proditoris rei publicae casum lugebunt
fortasse qui volent: civis florentissimi benivolentia
bonorum et optime de salute patriae meriti pericu-
lum coniunctum cum periculo civitatis lugere senatui
non licebit? eidemque consules — si appellandi sunt
consules quos nemo est quin non modo ex memoria,
sed etiam ex fastis evellendos putet — pacto iam foe-
dere provinciarum producti in circo Flaminio in con-
tionem ab illa furia ac peste patriae maximo cum
gemitu vestro illa omnia quae tum ⟨agebantur⟩ contra
me contraque rem publicam, voce ac sententia sua com-
probaverunt. isdemque consulibus sedentibus atque 15
inspectantibus lata lex est, ne auspicia valerent, ne-
quis obnuntiaret, nequis legi intercederet, ut omnibus
fastis diebus legem ferri liceret, ut lex Aelia, lex Fufia
ne valeret; qua una rogatione quis est qui non intelle-
gat universam rem publicam esse deletam? isdemque 34

---

1 suum *ex* sum P 5 maere P[1] 7 nemone P non nemo G mutabit *Lallemand* mutavit ω 8 quod G legatos *del. J. Fr. Gronov.; recte Schroe. p. 9 comparat Vatin. 35* nullos PG 9 tibi tute P *(meliore clausula)* tute tibi G hominis *ex* -nes G 10 lugebunt G[c] lugebant P legebant G[1] 14 eidemque *sed eras.* e- P consul quo P[1] est *in ras.* P quin *Gar.* qui ω 19 tum contra me con *** (traque *sscr.* P[c]) r. p. P tam contra me quamque contra rem p. G agebantur *hic add. Binsfeld l. l. p. 9 (cf. ad 24 p. 175,18), post* rem publicam *Ha., eodem loco alii alia, nisi forte Cicero ipse verbum omisit*

20 sua *om.* G 23 lege G 24 festis G fuf*ia ne P fufiane[a] G[c] 26 delaetam P delatam G

consulibus inspectantibus servorum dilectus habebatur pro tribunali Aurelio nomine collegiorum, cum vicatim homines conscriberentur, decuriarentur, ad vim, ad manus, ad caedem, ad direptionem incitarentur. isdemque consulibus arma in templum Castoris palam comportabantur, gradus eiusdem templi tollebantur, armati homines forum et contiones tenebant, caedes lapidationesque fiebant, nullus erat senatus, nihil reliqui magistratus, unus omnem omnium potestatem armis et latrociniis possidebat, non aliqua vi sua, sed cum duo consules a re publica provinciarum foedere retraxisset, insultabat, minabatur, aliis pollicebatur, terrore ac metu multos, pluris etiam spe et promissis tenebat.

35 Quae cum essent eiusmodi iudices, cum senatus duces nullos ac pro ducibus proditores aut potius apertos hostes haberet, equester ordo reus a consulibus citaretur, Italiae totius auctoritas repudiaretur, alii nominatim relegarentur, alii metu et periculo terrerentur, arma essent in templis, armati in foro, eaque non silentio consulum dissimularentur, sed et voce et sententia comprobarentur, cum omnes urbem nondum excisam et eversam, sed iam captam atque oppressam videremus: tamen his tantis malis tanto

---

1 dilectus ς delectus *ω* 5 consulibus ⟨inspectantibus⟩ *Hot.* ⟨coniventibus⟩ *Pluyg. p. 333. sed vide quantopere celeritatem dicendi augeat:* isdem consulibus sedentibus atque inspectantibus *(v. 181, 21),* isdem consulibus inspectantibus *(v. 1),* isdem consulibus *(v. 5)* templum *Naug.* templo *ω quod defendit Mdv. Op.*[2] *p. 354* portabantur G 7 contiones *ex* contentiones G^c comitium *coni. Busche* 9 omnem *om.* G 11 foedera P^c 12 minabatur ⟨aliis⟩ *Tittler, Jahrb. XCIX 1869 p. 492* dominabatur *ω*; *et certe* minabatur *necessarium est propter sequentia* terrore ac metu *et* spe et promissis *quibus apte praecedunt non dominandi et pollicendi notiones, sed minandi et pollicendi.* ⟨aliis⟩ *non necessarium est. similiter locutus est e. g. Caes. Gall. 1, 8, 4* Helvetii ... navibus iunctis ratibusque compluribus factis, alii vadis Rhodani ... si perrumpere possent conati 18 citaretur P sciscitaretur G 19 religarentur *ω* et P ac G 23 exscissam *Lb.* 24 malis tantis G

bonorum studio iudices restitissemus; sed me alii metus atque aliae curae suspicionesque moverunt.

Exponam enim hodierno die iudices omnem ra- 16 36
tionem facti et consilii mei, neque huic vestro tanto studio audiendi nec vero huic tantae multitudini quanta mea memoria nunquam ullo in iudicio fuit deero. nam si ego in causa tam bona tanto studio senatus, consensu tam incredibili bonorum omnium, tam parato ⟨equestris ordinis studio⟩, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita cessi tribuni plebis despicatissimi hominis furori, contemptissumorum consulum levitatem audaciamque pertimui, nimium me timidum, nullius animi, nullius consilii fuisse confiteor.
quid enim simile fuit in Q. Metello? cuius causam 37
etsi omnes boni probabant, tamen neque senatus publice neque ullus ordo proprie neque suis decretis Italia cuncta susceperat. ad suam enim quandam magis ille gloriam quam ad perspicuam salutem rei publicae spectabat, cum unus in legem per vim latam iurare noluerat; denique videbatur ea condicione tam fortis fuisse ut cum patriae caritate constantiae gloriam commutaret. erat autem res ei cum exercitu [C. Mari] invicto, habebat inimicum C. Marium conservatorem patriae, sextum iam illum consulatum gerentem; res erat cum L. Saturnino iterum tribuno plebis, vigilante homine et in causa populari si non moderate, at certe populariter abstinenterque versato. cessit ne aut vic-

---

3 die hodierno G 5 neque G 6 mea *post* memoria *s. v. add.* G^{c} numquam *ex* um- G^{c} cum *ante* tota *add.* G^{c} 9 *add. e. g. AKl.* ⟨animo⟩ tam parato ⟨equestris ordinis⟩ *Weid. 1885 p. 10, sim. Kay. et Ri. p. 273;* ⟨populo⟩ *Ms. sed cf. v. 16 et p. 184,2* 10 contentionem (*del.* -ten-) G^{1} expedita esset G 11 despicacissimi ω 12 *ut supra* ς pertimuit nimium a me timidum P pertimuit am me tim. G^{1} pertimui tam me tim. G^{c}; *an* nimium tamen me *eqs.?* 17 quandam *ex* quen- $P^{c}G^{c}$ 19 spectabat (*vel* tum sp.) *AKl.* sumpserat ω spectarat P^{r} tum spectarat *Mdv. Op.*² *p. 355* suspexerat *Jac. p. 502* 20 ea P a G 22 commutarent P *del. Paul p. 327* 26 at *ex* ad P^{c} 27 abstinenterque ς aistineterque P At iste ne tergi G constanterque *Mo.*

38 tus a fortibus viris cum dedecore caderet, aut victor multis et fortibus civibus rem publicam orbaret. meam causam senatus palam, equester ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie enixeque susceperant. eas res gesseram quarum non unus auctor, sed dux omnium voluntatis fuissem, quaeque non modo ad singularem meam gloriam, sed ad communem salutem omnium civium et prope gentium
17 pertinerent; ea condicione gesseram ut meum factum semper omnes praestare tuerique deberent. erat autem mihi contentio non cum victore exercitu, sed cum operis conductis et ad diripiendam urbem concitatis; habebam inimicum non C. Marium, terrorem hostium, spem subsidiumque patriae, sed duo inportuna prodigia, quos egestas, quos aeris alieni magnitudo, quos levitas, quos inprobitas tribuno plebis constrictos
39 addixerat; nec mihi erat res cum Saturnino qui quod a se quaestore Ostiensi per ignominiam ad principem et senatus et civitatis M. Scaurum rem frumentariam tralatam sciebat, dolorem suum magna contentione animi persequebatur, sed cum scurrarum locupletium scorto, cum sororis adultero, cum stuprorum sacerdote, cum venefico, cum testamentario, cum sicario, cum latrone. quos homines si — id quod facile factu fuit, et quod fieri debuit, quodque a me optumi et fortissimi cives flagitabant — vi armisque superassem, non verebar nequis aut vim vi depulsam reprehenderet, aut perditorum civium vel potius domesticorum hostium morte maereret. Sed me illa moverunt: omnibus in contionibus illa furia clamabat se quae faceret contra

---

2 rem p. orbaret P rem probaret G 3 ordo *om.* G 5 re**s (-ge- *eras.*) G 12 diripiendam *ex* -dum G 20 tralatam P^1 translatam P^cG suscensebat *Ri. p. 373* 23 benefico P^1 24 fuit *om.* G 26 non … maereret *Schol. B* 27 deprehenderet G 28 proditorum G vel … hostium *om. Schol. B* 29 morte P^c *om.* P^1G mortem *Schol. B* maereret P^cG maeret P^1 derideret *Schol. B* (mortem derideret *videtur natum ex* mortem aereret) alia *Probst p. 353*

salutem meam facere auctore Cn. Pompeio clarissimo viro mihique et nunc et ⟨tum⟩ quoad licuit amicissumo. M. Crassus quocum mihi omnes erant amicitiae necessitudines, vir fortissimus ab eadem illa peste infestissimus esse meis fortunis praedicabatur. C. Caesar qui a me nullo meo merito alienus esse debebat, inimicissimus esse meae saluti ab eodem cotidianis contioni- 40
bus dicebatur. his se tribus auctoribus in consiliis capiendis, adiutoribus in re gerenda esse usurum dicebat. ex quibus unum habere exercitum in Italia maximum, duo qui privati tum essent, et prae⟨sto sibi⟩ esse et parare si vellent exercitum posse, idque facturos esse dicebat. Nec mihi ille iudicium populi nec legitimam aliquam contentionem nec disceptationem aut causae dictionem, sed vim arma exercitus imperatores 18
castra denuntiabat. quid ergo? inimici oratio vana praesertim tam improbe in clarissimos viros coniecta me movit? me vero non illius oratio, sed eorum taciturnitas in quos illa oratio tam improba conferebatur. qui tum quamquam ob alias causas tacebant, tamen hominibus omnia timentibus tacendo loqui, non infitiando confiteri videbantur. illi autem aliquo tum timore perterriti, quod acta illa atque omnis res anni superioris labefactari a praetoribus, infirmari a senatu atque a principibus civitatis putabant, tribunum popu-

1 meam *om.* G 2 *add. hic AKl. post* licuit *Ri. p. 273* 3 omnes erant G 4 poste G 5 C. Caesar ... dicebatur *Schol. B* 6 credebatur *Ha.* esse *om. Schol. B* 7 cotidianis contionibus *om. Schol. B* 10 unum habere exercitum *Schol. B* exercitum G et ex. P 11 tum *ex* ium G praesto *(hoc F. C. Wolff)* sibi esse *AKl.* praeesse *ω (quod def. Ortm. p. 420)* ⟨rei p.⟩ praeesse *Or.* Romae esse *Mue.* 12 parare *ex* parere P^{c}G^{c} posse *om.* G 18 me ... conferebatur *Schol. B* me vero P me∗ (*eras.* ū *i.* vero) G non illius P^{1}G non movit illius P^{c} oratio G *Schol. B* oratio tam improba P taciturnitas morebat *Schol. B. cf. Mdv. Op.*^{2} *p. 336* 19 tam improba *om. Schol. B* 20 tum P cum G 22 autem *ex* hoc G^{c} aliquo tum P maliqui cum G alio tum *Ba. p. 74 deletis verbis* quod ... putabant 23 acta prioris anni labefactari a praetoribus *Schol. B*

larem a se alienare nolebant, suaque sibi propiora esse
41 pericula quam mea loquebantur. sed tamen et Crassus a consulibus meam causam suscipiendam esse dicebat, et eorum fidem Pompeius inplorabat, neque se privatum publice susceptae causae defuturum esse dicebat. quem virum studiosum mei, cupidissimum rei publicae conservandae domi meae certi homines [ad eam rem positi] monuerunt ut esset cautior, eiusque vitae a me insidias apud me domi positas esse dixerunt, atque hanc eius suspicionem alii litteris mittendis, alii nuntiis, alii coram ipsi excitaverunt, ut ille cum a me certe nihil timeret, ab illis nequid meo nomine molirentur, sibi cavendum putaret. ipse autem Caesar quem maxime homines ignari veritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio, erat in Italia eius exercitus, inque eo exercitu ipsius tribuni plebis inimici mei fratrem praefecerat.

19
42 Haec ergo cum viderem — neque enim erant occulta —, senatum sine quo civitas stare non posset, omnino de civitate esse sublatum, consules qui duces publici consilii esse deberent, perfecisse ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur, eos qui plurimum possent, opponi omnibus contionibus falso, sed formidolose tamen auctores ad perniciem meam, contiones haberi cotidie contra me, vocem pro me ac pro

---

1 suaque ... loquebantur *ante* tribunum ... nolebant G propiora P 2 mea *ex* ea G^c sed P et G 4 privatim G 5 causae susceptae G defuturum G *om.* P^1 (*add. s. v.* P^r, *non* P^c) 7 domi meae *del. Ern. coniunge* domi meae ut esset cautior *(Schroe. p. 12)* certe ω *del. Ba. p. 76* 8 eiusque P^1 ei ∗ que (*eras.* -us) G [domi] *Grumme 1902 p. 7* 10 aliis P^1G^1 11 ali coram P^1 ipso G ut P tot G 12 quit P 13 moliretur ω *quod passiva notione non utique spernendum* autem *ex* hoc G 14 homines ignare P^1 ignari homines G 16 inque ... praefecerat *Arus. GL VII 799,4* (*om. verbis* ipsius tribuni pl.) 18 ergo P^1G ego P^r erat P^1 20 qui duces *ex* quid voces G^c 21 ipsos *ex* eos G^1 23 falsos et formidolosos G 25 pro mea G

re publica neminem mittere, intenta signa legionum 43
existimari cervicibus ac bonis vestris, falso, sed putari tamen, coniuratorum copias veteres et effusam illam ac superatam Catilinae inportunam manum novo duce et insperata commutatione rerum esse renovatam: haec cum viderem, quid agerem iudices? scio enim tum non mihi vestrum studium, sed meum prope vestro defuisse. contenderem contra tribunum plebis privatus armis? vicissent inprobos boni, fortes inertis; interfectus esset is qui hac una medicina sola potuit a rei publicae peste depelli. quid deinde? quis reliqua praestaret? quoi denique erat dubium quin ille sanguis tribunicius, nullo praesertim publico consilio profusus, consules ultores et defensores esset habiturus? cum quidam in contione dixisset mihi semel pereundum aut bis esse vincendum. quid erat bis vincere? id profecto ut cum amentissimo tribuno plebis ⟨si⟩ decertassem, cum consulibus ceterisque eius ultoribus dimicarem. ego vero vel si pereundum fuisset ac non ac- 44
cipienda plaga mihi sanabilis illi mortifera qui inposuisset, semel perire tamen iudices maluissem quam bis vincere. erat enim illa altera eiusmodi contentio ut neque victi neque victores rem publicam tenere possemus. quid si in prima contentione vi tribunicia victus in foro cum multis bonis viris concidissem?

---

1 intenta ... tamen *Schol. B.* 2 ac bonis *om. Schol. B.* 3 fusam *Gul. cf. Kimm. p. 25* 4 superatam ω dissupatam *Or.* 7 meum ω me *Fleckeisen, Jahrb. CXI 1875 p. 856 quod probarem, si antecederet* studium vestrum; *aliter Planc. 86* 9 armeis P^c 10 hac *ex* hanc P 11 a rei p. P^c ·R·´ p. P^1 reliqua praestaret *Gul.* reliqua irae staret P^2 reliquiarum restaret P^r reliqua restaret G 12 cui *Gul.* quod P^1 quid P^cG 15 cum ... dixisset *Schol. B.* quidam *Schol. B.* quid P^1G quidem P^r 17 *add. We. p. 63, post* ut *Ha.* ⟨cum⟩ dec. *Or.* -que eius P prius G 19 vel si *Mdv. Op.*^{2} *p. 356* veni ω 20 sanabalis P^1 qui *Ha.* que P quaei (*vel* qua ei) G (*natum ex* qu$\overset{i}{a}$e) 21 quam bis ς quamvis ω 22 altera eiusmodi illa G

senatum consules credo vocassent, quem totum de civitate delerant; ad arma vocassent qui ne vestitu quidem defendi rem publicam sissent; a tribuno plebis post interitum ⟨meum⟩ dissedissent, qui eandem ho-
20 ram meae pestis et suorum praemiorum esse voluis-
45 sent. unum autem mihi restabat illud quod forsitan non nemo vir fortis et acris animi magnique dixerit: ‘restitisses, repugnasses, mortem pugnans oppetisses.’ de quo te, te inquam patria, testor et vos penates patriique di, me vestrarum sedum templorumque causa, me propter salutem meorum civium quae mihi semper fuit mea carior vita, dimicationem caedemque fugisse. etenim si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc iudices accidisset, ut multi ex multis locis praedones classibus eam navem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedidissent, si id vectores negarent ac mecum simul interire quam me tradere hostibus mallent, iecissem ipse me potius in profundum ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum
46 vitae discrimen adducerem. cum vero in hanc rei publicae navem ereptis senatui gubernaculis fluitantem in alto tempestatibus seditionum ac discordiarum armatae tot classes, nisi ego essem unus deditus, incursurae viderentur, cum proscriptio caedes direptio denuntiaretur, cum alii me suspicione periculi sui non

---

1 cos. P -que quos G 2 vocassent *Ern.* vocarent ω *fort. recte* 3 scissent G 4 *add. ed. Ascensiana 1531* ⟨nostrum⟩ *Grumme 1902 p. 10* dissedissent P[1] dissidissent P[c]G 6 autem *Pet.* enim *(sed* -nim P[c] *in ras.)* ω etiam *Ha. del.* ς *Paul p. 318* 9 te te ... dii *Schol. B* te *alterum add. s. v.* P[c] inquam *om. Schol. B* 10 dii *Schol. B* dei PG vestrarum ... causa *Prisc. GL II 353, 5* sedum P[1]G[1] *Prisc. (diserte)* sedium P[c]G[c] 11 meorum *ex* eorum G[c] 16 dedidissent ς dedissent ω *cf. v. 24* victores G 18 me potius ipse G 20 magnum ω *del. Kay.* minimum *Ba. p. 78, at dubito possitne positive dico* parvum vitae discrimen 21 fluitante G 24 unus deditus essem G

defenderent, alii vetere odio bonorum incitarentur, alii invidere, alii opstare sibi me arbitrarentur, alii ulcisci dolorem aliquem suum vellent, alii rem ipsam publicam atque hunc bonorum statum otiumque odissent et ob hasce causas tot tamque varias me unum deposcerent, depugnarem potius cum summo non dicam exitio, sed periculo certe vestro liberorumque vestrorum quam [non] id quod omnibus inpendebat, unus pro omnibus susciperem ac subirem?

'victi essent improbi.' at cives, ⟨at armis,⟩ at ab eo 21 47
privato qui sine armis etiam consul rem publicam conservarat. sin victi essent boni, qui superessent? nonne ad servos videtis rem publicam venturam fuisse? an mihi ipsi, ut quidam putant, fuit mors aequo animo oppetenda? quid tum? mortemne fugiebam? an erat res nulla quam mihi magis optandam putarem? aut ego illas res tantas in tanta improborum multitudine cum gerebam, non mihi mors, non exilium ob oculos vorsabatur? non haec denique a me tum tamquam fata in ipse re gerenda canebantur? an erat mihi in tanto luctu meorum, tanta diiunctione, tanta acerbitate, tanta spoliatione omnium rerum quas mihi aut natura aut fortuna dederat, vita retinenda? tam eram rudis, tam ignarus rerum, tam expers consilii aut in-

---

1 alii ... incitarentur *del. Paul p. 326 quasi praecepta ex v. 4 quo loco* v e t e r e odio *non nititur* insectarentur *Probst p. 353* 2 invidere *idem* inviderent ω; *ter bina cola coniuncta sunt* 3 suum aliquem G unum ⟨omnes⟩ *Koch p. 385; siquid addendum praestat* ⟨cuncti⟩ *quod He. p. 47 commendat* 8 *del. Gesner* quod ⟨e me⟩ *Jac. p. 701* 10 cives ω vi *Ba. p. 79* acie *Paul p. 307* *add. Heraeus* ⟨armato⟩ privata *Lb. e codd.* pr. ⟨armato⟩ *We. p. 29 non melius* 12 qui P quid G superesseṇt P^c superesset G 13 rem p. GP^r rea P^1 rem P^c *(cf. dom. 92 p. 89, 11)* venḍị-turam P 15 quid? tum mortemne *Ha.* 17 illa^s P 18 exitium *Hot.* 19 ṭuṭum P 20 cavebantur G 21 tanto *ex* tactu G^c eorum P^1 G diiunctione P^1 disiu- P^cG *(cf. 141 p. 247, 6)* 22 omnium P^cG omni P^1 23 tameṇ P *(unde* tamne *Ha.)* 24 tameṇ *bis* P

genii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipse legendo quaerendoque cognoveram, nesciebam vitae brevem esse cursum, gloriae sempiternum; cum esset omnibus definita mors, optandum esse ut vita quae necessitati deberetur, patriae potius donata quam reservata naturae videretur? nesciebam inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse ut alii dicerent animos hominum sensusque morte restingui, alii autem tum maxime mentes sapientium ac fortium virorum cum ex corpore excessissent sentire ac vigere?
48 quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu, alterum etiam optandum, meliore esse sensu. denique cum omnia semper ad dignitatem rettulissem nec sine ea quicquam expetendum esse homini in vita putassem, mortem quam etiam virgines Athenis regis opinor Erecthei filiae pro patria contempsisse dicuntur, ego vir consularis tantis rebus gestis timerem? praesertim cum eius essem civitatis ex qua C. Mucius solus in castra Porsenae venisset eumque interficere proposita sibi morte conatus esset, ex qua P. Decius primum pater, post aliquot annos patria virtute praeditus filius se ac vitam suam instructa acie pro salute populi Romani victoriaque devovisset, ex qua innumerabiles alii partim adipiscendae laudis, partim vitandae turpitudinis causa mortem in variis bellis aequissimis animis oppetissent, in qua civitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi fortissimum virum ne videret vic-

---

7 ut alii ... vigere *Schol. B* 8 sensus *om. Schol. B* autem *ex* hoc G^c 9 maxime mentes *ω* mentes maxime *Schol. B* 10 ex *RKl.* eo P^1 *Schol. B* e P^cG *cf. Lael. 13* 13 retulissem G sinea P^1 14 expet^{u}endum G^1 15 mortem ... dicuntur *Schol. B* regis opinor *om. Schol. B* 16 erectae *Schol. B* pro patria *om. Schol. B* 18 eius ... Mucius *Schol. B* civitatis essem *Schol. B* C. *Schol. B* Q. *ω* 19 porsenae *ex* porsinae PG^c 21 aliquod P^1 [aliquot annos] *Paul p. 328* 23 devobisset P^1 24 laudis ... vitandae *s. v. add.* P^c 26 patrem ... virum *Schol. B* 27 ne videret *eqs. e poetae alicuius versibus sumpta esse suspicatus est Otto Mueller, Herm.*

torem vivus inimicum, eadem sibi manu vitam exhausisse qua mortem saepe hostibus optulisset.

Haec ego et multa alia cogitans hoc videbam, si 22 49
causam publicam mea mors peremisset, neminem umquam fore qui auderet suscipere contra improbos civis salutem rei publicae. itaque non solum si vi interissem, sed etiam si morbo extinctus essem, fore putabam ut exemplum rei publicae conservandae mecum simul interiret. quis enim umquam me a senatu populoque Romano tanto omnium bonorum studio non restituto, quod certe si essem interfectus accidere non potuisset, ullam rei publicae partem cum sua minima invidia auderet attingere? servavi igitur rem publicam discessu meo iudices; caedem a vobis liberisque vestris, vastitatem incendia rapinas meo dolore luctuque depuli et unus rem publicam bis servavi, semel gloria, iterum aerumna mea. neque enim in hoc me hominem esse infitiabor umquam ut me optimo fratre, carissimis liberis, fidissima coniuge, vestro conspectu, patria, hoc honoris gradu sine dolore caruisse glorier. quod si fecissem, quod a me beneficium haberetis, cum pro vobis ea quae mihi essent vilia reliquissem? hoc meo quidem animo summi in patriam amoris mei signum esse debet certissimum, quod cum abesse ab ea sine summo dolore non possem, hunc me perpeti quam
illam labefactari ab improbis malui. memineram iu- 50
dices divinum illum virum atque ex isdem quibus nos radicibus natum ad salutem huius imperi, C. Marium summa senectute cum vim prope iustorum armorum profugisset, primo senile corpus paludibus occultasse

---

X 1876 p. 117. ac sane vivus *propter alliterationem additum videtur nec non* vitam exhaurire *tragoediam sapit*

5 civis *om.* G 6 vi *ex* ve P 15 vastatem P^1 16 bis rem p. ... mea *Schol. B* ·R· p. bis G: ·R· p. vis P^1 ·R· p. vobis P^c bis remp. *Schol. B* semel *ex* semi P 18 meọ P 21 si *ex* se G^1 27 iisdem G^c 28 imperii P^cG 29 ⟨propter⟩ vim *Lb.* vi *Ha.* 30 fugisset *Keil p. 19*

demersum, deinde ad infimorum ac tenuissimorum ho-
minum [Minturnis] misericordiam confugisse, inde na-
vigio perparvo cum omnis portus terrasque fugeret, in
oras Africae desertissimas pervenisse. atque ille vitam
suam ne inultus esset ad incertissimam spem et ad rei
publicae fatum reservavit; ego qui quemadmodum
multi in senatu me apsente dixerunt, periculo rei pu-
blicae vivebam, quique ob eam causam consularibus
litteris de senatus sententia exteris nationibus com-
mendabar, nonne si meam vitam deseruissem, rem pu-
blicam prodidissem? in qua quidem nunc me restituto
vivit mecum simul exemplum fidei publicae. quod si in-
23 mortale retinetur, quis non intellegit inmortalem hanc
51 civitatem futuram? nam externa bella regum gentium
nationum iam pridem ita extincta sunt ut praeclare
cum iis agamus quos pacatos esse patiamur; denique
ex bellica victoria non fere quemquamst invidia civium
consecuta; domesticis malis et audacium civium con-
siliis saepe est resistendum, eorumque periculorum est
in re publica retinenda medicina; quam omnem iudices
perdidissetis, si meo interitu senatui populoque Ro-
mano doloris sui de me declarandi potestas esset
erepta. quare moneo vos adulescentes atque hoc meo
iure praecipio, qui dignitatem, qui rem publicam, qui
gloriam spectatis, ne siquae vos aliquando necessitas
ad rem publicam contra improbos civis defendendam
vocabit, segniores sitis et recordatione mei casus a

---

1 infirmorum G 2 *del. RKl. et Ha.* Minturnensium *Lb. frustra Pet. confert Balb. 30* Athenis; *quod Sey. p. 60* Minturnis *cum verbo coniungit, obstat collocatio verborum* 4 ille *ex* illam P^1 5 inultus *ed. Rom.* invitus *ω* 6 fatum *Pantagathus (cf. dom. 145)* ratum PG^1 raptum G^c naufragium *Weid. p. 10* casum *Jac. p. 703* interitum *Sey. p. 61;* ad alium reip. statum *Gar.* 10 vitam *edd.* multam *ω* 11 qua *Ern.* quo *ω* 12 quod si *edd.* quid si *ω* 16 iis G his P agimus P^1 17 fiere P 23 quare ... adulescentes *Schol. B* 24 praecipio G praecipuo P 25 ne *ex* ni P^c quae P^1G qua P^c 27 vocabit P^cG vocavit P^1 vocarit *Ern.* seniores G^r *s. v.* et *ω* aut *Ha.*

consiliis fortibus refugiatis. primum non est periculum 52 nequis umquam incidat in eiusmodi consules, praesertim si erit is id quod debetur persolutum. deinde numquam iam ut spero quisquam improbus consilio et auxilio bonorum se oppugnare rem publicam dicet illis tacentibus nec armati exercitus terrorem opponet togatis; neque erit iusta causa ad portas sedenti imperatori, quare suum terrorem falso iactari opponique patiatur. numquam autem erit tam oppressus senatus, ut ei ne supplicandi quidem ac lugendi sit potestas, tam captus equester ordo ut equites Romani a consule relegentur. quae cum omnia atque etiam multo alia maiora quae consulto praetereo accidissent, videtis me tamen in meam pristinam dignitatem brevi tempore doloris interiecto rei publicae voce esse revocatum.

Sed ut revortar ad illud quod mihi in hac omni 24 53 est oratione propositum, omnibus malis illo anno scelere consulum rem publicam esse confectam, primum illo ipso die qui mihi funestus fuit, omnibus bonis luctuosus, cum ego me ⟨e⟩ complexu patriae conspectuque vestro eripuissem, et metu vestri periculi, non mei, furori hominis sceleri perfidiae telis minisque cessissem, patriamque quae mihi erat carissima propter ipsius patriae caritatem reliquissem, cum meum illum casum tam horribilem, tam gravem, tam repentinum non solum homines, sed tecta urbis ac templa lugerent, nemo vestrum forum, nemo curiam,

---

1 refugiat P^{1} 2 ne quis ω ne civitas *Lb.* incitat G si ... persolutum *Schol. B* 3 erit iis P^{c} eritis $P^{1}G$ erit *Schol. B* 5 ·R· p. (*sed* p. *s. v.*) P 7 neque ... imperatori *Schol. B* (sedendi *cod.*) 9 patiaturū̦ P autem *Gar.* (*vel* denique) enim ω (*vocis* autem *compendio insulari male intellecto*) *quod defendit Sey. p. 60* 10 quidem *add.* G^{1} *mg.* 12 relegentur *edd.* religentur ω multa *Ern.* 14 brevitatempore P *unde* brevi ta⟨ntum⟩ tempore *coni. Ha.* brevis temporis dolore *Hot.*
17 anno *om.* G 19 qui *ex* qua P^{1} 20 *add. ed. Ascens. 1531* 22 hominis P^{c} hōm· $P^{1}G$ 27 nemo *alterum ex* neme G

nemo lucem aspicere vellet: illo inquam ipso die — die dico, immo hora atque etiam puncto temporis eodem mihi reique publicae pernicies, Gabinio et Pisoni provincia rogatast. pro di inmortales custodes et conservatores huius urbis atque imperi, quaenam illa in re publica monstra, quae scelera vidistis! civis erat expulsus is qui rem publicam ex senatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat, et expulsus non alio aliquo, sed eo ipso crimine. erat autem expulsus sine iudicio, vi lapidibus ferro, servitio denique concitato; lex erat lata vastato ac relicto foro et sicariis servisque tradito, et ea lex quae ut ne ferretur senatus fuerat veste mu-
54 tata. hac tanta perturbatione civitatis ne noctem quidem consules inter meum ⟨interitum⟩ et suam praedam interesse passi sunt. statim me perculso ad meum sanguinem hauriendum et spirante etiam re publica ad eius spolia detrahenda advolaverunt. omitto gratulationes epulas partitionem aerarii beneficia spem promissa praedam laetitiam paucorum in luctu omnium: vexabatur uxor mea, liberi ad necem quaerebantur, gener — et Piso gener — a Pisonis consulis pedibus supplex reiciebatur, bona diripiebantur eaque ad consules deferebantur, domus ardebat in Palatio; consules epulabantur. quodsi meis incommodis laetabantur, urbis tamen periculo commoverentur.

25
55 Sed ut a mea causa iam recedam, reliquas illius anni pestes recordamini — sic enim facillime perspicietis quantam vim omnium remediorum a magistrati-

---

1 *alterum* die *s. v. add.* P^c 4 dei PG^1 dii G^c 7 is *ex* his P^c 9 autem *ex* hoc G^c 10 vi *ex* ut P^c *om.* G 11 vastato G vasta *ex* -to P^1 -ta *sscr.* P^c 14 *add. L. de Jan* ⟨discrimen⟩ Pr ς suam *voluit* P^c *sed omisit* -a *delere* summa P^1 sui ama G 15 interse P^1 18 partionem G 21 gener … gener *Schol. B* gener et Piso *del.* P^c *om.* G (*hic prius* gener *s. v. add.* G^c) 22 reicebatur P^1 26 a *add.* P^cG^c *s. v.* causaṃ P a meo casu *Probst p. 353* 27 pestes P partes G recordamini: ⟨recordamini⟩ *Sey. p. 61 eleganter*

bus proxumis res publica desiderarit —, legum multitudinem cum earum quae latae sunt, tum vero quae promulgatae fuerunt. nam latae quidem sunt consulibus illis — tacentibus dicam? immo vero etiam adprobantibus, ut censoria notio et gravissimum iudicium sanctissimi magistratus de re publica tolleretur, ut collegia non modo illa vetera contra senatus consultum restituerentur, sed ⟨ab⟩ uno gladiatore innumerabilia alia nova conscriberentur, ut remissis senis et trientibus quinta prope pars vectigalium tolleretur, ut Gabinio pro illa sua Cilicia, quam sibi si rem publicam prodidisset pactus erat, Syria daretur, et uni helluoni bis de eadem re deliberandi et rogata ....am legem fieret provinciae commutandae. 26

56 Mitto eam legem quae omnia iura religionum auspiciorum potestatum, omnis leges quae sunt de iure et de tempore legum rogandarum una rogatione delevit, mitto omnem domesticam labem: etiam exteras nationes illius anni furore conquassatas videbamus. lege tribunicia Matris Magnae Pessinuntius ille sacerdos expulsus et spoliatus sacerdotiost, fanumque sanctissimarum atque antiquissimarum religionum venditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini atque indigno illa religione, praesertim cum eam sibi ille non colendi, sed violandi causa adpetisset. appellati reges a populo qui id numquam ne a senatu quidem postu-

1 ⟨mitto⟩ legum *Ri. p. 274* legum ... fuerunt *Schol. B* multitudinem *et v. 2* sunt *om. Schol. B* (letae *cod.*) 3 quidem *om.* G 4 approbantibus etiam G 5 ut censoria notio *Schol. B* 8 *add. edd.* 9 ut ... tolleretur *Schol. B* 13 et P esset G *post* rogata *in* P *lac. XIX fere litterarum (versus archetypi omissus videtur. itaque* -am *ita supplendum est ut plenam syllabam efficiat; sensui sufficit* ⟨lege nova potestas contra su⟩am legem *(sic Ri. p. 274)*; *certe* utrique *quod Mommseno necessarium visum est, non desideratur, praesertim cum de uno Gabinio hic verba fiant)* 14 -am *om.* G *(nulla lacuna)* ferret G 16 omnis ... rogandarum *del. Paul p. 320* 21 expoliatus G 23 Brogitaro *Schol. B* 24 eam *Man. (scil. religionem)* ea ω *quod fort. ferri potest*

lassent, reducti exules Byzantium condemnati tum cum
57 indemnati cives e civitate eiciebantur. rex Ptolomaeus
qui si nondum erat ipse a senatu socius appellatus,
erat tamen frater eius regis qui cum esset in eadem
causa, iam erat a senatu honorem istum consecutus,
erat eodem genere eisdemque maioribus, eadem ve-
tustate societatis, denique erat rex si nondum socius,
at non hostis; pacatus quietus fretus imperio populi
Romani regno paterno atque avito regali otio per-
fruebatur —: de hoc nihil cogitante, nihil suspicante
eisdem operis suffragium ferentibus est rogatum ut
sedens cum purpura et sceptro et illis insignibus regiis
praeconi publico subiceretur et imperante populo Ro-
mano qui etiam bello victis regibus regna reddere con-
suevit, rex amicus nulla iniuria commemorata, nullis
27 rebus repetitis cum bonis omnibus publicaretur.

58 Multa acerba, multa turpia, multa turbulenta habuit ille annus, tamen illi sceleri quod in me illorum immanitas edidit, haud scio an recte hoc proximum esse dicamus. Antiochum Magnum illum maiores nostri magna belli contentione terra marique superatum, intra montem Taurum regnare iusserunt, Asiam qua illum multarunt, Attalo ut is regnaret in ea condonaverunt. cum Armeniorum rege Tigrane grave bellum nuper ipsi diuturnumque gessimus, cum ille iniuriis in socios

---

1 reducti ... Byzantium *Schol. B* 2 Ptolemaeus ... frater eius *Schol. B* ptolomeus G ptolaemeus P 3 ipse *om. Schol. B* 5 erat a P parata[a] G[1] honorem ... consecutus *om.* P[1] *(i. unus v. archetypi). de pronomine* istum *cf. He. p. 54.* ⟨societatis et amicitiae honorem consecutus⟩ *suppl. Vahlen, Rhein. Mus. XIII 1858 p. 298 explicatione scholiastae in textum recepta* 8 ⟨munitus⟩ (*vel* ⟨tutus⟩) regno *Keil p. 20*; regno *intellego ablativum loci* 10 de hoc P Denique G 12 sedens ... sceptro *Schol. B* regis G 16 rebus *om.* G 17 acerba *in ras.* P 20 dicam G Antiochum Magnum *Schol. B* Antiochum ... condonarunt *Gell. 12, 13, 26. cf. Val. Max. 4, 8, 4* 23 $\overset{t}{\text{a}}$talo G[1] in ea regnaret condonarunt *Gell.* 24 Quom P Quocum G nuper ipsi *Ha.* aut per ipsi (*del.* P[1]) P per G

nostros inferendis bello prope nos lacessisset. hic et ipse per se ⟨hostis⟩ vehemens fuit, et acerrimum hostem huius imperii Mithridatem pulsum Ponto opibus suis regnoque defendit, et a L. Lucullo summo viro atque imperatore ⟨superatus⟩, [pulsum] animo tamen hostili cum reliquis suis copiis in pristina mente mansit. hunc Cn. Pompeius cum in suis castris supplicem abiectum vidisset, erexit atque insigne regium, quod ille de suo capite abiecerat, reposuit et certis rebus imperatis regnare iussit nec minus et sibi et huic imperio gloriosum putavit constitutum a se regem quam constrictum videri. ....tulit gessit, qui et 59
ipse hostis fuit populi Romani et acerrimum hostem in regnum recepit, qui conflixit, qui signa contulit, qui de imperio paene certavit, regnat hodie et amicitiae nomen ac societatis quod armis violaverat, id precibus est consecutus: ille Cyprius miser qui semper amicus,

---

2 *add. Dietrich p. 562;* v. ⟨hostis⟩ *Ri. p. 274* 3 huius imperii Mitridatem G *om.* P *(uno versu archetypo omisso). cf. Val. Max. 5, 1, 9* regem Armeniae Tigranem qui et per se magna cum populo Romano bella gesserat et infestissimum urbi nostrae Mitridatem Ponto pulsum viribus suis protexerat, in conspectu suo diutius iacere supplicem passus non est, sed benignis verbis recreatum diadema quod abicierat capiti reponere iussit, certisque rebus imperatis in pristinum fortunae habitum restituit, aeque pulchrum esse iudicans et vincere reges et facere. *unde Ha. maluit* huius urbis M. *supplere.* imperii *certe Ciceroni aptius* ponto P pro eo G 4 a L. *Mdv. Op.*^{2} *p. 359* ad P^1 a P^{c}G luculo P 5 *ut supra e. g. AKl. ut clausulae satis fiat. nam* pulsum *e v. 25 repetitum esse perspexit Ha. (tribus ut videtur archetypi versibus interpositis);* pulsus ς 10 huic G hunc P 12 *lac. sedecim litterarum reliquit* P *sine lac.* G (gessitque *pro* gessit qui G^1). *versu uno archetypi non lecto, haec fere addas* ⟨ita qui bellum quod socer p. R. in⟩tulit, gessit *si duo omissi dunt, commodius haec* ⟨ita qui ipse gravissimum bellum quod socer eius p. R. in⟩tulit, gessit. *minus placet quod Mdv. Op.*^{2} *p. 360 suasit* ⟨ita qui bellum et in⟩tulit ⟨et⟩ gessit; *nam vix recte opposueris verba* intulit *et* gessit 13 hostes P^1 et *ex* ex G^1 16 violaverat *AKl. (ad clausulam melius constituendam)* violat ω violarat *edd.*

semper socius fuit, de quo nulla umquam suspicio durior aut ad senatum aut ad imperatores allata nostros est, vivus ut aiunt est et videns cum victu ac vestitu suo publicatus. en cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur, cum hoc illius funesti anni prodito exemplo videant per tribunum aliquem et sescentas operas se fortunis spoliari et regno omni posse nudari!

28 60 At etiam eo negotio M. Catonis splendorem maculare voluerunt, ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quae in tempestate saeva quietast, et lucet in tenebris, et pulsa loco manet tamen atque haeret in patria, splendetque per sese semper, neque alienis umquam sordibus obsolescit. non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum, nec illi committendum illud negotium, sed inponendum putaverunt, qui in contione palam dixerint linguam se evellisse M. Catoni quae semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. sentient ut spero brevi tempore manere libertatem illam atque hoc etiam si fieri potuerit esse maiorem, quod cum consulibus illis M. Cato, etiam cum iam desperasset aliquid auctoritate sua profici posse, tamen voce ipsa ac dolore pugnavit, et post meum discessum iis Pisonem verbis flens meum et rei publicae casum vexavit, ut illum hominem perditissimum atque in-
61 pudentissimum paene iam provinciae paeniteret. Cur

---

1 *ut supra* P semper socius semper amicus G; *ille ordo ad antecedentia* amicitiae ... ac societatis *accommodatior* 2 nostros allata G en G em P 5 cum videant per ... operas *et v. 9* M. Catonis *Schol. B* 11 animi *ex* -mo G^1
12 quae ... tenebris *Schol. B* et in *Schol. B*; *tria membra bipertita coniunguntur 1)* in ... quietast et ... tenebris *2)* et ... tamen atque ... patria *3)* splendetque ... semper, neque ... obsolescit 13 lo * * co P 14 alienis *ex* alii eius G^1
16 religandum *ω* nec ... committendum *om.* G illo P^1
18 evelisse P

igitur rogationi paruit? quasi vero ille non in alias quoque leges quas iniuste rogatas putaret, iam ante iurarit! non offert se ille istis temeritatibus, ut cum rei publicae nihil prosit, se civi rem publicam privet. consule me cum esset designatus tribunus plebis, obtulit in discrimen vitam suam; dixit eam sententiam cuius invidiam capitis periculo sibi praestandam videbat; dixit vehementer, egit acriter, ea quae sensit prae se tulit, dux auctor actor rerum illarum fuit, non quo periculum suum non videret, sed in tanta rei publicae tempestate nihil sibi nisi de patriae periculis cogitandum putabat.

Consecutus est ipsius tribunatus. quid ego de sin- 29 62
gulari magnitudine animi eius ac de incredibili virtute dicam? meministis illum diem cum templo a collega occupato, nobis omnibus de vita eius viri et civis timentibus ipse animo firmissimo venit in templum et clamorem hominum auctoritate, inpetum inproborum virtute sedavit. adiit tum periculum, sed adiit ob eam causam, quae quanta fuerit iam mihi dicere non est necesse. at si isti Cypriae rogationi sceleratissimae non paruisset, haereret illa nihilo minus rei publicae turpitudo; regno enim iam publicato de ipso Catone erat nominatim rogatum. quod ille si repudiasset, dubi-

---

1 paruit *ex* paravit G^c quas ... leges iuraverit (*om.* 2 quas ... ante) *Schol. B* in *s. v.* P alias *Schol. B* ς altas P alteras G 2 intuste P 3 istis P testis G 4 rem p. ς ·R· ω 7 cuius cuius G 13 ipse eius *Paul p. 308* ego *ed. Rom.* ergo ω 15 meministis ... occupato *Schol. B* 16 eius P^cG * * us P^1 talis *Ha. non melius* 18 omnium *Urlichs, Rhein. Mus. XXXIII 1878 p. 152* inproborum *post* hominum *transposuit Koch p. 385* 19 adiit ... necesse *Schol. B* (*om.* tum *et* sed adiit) ob eam *Schol. B* ob P *om.* G; *sed vide ne hoc loco* ob causam *scripserit, sicut* cum causa *nude dici solet* 20 dicere mihi G (iam *om.*) 22 rei publicae *Or.* ·R· p. P in r. p. G *fort. recte. dativus etiam Q. Rosc. 17* potest hoc huic homini haerere peccatum? *(nam locus Phil. 2, 64* infixus haeret animo dolor *paulo diversus); usitatius sane* in

tatis quin ei vis esset allata, cum omnia acta illius
63 anni per unum illum labefactari viderentur? atque etiam hoc videbat, quoniam illa in re publica macula regni publicati maneret, quam nemo iam posset eluere, quod ex malis boni posset in rem publicam pervenire, id utilius esse per se conservari quam per alios ⟨dissipari⟩. atque ille etiamsi alia quapiam vi expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. etenim qui superiore anno senatu caruisset, quo si tum veniret, me tamen socium suorum in re publica consiliorum videre posset, is aequo animo tum me expulso et meo nomine cum universo senatu, tum sententia sua condemnata in hac urbe esse posset? ille vero eidem tempori cui nos, eiusdem furori et isdem consulibus, eisdem minis insidiis periculis cessit. luctum nos hausimus maiorem, dolorem ille animi non minorem.

30
64 his de tot tantisque iniuriis in socios, in reges, in civitates liberas consulum querella esse debuit; in eius magistratus tutela reges atque exterae nationes semper fuerunt. ecquae vox unquam est audita consulum? quamquam quis audiret, si maxime queri vellent? de Cyprio rege quererentur qui me civem nullo meo cri-

---

1 quin ei vis P^c quin * vis P^1 quin * ei vis G 5 boni P^cG bonis P^1 posset *Ern.* possit ω 6 conversari G *add. Zumpt (ad Verr. 2, 47 p. 286), lac. stat. Man. aliquid periisse mala clausula indicatur* 7 aliquapiam (*sed super* -li- *add.* a P^1) ω vi *ex* ve P^c 9 qui ... caruisse⟨t⟩ *Schol. B.* superiori *ex* super veri G^c tum G tu P 10 in ·R· p. P in p. r. G 11 posset G^c possit PG^1 tum (ut *cod.*) ... condemnata *Schol. B* 14 cui *Man.* quo ω *nisi forte hac quoque form adativi usus est Cicero, cf. 110 p. 227, 18 et Birt, Arch. f. Lex. XV 1908 p. 81* et isdem ω eisdem *ed. Ascens. 1522 membra ita coniuncta sunt ut primo loco simplex, secundo duplex, tertio triplex inveniatur* 16 dolorem *om.* G 18 tot *om.* G 19 liberas civitates G cuius *Pluyg. p. 333* eius ⟨enim⟩ *Jac. p. 703* 20 tutella P^1 21 ecquae P^1 et quae P^c haecque G 22 audiret *Man.* auderet ω 23 civem G cive P

mine patriae nomine laborantem non modo stantem non defenderunt, sed ne iacentem quidem protexerunt? cesseram, si alienam a me plebem fuisse voltis quae non fuit, invidiae; si commoveri omnia videbantur, tempori; si vis suberat, armis; si societas magistratuum, pactioni; si periculum civium, rei publicae. cur 65
cum de capite civis — non disputo cuiusmodi civis — et de bonis proscripti ferretur, cum et sacratis legibus et XII tabulis sanctum esset ut ne cui privilegium inrogari liceret, neve de capite nisi comitiis centuriatis rogari, nulla vox est audita consulum, constitutumque est illo anno, quantum in illis duabus huius imperii pestibus fuit, iure posse per operas concitatas quemvis civem nominatim tribuni plebis concilio ex civitate exturbari? quae vero promulgata illo anno fuerint, quae 66
promissa multis, quae conscripta, quae sperata, quae cogitata quid dicam? qui locus orbi terrae iam non erat alicui destinatus? cuius negotii publici cogitari optari fingi curatio potuit, quae non esset attributa atque discripta? quod genus imperi aut quae provincia, quae ratio aut flandae aut conflandae pecuniae non reperiebatur? quae regio orave terrarum erat latior in qua non regnum aliquod statueretur? quis autem rex erat qui illo anno non aut emendum sibi quod non habebat, aut redimendum quod habebat arbitraretur? quis provinciam, quis pecuniam, quis legationem a senatu petebat? damnatis de vi restitutio, consulatus

---

2 defenderant *et* protexerant *Ern. sed plusquamperfectum nec sententia requiritur nec clausula commendatur* ne i. quidem P mei i G 4 quomoveri *ω* 5 tempore *ω* superat G 8 proscripti *Jac. p. 703* proscriptio G proscripto P sacratis P sacris G 9 et e ·XII· tabulis P ne cui *Mo.* neque *ω* neve *Lb.* 13 quamvis (*ex* quavis *ut vid.* G^{c}) G quamvis P 14 civem PG^{c} vice G^{1} 15 fuerint *O. M. Mueller (cf. Mdv. Op.² p. 361)* fuerant *ω* 17 orbi P orbis G *(cf. dom. 24 p. 55, 10)* 19 potuit *edd.* doluit *ω* atributa P 20 discripta P descripta G genus P onus G aut P^{c} at P^{1} aue G 22 reperiebatur P^{c} reperiebantur P^{1}G 24 anno *s. v. add.* P^{c} 27 consolatus P^{1}

petitio ipsi illi populari sacerdoti comparabatur. haec gemebant boni, sperabant inprobi, agebat tribunus plebis, consules adiuvabant.

31 67 Hic aliquando, serius quam ipse vellet Cn. Pompeius invitissimis iis qui mentem optumi ac fortissimi viri suis consiliis fictisque terroribus a defensione meae salutis averterant, excitavit illam suam non sopitam, sed suspicione aliqua retardatam consuetudinem rei publicae bene gerendae. non est passus ille vir qui sceleratissimos civis, qui acerrimos hostis, qui maximas nationes, qui reges, qui gentis feras atque inauditas, qui praedonum infinitam manum, qui etiam servitia virtute victoriaque domuisset, qui omnibus bellis terra marique compressis, imperium populi Romani orbis terrarum terminis definisset, rem publicam everti scelere paucorum, quam ipse non solum consiliis, sed etiam sanguine suo saepe servasset. accessit ad causam publicam, restitit auctoritate sua reliquis rebus, questus est de praeteritis. fieri quae-
68 dam ad meliorem spem inclinatio visast. decrevit senatus frequens de meo reditu Kalendis Iuniis dissendiente nullo referente L. Ninnio, cuius in mea causa numquam fides virtusque contremuit. intercessit Ligus iste nescioqui, additamentum inimicorum meorum. res erat et causa nostra eo iam loci ut erigere oculos et vivere videretur. quisquis erat qui aliquam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocumque venerat, * * * quod iudicium cumque subierat,

4 haec G aliquanto G *(voce perperam cum sequentibus coniuncta)* 5 invictissimis G 6 suis ω saevis *Reid* a P ac G 7 sopitam ς *Lb.* solitam P^1H insolitam P^cG 8 retardatam *ex* -tum G^1 10 hostis Hς civis ω *(ex antecedentibus repetitum)* 11 gentes qui *(sic etiam* P *teste Petersono)* feras inauditis G^1 (atque *post* feras *add. et* -itas *corr.* G^c) 16 scelerem P consilias P^1 17 set P 18 auctorite P

21 de $\overset{meo}{*}$ P^1 26 videremur *O. Mueller, Herm. XII 1878 p. 300* 28 *lac. statuit Paul p. 319; velut* ⟨repellebatur⟩ iudicium cumque PG^1 cumque i. G^c

damnabatur; inveniebatur nemo qui se suffragium de me tulisse confiteretur. decesserat ex Asia frater meus magno squalore, sed multo etiam maiore maerore. huic ad urbem venienti tota obviam civitas cum lacrumis gemituque processerat; loquebatur liberius senatus; concurrebant equites Romani; Piso ille gener meus cui fructum pietatis suae neque ex me neque a populo Romano ferre licuit, a propinquo suo socerum suum flagitabat; omnia senatus reiciebat nisi de me primum consules rettulissent.

32 69 Quae cum res iam manibus teneretur, et cum consules provinciarum pactione libertatem omnem perdidissent, qui, cum in senatu privati ut de me sententias dicerent flagitabant, legem illi se Clodiam timere dicebant, cum hoc non possent iam diutius sustinere, initur consilium de interitu Cn. Pompei. quo patefacto ferroque deprenso ille inclusus domi tamdiu fuit quamdiu inimicus meus in tribunatu. de meo reditu octo tribuni promulgaverunt. ex quo intellectumst non mihi absenti crevisse amicos, in ea praesertim fortuna in qua nonnulli etiam quos esse putaveram non erant, sed eos voluntatem semper eandem, libertatem non eandem semper habuisse. nam ex novem tribunis quos tunc habueram, unus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Aeliorum ima-

---

2 confiteretur G contereretur P[1] conquereretur P[c] 3 magno ... maerore *Schol. B* 5 liberum G 11 tenetur G et *om.* G consules cum *Ort. p. 422* [consules] *et v. 13* quicum⟨que⟩ *Steuding, Jahrb. CXXXV 1887 p. 480* 13 sententiae dicerentur *Passow, Zeitschr. f. Gymn. XIV 1860 p. 349* 19 promulgaverunt G promulgerunt P[1] promulgarunt P[c] *(clausula minus commoda)* 20 non mihi *Man.* nonạ mihi P[1] mihi P[c]G crevisse ω defuisse *Mo.* decrevisse *Kay. sed sensus hic est: ex eo quod tunc octo tribuni de Cicerone promulgaverunt, intellegi potuit, eos idem iam ante facturos fuisse, si libertatem habuissent* 22 putaveram G putaverunt *(ex -rum ut vid.)* P 24 tunc *in ras.* P (*unde Ha. probat Ernestii coniecturam* antea)

ginibus arripuit, quo magis nationis eius esse quam
70 generis videretur. hoc igitur anno magistratibus novis designatis cum omnes boni omnem spem melioris status in eorum fidem convertissent, princeps P. Lentulus auctoritate ac sententia sua Pisone et Gabinio repugnantibus causam suscepit tribunisque plebis octo referentibus praestantissimam de me sententiam dixit. qui cum ad gloriam suam atque ad amplissimi beneficii gratiam magis pertinere videret causam illam integram ad suum consulatum reservari, tamen rem talem per alios citius quam per se tardius confici malebat.

33
71 Hoc interim tempore P. Sestius iudices [designatus] iter ad C. Caesarem pro mea salute suscepit. quid egerit, quantum profecerit, nihil ad causam. equidem existimo, si ille ut arbitror aequos nobis fuerit, nihil ab hoc profectum; sin iratior, non multum. sed tamen sedulitatem atque integritatem hominis videtis. ingredior iam in Sesti tribunatum; nam hoc primum iter designatus rei publicae causa suscepit; pertinere et ad concordiam civium putavit et ad perficiundi facultatem animum Caesaris a causa non abhorrere. abiit ille annus; respirasse homines vide-

1 quo P^c quos P^1G 2 no * vis P 10 ad suum consuum consulatum P 13 iudex G (*accommodato nomine ad vocem* designatus) *del. Gar.* 14 ·G· P *post* suscepit *Pet. transposuit v. 20* pertinere … abhorrere, *similiter Ort. p. 423 post* videtis *(v. 19), speciose utrumque, sed de concordia civium verba facit orator, postquam iter rei publicae causa (20) susceptum esse dixit* 17 ab hoc *ex* ad hoc G iratior P ratio G 19 ingredior … tribunatum *del. Schue. quae si spuria essent, necessario etiam* nam … suscepit *deleri vidit Maehly, sed cf. Spengel, Philol. II 1847 p. 298* 23 aborrere P abit P abiit … perdidissemus *(205, 6) post* de tabula sustulit *(205, 15) transposuit Spengel l. l. ac sane tribuni magistratum inibant, antequam consules magistratu se abdicarent. sed Cicero rerum potius quam temporis ordinem servasse videtur. artius enim cohaerent quae p. 205, 6—15 de tribunis exponit cum sequentibus, quam ut illis de Pisonis Gabiniique damnis provincialibus interrumpere liceat, cf. Keil p. 21*

bantur nondum re, sed spe rei publicae recuperandae. exierunt malis ominibus atque execrationibus duo vulturii paludati. quibus utinam ipsis evenissent ea quae tum homines precabantur! neque nos provinciam Macedoniam cum exercitu neque equitatum in Suria et cohortis optimas perdidissemus. Ineunt magistratum 72
tribuni plebis qui omnes se de me promulgaturos confirmarant. ex iis princeps emitur ab inimicis meis is quem homines in luctu inridentes Gracchum vocabant, quoniam id etiam fatum civitatis fuit, ut illa ex vepreculis extracta nitedula rem publicam conaretur adrodere. alter vero, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gavi Oleli rure a Galatis Gaviis in Calatinos Atilios insitus, subito nominibus in tabulas relatis nomen suum de tabula sustulit.

Veniunt Kalendae Ianuariae. vos haec melius scire potestis, equidem audita dico quae tum frequentia senatus, quae expectatio populi, qui concursus legatorum ex Italia cuncta, quae virtus actio gravitas P. Lentuli consulis fuerit, quae etiam collegae eius moderatio de me. qui cum inimicitias sibi mecum ex rei publicae

---

1 re p. recuperata *Lb.* 2 exierunt ... paludati (*om.* malis ... execrationibus) *Schol. B* 5 suria P syria G 7 qui ς quod ω se de P saepe G 9 graccum P graiulum *Weid. 1864 p. 10* Gracculum *Clark* 10 factum G ut ... adrodere *Schol. B.* vepreculis ... nitedula *Prisc. GL II 107, 9 (hinc Exc. Cus. ed. Klein 1866 p. 35). cf. Serv. Georg. 1, 181* saepe exiguus mus: nitela ... cuius Cicero meminit in Sestiana 11 ·R· p. P. ·p·r· G 12 alter ... aratro *Schol. B.* 13 Gavi Oleli rure (rure *Mdv. Op.*[2] *p. 305*) *Ha.* gaviolaeliore P gavio lel * iore (*eras.* i) G a Galatis *Mo.* a calatis ω. *Galatas quod dixit, non Gallos, aut a Gallograecis descendentes facit aut propter Calatinorum adnominationem mutavit. atque in nomine* Galatis *lusum inesse apparet ex collocatione* Calatinos Atilios. *vel hac de causa recte* calatis Gaviis *reiecerunt editores praeter Pet. accedit ut in arrogatione non gens unde arrogatio fiebat, adhibenda fuerit, sed pontifices et populus. coniecturas praeterea propositas enumerant Ha. 1856 et Mue. p. XVII* galatinos P[1] 14 at illos G tabula * (*eras.* s) P 18 expetatio P 20 quae etiam *ex* etiamquae P[1] 21 qui *ex* que P[c]

dissensione susceptas esse dixisset, eas se patribus conscriptis dixit et temporibus rei publicae permissurum.
34 tum princeps rogatus sententiam L. Cotta dixit,
73 id quod dignissimum re publica fuit, nihil de me actum esse iure, nihil more maiorum, nihil legibus; non posse quemquam de civitate tolli sine iudicio; de capite non modo ferri, sed ne iudicari quidem posse nisi comitiis centuriatis; vim fuisse illam, flammam quassatae rei publicae perturbatorumque temporum; iure iudiciisque sublatis, magna rerum permutatione inpendente declinasse me paulum et spe reliquae tranquillitatis praesentis fluctus tempestatemque fugisse. quare cum absens rem publicam non minus magnis periculis quam quodam tempore praesens liberassem, non restitui me solum, sed etiam ornari a senatu decere. disputavit etiam multa prudenter, ita de me illum amentissimum et profligatissimum hostem pudoris et pudicitiae scripsisse quae scripsisset, iis verbis rebus sententiis, ut etiamsi iure esset rogatum, tamen vim habere non posset. quare me qui nulla lege abessem, non restitui lege, sed revo-
74 cari senatus auctoritate oportere. hunc nemo erat quin verissime sentire diceret. sed post eum rogatus Cn. Pompeius adprobata laudataque Cottae sententia dixit sese otii mei causa, ut omni populari concitatione defungerer, censere ut ad senatus auctoritatem populi quoque Romani beneficium erga me adiungeretur. cum omnes certatim aliusque alio gravius atque ornatius de mea salute dixisset, fieretque sine ulla varietate

---

1 discessione *ex* dissessione G[c] 2 permissu P[1] 3 cottae dixit P cotta edixit G 5 more G mori P (a *supra*) nihil *ex* hil P[c] 7 iudicari sed ne ferri *Schue.* 9 temporum *ex* -ris G *recte dist. Ri. p. 275* 10 permutatione P perturbatione G *(quod probat Mdv. Op.*[2] *p. 365)* commutatione *Lb.* 17 profligantissimum P[1] 22 qui non *ex* quin G[c] 23 set P 25 ut P aut G

discessio, surrexit ut scitis Atilius hic Gavianus; nec ausus est, cum esset emptus, intercedere, noctem sibi ad deliberandum postulavit. clamor senatus querellae preces socer ad pedes abiectus. ille se adfirmare postero die moram nullam esse facturum. creditumst, discessumst. illi interea deliberatori merces longa interposita nocte duplicatast. consecuti dies pauci omnino Ianuario mense, per quos senatum haberi liceret; 35 sed tamen actum nihil nisi de me. cum omni mora 75 ludificatione calumnia senatus auctoritas impediretur, venit tandem ⟨in⟩ concilio de me agendi dies VIII Kal. Febr., princeps rogationis vir mihi amicissimus Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupavit. quietus eo die Sestius, is qui est de vi reus. actor hic defensorque causae meae nihil progreditur, consilia expectat inimicorum meorum. quid? illi quorum consilio P. Sestius in iudicium vocatur, quo se pacto gerunt? cum forum comitium curiam multa de nocte armatis hominibus ac servis plerisque occupavissent, inpetum faciunt in Fabricium, manus adferunt, occidunt nonnullos, vulnerant multos. venientem in forum 76 virum optimum et constantissimum M. Cispium tribunum plebis vi depellunt, caedem in foro maximam faciunt, universique destrictis gladiis et cruentis in omnibus fori partibus fratrem meum virum optimum fortissimum meique amantissimum oculis quaerebant, voce poscebant. quorum ille telis libenter in tanto luctu ac desiderio mei non repugnandi, sed moriendi causa

---

1 atilius *ex* at illius P^c G^c hic *om.* G 4 aplectus P 5 nullam *ex* -um G[1] 7 duplicatast (st *extra v., sed initio sequentis versus tres litterae erasae, i. postquam* d. est *transcripsit librarius, diligenter restituit quod in exemplari invenerat*) P publicata est G 8 habere G 11 ⟨in⟩ concilio *Mdv. Op.*[2] *p. 366* concilio P[1] concilii P^c G 13 aliquando P[1] 14 de $\overset{\text{vi}}{**}$ P 15 defensorqui P[1] 16 corum P[1] 21 venientem ⟨item⟩ *Paul p. 318* 26 fortissimumque mei G 27 libenter P frequenter G

corpus optulisset suum, nisi suam vitam ad spem mei reditus reservasset. subit tamen vim illam nefariam consceleratorum latronum, et cum ad fratris salutem a populo Romano deprecandam venisset, pulsus e rostris in comitio iacuit, seque servorum et libertorum corporibus obtexit, vitamque tum suam noctis et fugae
77 praesidio, non iuris iudiciorumque defendit. meministis tum iudices corporibus civium Tiberim compleri, cloacas refarciri, e foro spongiis effingi sanguinem, ut omnes tantam illam copiam et tam magnificum apparatum non privatum aut plebeium, sed patricium et praetorium esse arbitrarentur.

36 Nihil neque ante hoc tempus neque hoc ipso turbulentissimo die criminamini Sestium. atqui vis in foro versata est. certe; quando enim maior? lapidationes persaepe vidimus, non ita saepe, sed nimium tamen saepe gladios, caedem vero tantam, tantos acervos corporum extructos nisi forte illo Cinnano atque Octaviano die quis umquam in foro vidit? qua ex concitatione animorum? nam ex pertinacia aut constantia intercessoris oritur saepe seditio, culpa atque improbitate latoris commodo aliquo 〈proposito〉 imperitis aut largitione, oritur ex concertatione magistratuum, oritur sensim ex clamore primum, deinde ali-

---

1 optulisset G obt- P nisi P ni G 2 redditus P^1 4 deprecandam G^c -dum (*eraso* -que G) PG^1 pulsus *om.* G 5 latuit *Reid* liberorum *Lb.* 8 compleri G^c complere PG^1 9 refarciri e foro P^cG refarciriae foros P^1 spongis P^1 effingi ς effundi ω *cf. Serv. Aen. 8, 634* Cicero in Sestiana: spongiis sanguis effingebatur (*e commentario Vergiliano, fort. ex ipso Servio Isid. orig. 12, 6, 60* Cicero: effingebatur sfungiis sanguis) *et Gloss. V 200, 27* Cicero ʻpavi [corripitur] mentum sfungio fingebant' 14 atque G 15 maior ς maiores ω 18 cinano P^1 19 atque P aut *ex* at G^c qua P aqua G 20 concitatione *Or.* concertatione ω *(praesumptum ex v. 23)* 23 *add. Mue. (cf. 105)* 〈oblato〉 *Ha.* largitione 〈proposita〉 *Naug.* 24 sensus G primo *coni. Mue. fort. recte, nisi forte Cicero* primum *scripsit, ne* primo *cum* clamore *coniungeretur*

qua discessione contionis, vix sero et raro ad manus
pervenitur: nullo vero verbo facto, nulla contione ad-
vocata, nulla lege ⟨promulgata⟩ concitatam noctur-
nam seditionem quis audivit? an veri similest ut ci- 78
vis Romanus aut homo liber quisquam cum gladio in
forum descenderit ante lucem, ne de me ferri patere-
tur, praeter eos qui ab illo pestifero ac perdito civi
iam pridem rei publicae sanguine saginantur? hic
iam de ipso accusatore quaero qui P. Sestium que-
ritur cum multitudine in tribunatu et cum praesidio
magno fuisse, num illo die fuerit. certe non fuit. victa
igitur est causa rei publicae, et victa non auspiciis,
non intercessione, non suffragiis, sed vi manu ferro.
nam si obnuntiasset Fabricio is praetor qui se ser-
vasse de caelo dixerat, accepisset res publica plagam,
sed eam quam acceptam gemere posset; si interces-
sisset conlega Fabricio, laesisset rem publicam, sed
rei publicae iure laesisset. gladiatores tu novicios pro
expectata aedilitate suppositos cum sicariis e carcere
emissis ante lucem inmittas, magistratus templo de-
icias, caedem maximam facias, forum purges, et cum
omnia vi et armis egeris, accuses eum qui se praesidio
munierit, non ut te oppugnaret, sed ut vitam suam
posset defendere?

---

1 vix sero *ex* vexero P[c] 3 *add. Naug.* ⟨lata⟩ lege *Ha.* concitatam *Gruter* concitata P recitata G; *quod Gruter qui* recitata concitatam *edidit,* recitata *ex Erfurtensi se sumpsisse testatur, videtur consensisse Erfurtensis cum* G 4 civis *ex* cis P[c]G[1] 6 ferri de me G 8 saginantur G sanguinantur P 11 magno ς magni ω certe certe G, *cf. Madv. Op.*[2] *p. 366* 14 obnuntiassed P[1] ·PR· G ·P·R· P *del. Madv. Op.*[2] *p. 367* se *om.* P *fort. recte* qui ... dixerat *del. Kimm. p. 17;* qui servasset de caelo *Madv. l. l.* qui servasset de caelo ⟨sicut saepe irridens⟩ dixerat *Keil p. 22* 16 gemere ⟨non⟩ *Ba. p. 94* 17 ·R· p. ω *quod recte explicat* rei p. *Sey. p. 62,* rem p. *vulgo ante eum, quod del. Wunder* 18 tu novicios P uno victos G 20 emissi G descias G 21 forum spurces *Man.* forum ⟨ferro⟩ purges *Probst p. 354; malim* ⟨ferro⟩ forum p. 23 munierit *ex* -rat P

79 Atqui ne ex eo quidem tempore id egit Sestius ut a suis munitus tuto in foro magistratum gereret, rem publicam administraret. itaque fretus sanctitate tribunatus cum se non modo contra vim et ferrum, sed etiam contra verba atque interfationem legibus sacratis esse armatum putaret, venit in templum Castoris, obnuntiavit consuli: cum subito manus illa Clodiana in caede civium saepe iam victrix exclamat incitatur invadit; inermem atque inparatum tribunum alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis saeptorum et fustibus. a quibus hic multis vulneribus acceptis ac debilitato corpore et contrucidato se abiecit exanimatus neque ulla alia re ab se mortem nisi opinione mortis depulit. quem cum iacentem et concisum plurimis vulneribus extremo spiritu exsanguem et confectum viderent, defetigatione magis et errore quam miseri-
80 cordia et modo aliquando caedere destiterunt. et causam dicit Sestius de vi? quid ita? quia vivit. at id non sua culpa; plaga una illa extrema defuit, quae si accessisset, relicuum spiritum exhausisset. accusa Lentidium, non percussit locum; maledic Titio Sabino homini Reatino, cur tam temere exclamarit occisum: ipsum vero quid accusas? num defuit gladiis, num repugnavit, num ut gladiatoribus imperari solet, ferrum
38 non recepit? an haec ipsa vis est non posse emori? an illa quod tribunus plebis templum cruentavit? an quod cum esset ablatus primumque resipisset, non se referri

1 atqui ne ex P atque ex G 2 foro ς foro tuo *ω* foro dum *Naug.* [tuto] in foro tu⟨t⟩o *coni. Mue. probabiliter* 5 interfectionem G 6 sacratis ⟨satis⟩ *Pluyg. 1881 p. 140* 9 imparatum *ex* -per- G[c] 11 a quibus (*sed* a q- *in ras.* P[c]) *ω* [ac] *Gar.* 16 defatigatione G magis *om.* G 18 dicit P adτ̃ G ad id P[1] 20 relicuum P reliquum G 21 male * dictio G[1] male dic tito G[c] locum *ω* totum *Eberhard* 22 temere P tempore G exclamaret G 24 repudiavit *Ba. p. 97* ut ... solet *del. E. F. Eberhard* 25 hae P[1] vis* G visa P emori P ea mori G 26 quod *om.* G 27 resepisset P[1]

iussit? ubi est crimen? quid reprehenditis? Hic quaero 81 iudices: si illo die gens ista Clodia quod facere voluit effecisset, si P. Sestius qui pro occiso relictus est, occisus esset, fuistisne ad arma ituri? fuistisne vos ad patrium illum animum maiorumque virtutem excitaturi? fuistisne aliquando rem publicam a funesto latrone repetituri? an etiam tum quiesceretis cunctaremini timeretis, cum rem publicam a facinerosissimis sicariis et a servis esse oppressam atque conculcatam videretis? cuius igitur mortem ulcisceremini, siquidem liberi esse et habere rem publicam cogitaretis, de eius virtute vivi quid vos loqui, quid sentire, quid cogitare, quid iudicare oporteat, dubitandum putatis? At vero 82 ipsi illi parricidae quorum ecfrenatus furor alitur inpunitate diuturna, adeo vim facinoris sui perhorruerunt, ut si paulo longior opinio mortis Sesti fuisset, Gracchum illum suum transferendi in nos criminis causa occidere cogitarint. sensit rusticulus non incautus — neque enim homines nequam tacere potuerunt — suum sanguinem quaeri ad restinguendam invidiam facinoris Clodiani; mulionicam paenulam arripuit, cum qua primum Romam ad comitia venerat; messoria se corbe contexit. cum quaererent alii Numerium, alii Quintium, gemini nominis errore servatus est. atque hoc scitis omnes, usque adeo hominem in periculo fuisse quoad scitumst Sestium vivere. quod ni esset

---

1 quid *Ba. p. 98* quod ω 4 armaturi P^1 9 sicaris *om.* G conculcatam *Gul.* occultam ω occupatam ς iugulatam *Weid. 1885 p. 10* 12 [quid cogitare] *Karsten* 13 at ς an ω 14 illi ipsi G ecfrenatus P effr- G foror P^1 15 perhorruerunt P^1 -rant P^cG 17 graccum G 21 mulionicam paenulam *Prisc. GL II 70, 9 diserte* -icam *testatus* multoniam ω mulioniam ς, cf. *Lampr. Heliog. 32, 9* tectus cucullione mulionico 22 messoria ... contexit *Serv. Georg. 1, 165; eodem pertinet fortasse anon. de dub. nom. GL V 574, 11* se corbe *ex* set orbe G 23 numenium G 24 Quintum *Or. propter Asc. p. 17. 27 St., cf. C. F. Hermann, Ind. lect. Gotting. 1848 p. 7 sq.* salvatus est G 26 scitum est ς scitum sit ω *fort. recte*

patefactum paulo citius quam vellent, non illi quidem morte mercennarii sui transferre potuissent invidiam in quos putabant, sed acerbissimi sceleris infa-
83 miam grato quodam scelere minuissent. Ac si tum P. Sestius iudices in templo Castoris animam quam vix retinuit edidisset, non dubito quin si modo esset in re publica senatus, si maiestas populi Romani revixisset, aliquando statua huic ob rem publicam interfecto in foro statueretur. nec vero illorum quisquam quos a maioribus nostris morte obita positos in illo loco atque in rostris conlocatos videtis, esset P. Sestio aut acerbitate mortis aut animo in rem publicam praeponendus. qui cum causam civis calamitosi, causam amici, causam bene de re publica meriti, causam senatus, causam Italiae, causam rei publicae suscepisset, cumque auspiciis religionique parens obnuntiaret quod senserat, luce palam ⟨a⟩ nefariis pestibus in deorum hominumque conspectu esset occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in causa, sanctissimo in magistratu. eius igitur vitam quisquam spoliandam ornamentis esse dicet cuius mortem ornandam monumento sempiterno putaretis?

39 84 'Homines' inquit 'emisti coëgisti parasti.' quid uti faceret? senatum opsideret, civis indemnatos expelleret, bona diriperet, aedis incenderet, tecta disturbaret, templa deorum immortalium inflammaret, tribunos plebis ferro e rostris expelleret, provincias quas vellet quibus vellet venderet, reges appellaret, rerum capitalium condemnatos in liberas civitates per legatos nostros reduceret, principem civitatis ferro opsessum teneret? haec ut efficere posset quae fieri nisi

---

1 vellent *Ba. p. 99* vellem *ω* 2 morte in G 8 statua G^{c} statum PG^{1} 10 [morte obita] *Paul p. 328* 14 [causam] *Eberhard* 17 *add.* ς 23 utique *ex* uti G^{1} 24 opsideret P possideret G indenatos P 27 e rostris ς frostris P rostris G 30 *post* nostros *in* P *lacuna duarum triumve litterarum, unde* ⟨vi⟩ *Paul p. 318*

armis oppressa re publica nullo modo poterant, id-
circo credo manum sibi P. Sestius et copias com-
paravit. 'At nondum erat maturum, nondum res ipsa
ad eiusmodi praesidia viros bonos compellebat.' pulsi
nos eramus non omnino ista manu sola, sed tamen
non sine ista; vos taciti maerebatis. captum erat fo- 85
rum anno superiore aede Castoris tamquam arce ali-
qua ⟨a⟩ fugitivis occupata; silebatur. omnia homi-
num cum egestate tum audacia perditorum clamore
concursu vi manu gerebantur: perferebatis. magistra-
tus templis pellebantur, alii omnino aditu ac foro pro-
hibebantur: nemo resistebat. gladiatores ex praetoris
comitatu conprensi, in senatum introducti, confessi, in
vincla coniecti a Milone, emissi a Serrano: mentio nulla.
forum corporibus civium Romanorum constratum caede
nocturna: non modo nulla nova quaestio, sed etiam
vetera iudicia sublata. tribunum plebis plus viginti vul-
neribus acceptis iacentem moribundumque vidistis;
alterius tribuni plebis, divini hominis — dicam enim
quod sentio, et quod mecum sentiunt omnes — divini,
insigni quadam inaudita nova magnitudine animi gra-
vitate fide praediti, domus est oppugnata ferro facibus 40
exercitu Clodiano. et tu hoc loco laudas Milonem et 86
iure laudas. quem enim umquam virum tam immor-
tali virtute vidimus? qui nullo praemio proposito,
praeter hoc quod iam contritum et contemptum putatur
iudicium, bonorum omnia pericula, summos labores,

---

3 *post* ipsa *ras. est in* P 6 maerebatis G maereba P *in fine versus* 7 [anno superiore] *Koch* aede G^c ade PG^1 8 *add.* ς 10 perferrebatis P 11 templo *Pluyg. 1881 p. 140* 14 a milonaemissi P 18 acceptis ς accepistis ω videstis P 19 [divini] *Mo. alterutrum* divini *si esset delendum, equidem abicerem alterum v. 20; Pet. confert Vat. 19* cogitaris ... cogitarisne 20 divini ω boni viri *Ha. sed dicitur* omnes boni, *non* omnes boni viri. *itaque siquid mutandum,* boni *scribendum* 23 [exercitu Clodiano] *Kimm. p. 58 deleta clausula. vis sententiae est in* exercitu 26 contemtum P^1 27 iuditi ** um (-or- *eras.*) G

gravissimas contentiones inimicitiasque suscepit, qui mihi unus ex omnibus civibus videtur re docuisse, non verbis, et quid oporteret a praestantibus viris in re publica fieri, et quid necesse esset, oportere hominum audacium evorsorum rei publicae sceleri legibus et iudiciis resistere; si leges non valerent, iudicia non essent, si res publica vi consensuque audacium armis oppressa teneretur, praesidio et copiis defendi vitam et libertatem necesse esse. hoc sentire prudentiae est, facere fortitudinis, et sentire vero et facere perfectae
87 cumulataeque virtutis. adiit ad rem publicam tribunus plebis Milo — de cuius laude plura dicam, non quo aut ipse haec dici quam existimari malit, aut ego hunc laudis fructum praesenti libenter inpertiam, praesertim cum verbis consequi non possim, sed quod existimo si Milonis causam accusatoris voce conlaudatam probaro, vos in hoc crimine parem Sesti causam existimaturos — adiit igitur T. Annius ad causam rei publicae, sic ut civem patriae recuperare vellet ereptum. simplex causa, constans ratio, plena consensionis omnium, plena concordiae. collegas adiutores habebat; consulis alterius summum studium, alterius animus paene placatus, de praetoribus unus alienus, senatus incredibilis voluntas, equitum Romanorum animi ad

---

3 et *C. Stephanus* sed ω 4 necesset ω 6 ⟨si⟩ iudicia *Lb.; particula omissa artius coniunguntur brevia membra* si ... valerent, iudicia ... essent, *ita ut quasi coniuncta respondeant longiori* si res p. ... teneretur 7 consensique P consessuque *Jac. p. 710* 8 opressa P ⟨civium⟩ vitam *Busche probabiliter* 9 esse P esset G 11 [tribunus pl.] *Ba. p. 100 fort. recte* 16 voce *add.* G^c *mg.* collaudatam *ex* -um G^c 17 existimaturos P existimatis G 18 re ·p· P (r ·p· G) 19 ereptum *Panthagathus* e re ·p· tum P h· *(i. hoc)* rei p. tum G e re p. eruptum *Ha. p. 48; sed et* e re p. *post* patriae *otiosum est et exspectaretur dativus (sen. grat. 8)*
21 collegas ... habebat *ante 215, 1* duo soli *transposuit Paul p. 320. sed vereor ne ibi debilia sint verba et parum commode ultimo membro suum verbum detur, postquam sex membra praecesserunt sine verbo*

causam excitati, erecta Italia. duo soli erant empti ad impediendum; qui si homines despecti et contempti tantam rem sustinere non potuissent, se causam quam susceperat, nullo labore peracturum videbat. agebat auctoritate, agebat consilio, agebat per summum ordinem, agebat exemplo bonorum ac fortium civium; quid re publica, quid se dignum esset, quis ipse esset, quid sperare, quid maioribus suis reddere deberet, diligentissime cogitabat.

Huic gravitati hominis videbat ille gladiator se si 41 88
moribus ageret parem esse non posse. ad ferrum, faces, ad cotidianam caedem incendia rapinas se cum exercitu suo contulit. domum oppugnare, itineribus occurrere, vi lacessere et terrere coepit. non movit hominem summa gravitate summaque constantia; sed quamquam dolor animi, innata libertas, prompta excellensque virtus fortissimum virum hortabatur, vi vim oblatam praesertim saepius ut frangeret et refutaret, tanta moderatio fuit hominis, tantum consilium ut contineret dolorem, neque eadem se re ulcisceretur qua esset lacessitus, sed illum tot iam in funeribus rei publicae exultantem ac tripudiantem legum si posset laqueis constringeret. descendit ad accusandum. 89
quis umquam tam proprie rei publicae causa, nullis inimicitiis, nullis praemiis, nulla hominum postulatione aut etiam opinione id eum umquam esse facturum? fracti erant animi hominis. hoc enim accusante pristini illius sui iudicii turpitudinem desperabat. ecce tibi consul praetor tribunus plebis nova novi generis edicta proponunt, ne reus adsit, ne citetur, ne quaeratur, ne mentionem omnino cuiquam iudicum aut iudiciorum facere liceat! quid ageret vir ad virtutem dignitatem

---

1 soli P soceri G 3 potuissent P possent G *fort. recte* 11 ad ferrum faces P^cG *om.* P^1 ad f. ⟨ad⟩ f. *edd. vett. probabiliter* 18 oblatam *ex* abl- G^c 20 se re P re se G 24 tam *add. s. v.* P^c 26 eum umquam *Lb.* eumquam P^1 umquam P^cG 30 pronunt P^1 atsit P^1

gloriam natus, vi sceleratorum hominum conroborata, legibus iudiciisque sublatis? cervices tribunus plebis privato, praestantissimus vir profligatissimo homini daret, an causam susceptam abiceret, an se domi contineret? et vinci turpe putavit et deterreri et latere. perfecit ut quoniam sibi in illum legibus uti non liceret, illius vim neque in suo neque in rei publicae periculo pertimesceret.

42 90 Quomodo igitur hoc in genere praesidii conparati accussas Sestium, cum idem laudes Milonem? an qui sua tecta defendit, qui ab aris focis ferrum flammamque depellit, qui sibi licere volt tuto esse in foro, in templo, in curia, iure praesidium comparat; qui volneribus quae cernit cotidie toto corpore, monetur ut aliquo praesidio caput et cervices et iugulum ac latera
91 tutetur, hunc de vi accusandum putas? quis enim nostrum iudices ignorat ita naturam rerum tulisse ut quodam tempore homines nondum neque naturali neque civili iure descripto, fusi per agros ac dispersi vagarentur, tantumque haberent quantum manu ac viribus per caedem ac vulnera aut eripere aut retinere potuissent? qui igitur primi virtute et consilio praestanti extiterunt, ii perspecto genere humanae docilitatis atque ingenii dissupatos unum in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad iustitiam atque ad mansuetudinem transduxerunt. tum res ad communem utilitatem quas publicas appellamus, tum con-

---

1 corroboratas G 4 abiceret *Ruhnken, Mnem. III 1854 p. 232* adfligeret *ω* 5 et latere, perfecit *Mdv. Op.*[2] *p. 371:* etiam eripere eicit P^1 etiam eripi reeicit P^c etiam eripere elegit G et clam ⟨se⟩ eripere *(hoc Oehler, Philol. XVI 1860, p. 411);* effecit *AKl.* et clam eripi; id egit *Pet. alii alia. certe tribus membris* cervices ... daret, causam ... abiceret, se domi contineret *respondent tria verba:* vinci, deterreri, latere (*vel* se eripere) 11 flamamque P 13 iure P in re G iure ... comparat *del. Ortm. p. 425, cf. Kimm. p. 30* 16 de via G 17 ut *s. v.* P^c 24 dissupatos P disparatos *ex* disputatos G^c 25 eosque * * ex P feritate G ecferitate P 27 appellamus publicas G

venticula hominum quae postea civitates nominatae sunt, tum domicilia coniuncta quas urbes dicimus, invento et divino iure et humano ⟨ut⟩ moenibus saepserunt. atque inter hanc vitam perpolitam humanitate 92
et illam immanem nihil tam interest quam ius atque vis. horum utro uti nolimus, alterost utendum. vim volumus extingui, ius valeat necesse est, id est iudicia quibus omne ius continetur. iudicia displicent aut nulla sunt: vis dominetur necesse est. hoc vident omnes; Milo et vidit et fecit ut ius experiretur, vim depelleret. altero uti voluit ut virtus audaciam vinceret; altero usus necessariost ne virtus ab audacia vinceretur. eademque ratio fuit Sesti si minus in accusando — neque enim per omnis fuit idem fieri necesse — at certe in necessitate defendendae salutis suae praesidioque contra vim et manum conparando. 43

O di immortales! quemnam ostenditis exitum nobis, 93
quam spem rei publicae datis? quotus quisque invenietur tanta virtute vir, qui optimam quamque causam rei publicae amplectatur, qui bonis viris deserviat, qui solidam laudem veramque quaerat? cum sciat duo illa rei publicae paene fata Gabinium et Pisonem, alterum haurire cotidie ex pacatissimis atque opulen-

---

2 sunt ⟨instituerunt⟩ *Mdv. Op.*[2] *p. 372* 3 *add. Raue* ⟨tamquam⟩ m. *Ba. p. 102.* [moenibus] *Ha.* ⟨institutis et⟩ moenibus *Jac. p. 711* 4 perpolitam P per publicolam G 6 nolimus ω nolumus ς. nolimus *fortasse indicativus est, cf.* possimus *Verg. buc. 7, 23, Sen. contr. 2, 5, 11* negare non possimus *(cf. Mar. Vict. GL VI 9, 5);* simus *quo usus est Augustus pro* sumus *(Suet. Aug. 87, 2); coniunctivum intellegit F. Gaffiot, Pour le vrai latin 1909 p. 132* 8 contintinetur P 10 ut … depellerent *del. Ortm. p. 426* 11 noluit G 15 defendendae *ex* -ente G^1 17 exit*um G (*eras.* i) exitium P^c exitimum P^1 18 quisquam G 20 in re p. *Mo.* amplectatur … illa rei p. *om.* P^1 *(propter homoeoteleuton), suppl.* P^c *in extrema pagina* 22 [Gabinium et Pisonem] *Pluyg. p. 335*; *sed recte dicit Kimm. p. 17 nomina fere necessaria esse ne* alterum … alterum *ad vocem fata pertineat* 23 pacatissimis ω *(quod ad vocem* gazis *nisi zeugmate quodam vix refertur):*

tissimis Syriae gazis innumerabile pondus auri, bellum inferre quiescentibus, ut eorum veteres inlibatasque divitias in profundissimum libidinum suarum gurgitem profundat, villam aedificare in oculis omnium tantam, tugurium ut iam videatur esse illa villa quam ipse tribunus plebis pictam olim in contionibus explicabat, quo fortissimum ac summum civem in invidiam homo
94 castus ac non cupidus vocaret; alterum Thracibus ac Dardanis primum pacem maxima pecunia vendidisse, deinde ut illi pecuniam conficere possent vexandam iis Macedoniam et spoliandam tradidisse, eundemque bona creditorum civium Romanorum cum debitoribus Graecis divisisse, cogere pecunias maximas a Dyrrachinis, spoliare Thessalos, certam Achaeis in annos singulos pecuniam imperavisse, neque tamen ullo in publico aut religioso loco signum aut tabulam aut ornamentum reliquisse; illos sic inludere quibus omne supplicium atque omnis iure optumo poena debetur; reos esse hos duos quos videtis. omitto iam Numerium Serranum Aelium, quisquilias seditionis Clodianae; sed tamen hi quoque etiamnunc volitant ut vide-

---

paratissimis *C. F. Hermann, Rhein. Mus. II 1843 p. 446 (quae notio mea quidem sententia melius post* opulentissimis *locum haberet)*: beatissimis *Kiessling, Zeitschr. f. Gymn. XIX 1865 p. 255 (quo epitheto licet Hor. carm. 1, 29, 1* beatis nunc Arabum invides gazis *usus sit, vereor Ciceroni et orationi pedestri idem tribuere)*, pacatissimae atque opulenssimae *Heine ne ipsum quidem probabiliter*

1 gazzis P[1] 2 quiescentibus ω gentibus *Ri. p. 275* quietis gentibus *Weid. p. 10 speciose, sed deletis facetiis. quiescunt enim gazae nec repugnant.* eorum *ad* Syriae *respicit, noto usu, cf. e. g. Brut. 112* senatoriam ... sententiam, cuius *(sc. senatus)* erat ille princeps. *Caes. Gall. 1, 40, 5* servili tumultu quos. *Liv. 9, 41, 3* profectus ad Nuceriam Alfaternam, tum pacem petentes ... aspernatus est. *cf. Mdv. ad fin. 5, 16* 4 profundat ς profundant (*ex* -unt G[c]) ω 5 illa *ex* -am G[c] 10 ut *s. v.* G[c] 17 illos *(sc. Gabinium et Pisonem) Ha.* hos (*ex* hoc P) ω *fort. recte, sc. de quibus modo dixi; quibus recte opponit* hos quos videtis 19 numenium G 20 quisqueilias P[1] 21 etiannunc P

tis, nec dum vos de vobis aliquid timebitis, illi umquam de se pertimescent.

Nam quid ego de aedile ipso loquar qui etiam diem 44 95
dixit et accusavit de vi Milonem? neque hic tamen ulla umquam iniuria adducetur ut eum tali virtute tantaque firmitate animi se in rem publicam fuisse paeniteat; sed qui haec vident adulescentes quonam suas mentes conferent? ille qui monumenta publica, qui aedes sacras, qui domos inimicorum suorum oppugnavit excidit incendit, qui stipatus semper sicariis, saeptus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui et peregrinam manum facinerosorum concitavit, et servos ad caedem ideoneos emit, et in tribunatu carcerem totum in forum effudit, volitat aedilis, accusat eum qui aliqua ex parte eius furorem exultantem repressit; hic qui se est tutatus sic ut in privata re deos penatis suos, in re publica iura tribunatus atque auspicia defenderet, accusare eum moderate a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. nimirum hoc illud est quod 96
de me potissimum tu in accusatione quaesisti, quae esset nostra 'natio optimatium'; sic enim dixisti. rem quaeris praeclaram iuventuti ad discendum nec mihi difficilem ad perdocendum; de qua pauca iudices dicam, et ut arbitror nec ab utilitate eorum qui audient, nec ab officio vestro nec ab ipsa causa P. Sesti abhorrebit oratio mea.

Duo genera semper in hac civitate fuerunt eorum 45
qui versari in re publica atque in ea se excellentius gerere studuerunt; quibus ex generibus alteri se popu-

1 nec P ne G timebitis P^1 timetis P^cG 2 pertimescent *Naug.* -scunt *ω* 3 aedili *ex* -le G^c diem *om.* G 5 ulla P^c nulla P^1 illa G adducetur ς adduceretur P adducere G 6 se et P^1 (*sed* et del. P^1) 8 conferrent P^1 10 exscidit *Lb.*; excidit *firmat clausula* 11 odie P^1 14 [in tribunatu] *Ba. p. 103* 18 accusate G 19 oppugnatur *Ba. p. 104* 20 auctoritate G 25 ut adarbitror P 28 eorum *om.* G 30 statuerunt G

lares, alteri optumates et haberi et esse voluerunt. qui ea quae faciebant quaeque dicebant, multitudini iucunda volebant esse, populares, qui autem ita se gerebant ut sua consilia optumo cuique probarent, optu-
97 mates habebantur. quis ergo iste optumus quisque? numero, si quaeris, innumerabiles — neque enim aliter stare possemus —; sunt principes consili publici, sunt qui eorum sectam sequontur, sunt maximorum ordinum homines quibus patet curia, sunt municipales rusticique Romani, sunt negotii gerentes, sunt etiam libertini optumates. numerus ut dixi huius generis late et varie diffusus est, sed genus universum — ut tollatur error — brevi circumscribi et definiri potest. omnes optumates sunt qui neque nocentes sunt, nec natura inprobi ac furiosi, nec malis domesticis inpediti. est igitur ut ii sint quam tu 'nationem' appellasti et qui integri sunt et sani et bene de rebus domesticis constituti. horum qui voluntati commodis opibus in gubernanda re publica serviunt, defensores optuma-

---

3 esse volebant G autem *ex* hoc G^c 4 concilia G 5 quisque numero P^1G quis? de numero P^r 8 sectam *ex* septam G^c sequuntur *ex* secuntur G^c maximorum *ω (quod de equitibus et tribunis aerariis accipit Ha.)* proximorum *C. F. Hermann, Philol. III 1848 p. 509:* maxime eorum *Weid. p. 10* hordinum P^1 10 negotii gerentes *Arus. GL VII 475, 24* negotii P *Arus.* negotia G 11 [optumates] *Ba. p. 107 quod probet Kimm. p. 47 falso distinguens* optimates *et* optimus quisque generis *om. G* 14 [optimates] *Ba. p. 107* [nec natura inprobi] *Paul p. 322, sed* natura *necessarium* 15 ac *AKl.* nec *ω* aut *Koechly (ut tripertita oratio hic quoque servetur sicut v. 17 p. 221, 5. 20 sq.* 16 est igitur P esto igitur G efficitur *Ba. p. 109* sequitur *Mdv. p. 375* 17 et qui *ω (cf. W. A. Baehrens, Beiträge zur latein. Syntax. Philol. Suppl. XII p. 536, qui confert Catil. 1, 21 Caec. 9)* qui *Mdv. p. 376* qui et *Man.* et *pronomini relativo antepositum distinctionem magis etiam effert quam* qui et *propterea quod primus membri locus maiore accentu pronuntiatur quam secundus.* ⟨et boni⟩ et sani *Ri. p. 271 ut quattuor notiones quattuor membris v. 14 sq. respondeant; at cf. ad v. 15* 18 opibus *Jac. p. 712* opinis PG^1 optimis G^c opinioni ς

tium ipsique optumates, gravissimi et clarissimi cives
numerantur et principes civitatis. Quid est igitur pro- 98
positum his rei publicae gubernatoribus quod intueri
et quo cursum suum derigere debeant? id quod est
praestantissimum maximeque optabile omnibus sanis
et bonis et beatis, cum dignitate otium. hoc qui vo-
lunt, omnes optumates, qui efficiunt, summi viri et
conservatores civitatis putantur. neque enim rerum ge-
rendarum dignitate homines ecferri ita convenit ut otio
⟨non⟩ prospiciant, neque ullum amplexari otium quod
abhorret a dignitate. huius autem otiosae dignitatis 46
haec fundamenta sunt, haec membra, quae tuenda
principibus et vel capitis periculo defendenda sunt, re-
ligiones auspicia potestates magistratuum senatus
auctoritas leges mos maiorum iudicia iuris dictio fides
provinciae socii imperi laus res militaris aerarium.
harum rerum tot atque tantarum esse defensorem et 99
patronum magni animi est, magni ingeni magnaeque
constantiae. etenim in tanto civium numero magna
multitudost eorum qui aut propter metum poenae pec-
catorum suorum conscii novos motus convorsiones-
que rei publicae quaerant, aut qui propter insitum
quendam animi furorem discordiis civium ac sedi-
tione pascantur, aut qui propter inplicationem rei fa-
miliaris communi incendio malint quam suo defla-
grare. qui cum tutores sunt et duces suorum studio-
rum vitiorumque nacti, in re publica fluctus excitan-
tur, ut vigilandum sit iis qui sibi gubernacula patriae
depoposcerunt, enitendumque omni scientia ac dili-

---

1 civitatis *pro* optumatium *et* [optumates] *Ba. p. 109 qui non sentit non sine consilio a Cicerone totiens hanc vocem repeti* 4 dirigere G 9 ecferri P^cG^1 et ferri P^cG^1 10 *add.* P^r ς 11 abhorret P^1G abhorreat Pr Hius P^1 14 magistratum P^1 16 rei mil. G aerarium *ex* -arum G^c 23 animis *Lb.* 26 cum auctores ς *'nescio an vere' Mue. sed haec notio non convenit cum vocibus* studiorum vitiorumque 27 excitant *Abresch, Observ. crit. ad Plutarchi mor. 1878 p. 70 thes. XVIII sed cf. Flacc. 57* 29 deposcerunt P

gentia ut conservatis iis quae ego paulo ante fundamenta ac membra esse dixi, tenere cursum possint
100 et capere otii illum portum et dignitatis. hanc ego viam iudices si aut asperam atque arduam aut plenam esse periculorum aut insidiarum negem mentiar, praesertim cum id non modo intellexerim semper, sed etiam praeter ceteros senserim.

47 Maioribus praesidiis et copiis oppugnatur res publica quam defenditur, propterea quod audaces homines et perditi nutu impelluntur et ipsi etiam sponte sua contra rem publicam incitantur, boni nescioquomodo tardiores sunt et principiis rerum neclectis ad extremum ipsa denique necessitate excitantur, ita ut nonnumquam cunctatione ac tarditate, dum otium volunt etiam sine dignitate retinere, ipsi utrumque amit-
101 tant. propugnatores autem rei publicae qui esse voluerunt, si leviores sunt desciscunt, si timidiores desunt; permanent illi soli atque omnia rei publicae causa perferunt, qui sunt tales qualis pater tuus M. Scaure fuit, qui a C. Graccho usque ad Q. Varium seditiosis omnibus restitit, quem numquam ulla vis, ullae minae, ulla invidia labefecit, aut qualis Q. Metellus patruus matris tuae, qui cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum censor notasset, cumque insitivum Gracchum contra vim multitudinis incitatae censu prohibuisset, cumque in eam legem quam non iure rogatam iudicarat, iurare unus noluisset, de civitate maluit quam de sententia demoveri, aut, ut vetera exempla, quorum est copia digna huius imperii gloria, relinquam neve eorum aliquem qui vivont

---

5 atque ins. *Gar. fort. recte* 8 res p. ... defenditur *om.* G *(propter homoeoteleuton)* 10 et ipse P[1] sed ipsi G 14 dum (d- *in ras.*) P 15 amittant *ex* -unt G[1] -unt P 16 autem *ex* hoc G[c] 20 scaurus G gracco P graceo G 21 seditiosis *ex* -onis G[1] 23 patrus P[1] *cf. Val. Max. 3, 8, 4* 25 graccum G 26 sensu G in eam enim (enim *del.* P[1]) P 30 vivont PG[1] -unt G[c]

hominem, qualis nuper Q. Catulus fuit quem neque periculi tempestas neque honoris aura potuit umquam de suo cursu aut spe aut metu demovere. 48

Haec imitamini per deos inmortalis! qui dignitatem, 102 qui laudem, qui gloriam quaeritis! haec ampla sunt, haec divina, haec immortalia; haec fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, posteritati propagantur. est labor, non nego; pericula magna, fateor; ‘multae insidiae sunt bonis’ verissime dictum est; set te ‘id quod multi invideant multique expetant, inscitiast’ inquit ‘postulare nisi laborem summa cum cura ecferas.’ nollem idem alio loco dixet quod exciperent inprobi cives: ‘oderint dum metuant.’ praeclara enim 103 illa praecepta dederat iuventuti. sed tamen haec via ac ratio rei publicae capessendae olim erat magis pertimescenda, cum multis in rebus multitudinis studium ac populi commodum ab utilitate rei publicae discrepabat. Tabellaria lex ab L. Cassio ferebatur. populus libertatem agi putabat suam. dissentiebant principes et in salute optumatium temeritatem multitudinis et tabellae licentiam pertimescebant. Agrariam Ti. Gracchus legem ferebat. grata erat populo; fortunae constitui tenuiorum videbantur. nitebantur contra optumates quod et discordiam excitari videbant, et cum locupletes possessionibus diuturnis moverentur, spoliari rem publicam propugnatoribus arbi-

---

9 *Acc. TRF 214sq., cf. Planc. 59, cf. Ambr. expos. Luc. 7, 88 (CSEL XXXIV p. 319, 1)* multae enim insidiae sunt bonis et te P^1 10 expectant G 11 postulare nisi *We. p. 2* postularent sivi P^1G postulare sivi P^c summum G^1 (e *vel* c *sscr.* G^c) 12 ecferas P haec feras G ⟨nollem idem⟩ alio ... metuant *Schol. B* nollem P^1G nullum P^r dixet *Maehly (cf. 28 p. 178, 5)* dixit ω dixisset *Schol. B* 13 *Acc. TRF 203* 15 ac *Or.* haec (h- *in ras.* P) ω 17 ac ς *Lb.* ad ω aut *Jac. p. 713* 18 tabellaria lex *Schol. B* 21 agrariam Tiberius, frumentariam C. Gracchus ferebat *Schol. B* 22 T. ω grata G gratia P 23 tenuiorem P^1 nitebantur *om.* P 24 quod et *Hervag.* quod ei ω 25 [et] cum ... ⟨et⟩ spoliari *C. F. Hermann, Philol. III 1848 p. 510 non apte nec ad rem nec ad sermonem*

trabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat. iucunda res plebei; victus enim suppeditabatur large sine labore. repugnabant boni quod et ab industria plebem ad desidiam avocari putabant et aerarium exhauriri videbatur.

49
104 Multa etiam nostra memoria quae consulto praetereo fuerunt in ea contentione ut popularis cupiditas a consilio principum dissideret. nunc iam nihil est quod populus a delectis principibusque dissentiat, nec flagitat rem ullam neque novarum rerum est cupidus, et otio suo et dignitate optimi cuiusque et universae rei publicae gloria delectatur. itaque homines seditiosi ac turbulenti, quia nulla iam largitione populum Romanum concitare possunt, quod plebes perfuncta gravissimis seditionibus ac discordiis otium amplexatur, conductas habent contiones, neque id agunt ut ea dicant aut ferant, quae illi velint audire qui in contione sunt, sed pretio ac mercede perficiunt, ut
105 quicquid dicant id illi velle audire videantur. num vos existimatis Gracchos aut Saturninum aut quemquam illorum veterum qui populares habebantur, ullum umquam in contione habuisse conductum? nemo habuit. ipsa enim largitio et spes commodi propositi sine mercede ulla multitudinem concitabat. itaque temporibus illis qui populares erant, offendebant illi quidem apud gravis et honestos homines, sed populi iudiciis atque omni significatione florebant. his in theatro plaude-

---

2 iucundam *ex* -da G^c res *edd.* res P. P ·R· p. G suppediebatur largus G 5 videbatur $P^c G^c$ videbantur $P^1 G^1$ videbant *Mo.* 7 condicione *Ri. p. 276* 8 nunc iam *ed. Ascens. 1531* nunc tam P num tam G 9 dissentit *ex* -tiat G^c
13 nullam iam largitionem G 14 concitare G -ri P plebs G
is
15 gravissi∗mis is G (*sc. in exemplari scriptum erat* -mus, *unde descriptum* -mus is *et radendo* -us *mutatum in* -is) amplexatur *Mdv. p. 376* malexatur P^1 male vexatur P^c male laxatur G 19 dicunt *coni. Ha.* audire velle G 25 popula-
·tit
res. erant G^1

batur, hi suffragiis quod contenderant consequebantur, horum homines nomen orationem vultum incessum amabant. qui autem adversabantur ei generi, graves et magni homines habebantur; sed valebant in senatu multum, apud bonos viros plurimum, multitudini iucundi non erant, suffragiis offendebatur saepe eorum voluntas; plausum vero etiam siquis eorum aliquando acceperat, nequid peccasset pertimescebat. ac tamen siquae res erat maior, idem ille populus horum auctoritate maxime commovebatur.

Nunc nisi me fallit, in eo statu civitas est, ut si ope- 50 106
ras conductorum removeris, omnes idem de re publica sensuri esse videantur. etenim tribus locis significari maxime de ⟨re publica⟩ populi Romani iudicium ac voluntas potest, contione comitiis ludorum gladiatorumque consessu. ⟨num⟩quae contio fuit per hos annos quae quidem esset non conducta, sed vera, in qua populi Romani consensus perspici posset? habitae sunt multae de me ⟨a⟩ gladiatore sceleratissimo, ad quas nemo adibat incorruptus, nemo integer; nemo illum foedum vultum aspicere, nemo furialem vocem bonus audire poterat. erant illae contiones perditorum hominum necessario turbulentae. habuit de eodem me 107
P. Lentulus consul contionem; concursus est populi Romani factus, omnes ordines, tota in illa contione Italia constitit. egit causam summa cum gravitate copiaque dicendi, tanto silentio, tanta adprobatione omnium nihil ut umquam videretur tam populare ad po-

---

3 autem *ex* hoc G^{c} 4 sed *recte explicat Mue. p. XXII; et Ba. p. 111* sed ⟨ut⟩ *Oehler, Philol. XVI 1860 p. 411* 8 ac tamen PG^{1} attamen G^{c} 9 siquae P^{1} si qua $P^{c}G$ 10 conductas *Lb.* [conductorum] *O. M. Mueller; cf. Kimm. p. 32* 14 *add. Ha.* 15 potest voluntas (*sed signis inversa a.* P^{1}) P 16 consessu ς consensu *ω* numquae *AKl.* quae *ω* contio $P^{c}G$ contentio P^{1} 18 ⟨non⟩ posset *Lb. edd. mala clausula* ⟨non⟩ perspici posset *Zie. p. 207 malo ordine verborum* 19 *add.* ς 20 illum G ullum P 21 furialem P funalem G 22 audere P^{1} erant G erant erant P homine P^{1}

puli Romani aures accidisse. productus est ab eo Cn. Pompeius, qui se non solum auctorem meae salutis, sed etiam supplicem ⟨est professus⟩ populo Romano. huius oratio ut semper gravis et grata in contionibus fuit, sic contendo numquam neque sententiam eius auctoritate neque eloquentiam iucunditate fuisse maiore.
108 quo silentio sunt auditi de me ceteri principes civitatis! quos idcirco non appello hoc loco, ne mea oratio, si minus de aliquo dixero ingrata, si satis de omnibus, infinita esse videatur. cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio contionem! quis non modo adprobavit, sed non indignissimum facinus putavit illum non dicam loqui, sed vivere ac spirare? quis fuit qui non eius voce maculari rem publicam, seque si eum audiret scelere adstringi arbitraretur?

51 109 Venio ad comitia sive magistratuum placet sive legum. leges videmus saepe ferri multas. omitto eas quae feruntur ita vix ut quini et ii ex aliena tribu qui suffragium ferant reperiantur. de me quem tyrannum atque ereptorem libertatis esse dicebat illa ruina rei publicae, dicit se legem tulisse. quis est qui se cum contra me ferebatur, inisse suffragium confiteatur? cum autem de me eodem ex senatus consulto comitiis centuriatis ferebatur, quis est qui non profiteatur se adfuisse et suffragium de salute mea tulisse? utra igitur causa popularis debet videri, in qua omnes honestates civitatis, omnes aetates, omnes ordines una ⟨mente⟩ consentiunt, an in qua furiae concitatae tan-

3 *add. AKl. cum Kochio* (*qui* ⟨prof. est⟩) ⟨praebuit⟩ *Mdv. p. 378. cf. Pis. 80* 4 ut semper gravis *Sey. p. 64* et pergravis *ω* 5 neque ... auctoritate *om.* P^1 *suppl.* P^c *mg.* 6 maiore P^1G^1 maiorem P^cG^c 7 silenti G 9 ingrata si P^c ingratast P^1 ingrata sit si G 10 cedo *ex* -de G^c illius** (*perspicitur* d-; *scripserat igitur post* eiusdem *librarius* illiusdem) G 12 quis P^cG quos P^1 13 faci non G^1 facinus non G^c 16 astringi P^c 19 et ii *in ras.* P 22 dicet *ω* 24 autem *ex* hoc G^c 28 civitates G^1 29 *add. Mue. quam-*

quam ad funus rei publicae convolant? an sicubi aderit Gellius homo et fratre indignus viro clarissimo atque optumo consule, et ordine equestri cuius ille ordinis nomen retinet ornamenta confecit, id erit populare? 'est enim homo iste populo Romano deditus.' nihil vidi magis; qui cum eius adulescentia in amplissimis honoribus summi viri L. Philippi vitrici florere potuisset, usque eo non fuit popularis ut bona solus comesset. deinde ex inpuro adulescente et petulante posteaquam rem paternam ab idiotarum divitiis ad philosophorum reculam perduxit, Graeculum se atque otiosum putari voluit, studio litterarum se subito dedidit. nihil sane Attici iuvabant anagnostae, libelli pro vino etiam saepe oppignerabantur; manebat insaturabile abdomen, copiae deficiebant. itaque semper versabatur in spe rerum novarum, otio et tranquillitate rei publicae consenescebat. ecquae seditio umquam fuit in qua non ille princeps? ecqui seditiosus quoi ille non familiaris? ecquae turbulenta contio cuius ille non

(the right margin carries 110 beside the first line and 52 beside "publicae consenescebat. ecquae seditio umquam fuit in")

---

quam una consentiunt *fortasse non aliter dictum atque* ante praedico *(e. g. Phil. 6, 5), tamen cf. har. resp. 12 Phil. 4, 7*

1 an ... indignus (-nius *cod.*) *Schol. B* 8 comesset *ex* cum esset G[c] 10 deliciis *Pantagathus* (*servato* regulam) 11 reculam *Latendorf, Jahrb. LXXXI 1860 p. 728* regulam ω *(def. He. p. 51); alias coniecturas enumerat Mue. p. XXIII, quibus adde* paenulam *P. de Lagarde, Adnot. ad Proverb. vers. Graec. p. VII* 12 [studio ... dedidit] *Ba. p. 113, verba necessaria vel propter* subito dedidit P dedit G 13 sane Attici iuvabant anagnostae *Mdv. p. 379* sane atae P[1] sane attae iuvabant anagnostae (-scae G) P[c]G. *videtur in* P[1] *unus archetypi versus omissus esse. recentiorum coniecturas enumerant He. p. 50 et Mue. p. XXIII. Schoellius (apud Kimm. p. 11)* sane atte *corruptam vocis* anagnostae *formam praebere censet recepta praeter corruptam vocem correctura.* sane *mihi videtur necessarium, ne nexus sententiarum desit.* libelli *cum priore membro coniungit Mdv.* 14 etiam saepe pro vino ς *Mue. siquid mutandum,* etiam *aut post* libelli *aut ante* oppign. *collocaverim* 15 versaba*tur P 18 qua non P quam G ecqui P et qui G quoi P[c] quo P[1]G; *quamquam cf. ad 63 p. 200, 14* 19 familiari G 19 non *s. v. add.* P[1] non ille G

concitator? cui benedixit umquam bono? benedixit? immo quem fortem et bonum civem non petulantissime est insectatus? qui ut credo non libidinis causa,
111 sed ut plebicola videretur, libertinam duxit uxorem. is de me suffragium tulit, is adfuit, is interfuit epulis et gratulationibus parricidarum. in quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos saviatus. qui quasi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipsam causam est mihi inimicus quia nihil habet. utrum ego tibi patrimonium eripui Gelli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo gurges ac vorago patrimonii helluabare, ut si ego consul rem publicam contra te et gregalis tuos defendissem, in civitate esse me nolles? te nemo tuorum videre vult, omnes aditum sermonem congressum tuum fugiunt; te sororis filius Postumius adulescens gravis senili iudicio notavit, cum in magno numero tutorem liberis non instituit. sed latus odio et meo et rei publicae nomine, quorum ille utri sit inimicior nescio. plura dixi quam dicendum fuit in
112 furiosissimum atque egentissimum ganeonem. illuc revortor: contra me cum sit actum capta urbe atque oppressa, Gellium Firmidium Titium eiusdemmodi furias illis mercennariis gregibus duces et auctores fuisse, cum ipse lator nihil ab horum turpitudine audacia sordibus abhorreret. at cum de dignitate mea fere-

---

2 bonum et fortem G 3 quiḍ G^c 4 plebicola videretur libertinam P publico laudaretur liber G 5 me G ne *ex* me P 7 ultus cum illo ore *Pantagathus* ullus cum illo re (reo P^c G) ω inimicos est meos P^1 inimicus est meus P^c G quis G 8 ob eam causam ipse (*ex* -sa G^c) G 11 tuo meo G helluabare *ex* -berem G^c 14 adiụtum P^1 auditum P^c G 15 concressum P posthumius G 16 gra*vis P *om.* G latus P^1 G elatus P^c; *Ha. confert Nep. Att. 10, 4* etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem. *cf. etiam Clu. 199* quam caecam crudelitate et scelere ferri videtis *Sall. Cat. 3, 3* studio ad rem publicam latus sum 18 et meo P *mg.* nomini *ex* -ne G^c utri ς ut ei ω 19 inimicior P^1 inimicitior P^c G 21 sit ω est *Mdv. Op.*^2 *p. 380* latum *Or.* 18 illis furias G mercenariis G 25 abhorreret ς abhorret G aborret P de *et* mea *om.* G

batur, nemo sibi nec valetudinis excusationem nec se-
nectutis satis iustam [ut illam] putavit, nemo fuit qui
se non rem publicam mecum simul revocare in suas
sedes arbitraretur. 53
Videamus nunc comitia magistratuum. fuit conle- 113
gium nuper tribunicium in quo tres minime, duo ve-
menter populares existimabantur. ex iis qui popu-
lares non habebantur, quibus in illo genere conducta-
rum contionum consistendi potestas non erat, duo a
populo Romano praetores video esse factos; et quan-
tum sermonibus vulgi et suffragiis intellegere potui,
prae se populus Romanus ferebat sibi illum in tribu-
natu Cn. Domiti animum constantem et egregium et
Q. Anchari fidem ac fortitudinem, etiamsi nihil agere
potuissent, tamen voluntate ipsa gratam fuisse. iam
de C. Fannio quae sit existimatio videmus; quod iu-
dicium populi Romani in honoribus eius futurum sit,
nemini dubium esse debet. quid populares illi duo, 114
quid egerunt? alter qui tamen se continuerat, tulerat
nihil, senserat tantum de re publica aliud atque ho-
mines exspectabant, vir et bonus et innocens et bonis
viris semper probatus, quod parum videlicet intellexit
in tribunatu, quid vero populo probaretur, et quod il-
lum esse populum Romanum qui in contione erat ar-
bitrabatur, non tenuit eum locum in quem nisi popu-
laris esse voluisset, facillume pervenisset. alter qui
ita se in populari ratione iactarat, ut auspicia legem

---

1 valitudinis P 2 ut illam *expunctum in* P ullam *Ha. parum commoda verborum collocatione* 5 videamus *Naug.* videmus *ω* magistratum P fuit ... existimantur *Schol. B* 6 duo vaementer (vehe- G) *Schol. B* G vehementer duo P 11 ⟨ex⟩ sermonibus *Lb.* 15 gratam *Man.* gratum *ω quod retinet Mue. cl. exemplis quale est Font. 12* hominum et civitatum qui *Planc. Cic. epist. 10, 24, 6* quae mens eum aut quorum consilia ... avocarit *non plane similibus.* grata *ferri nequit propter clausulam* 18 quid ... duo *Schol. B* *distinxi cum Eberhardio* 19 [quid egerunt] *Pluyg. 1881 p. 335* 22 viris P[c] virisset P[1]G

Aeliam senatus auctoritatem consulem collegas bonorum iudicium nihili putaret, aedilitatem petivit cum bonis viris et hominibus primis, sed non praestantissimis opibus et gratia: tribum suam non tulit, Palatinam denique per quam omnes illae pestes vexare rem publicam dicebantur perdidit, nec quicquam illis comitiis quod boni viri vellent nisi repulsam tulit. videtis igitur populum ipsum ut ita dicam iam non esse popularem, qui ita vehementer eos qui populares habentur respuat, eos autem qui ei generi adversantur honore dignissimos iudicet.

54 115 Veniamus ad ludos. facit enim iudices vester iste in me animorum oculorumque coniectus, ut mihi iam licere putem remissiore uti genere dicendi. comitiorum et contionum significationes sunt interdum verae, sunt nonnumquam vitiatae atque corruptae: theatrales gladiatoriique consessus dicuntur omnino solere levitate nonnullorum emptos plausus exilis et raros excitare; ac tamen facile est, cum id fit, quemadmodum et a quibus fiat et quid integra multitudo faciat videre. quid ego nunc dicam quibus viris aut cui generi civium maxime plaudatur? neminem vestrum fallit. sit hoc sane leve quod non itast, quoniam optimo quoique inpertitur, set si est leve homini gravi leve est, ei vero qui pendet rebus levissimis, qui rumore et ut ipsi lo-

---

1 senatus *edd.* setus P^1 secutus P^cG 2 nihili *Hot.* nihil ω 3 sed P et G 4 tribum ς tribuas ω 5 ⟨posse⟩ vexare *Lehmann, Herm. XIV 1879 p. 214* ⟨maxime⟩ vexare *Busche* 6 rem publicam *Gar.* populum (·P· G) R· ω dicebantur *corruptum esse iudicant Jac. p. 716 et Ha. de* nitebantur *cogitat RKl. p. X. quod infinitivum secum habet apud Sall. Nep. Liv.* 8 iam *ed. Ascens. 1531* tam ω 9 eos *om.* G autem *ex* hoc G^c 13 coniectus *Lb.* contectus ω 15 interdum verae sunt P^cG *om.* P^1 17 gladiatorique P^1G^1 consessus ς consensus ω 18 exilis ς ex illis ω 19 ac tamen PG^1 attamen G^c 22 maxime plaudatur G maxima pl. P maxime applaudatur *ed. Ascens. 1531* 23 quoniam P vel quoniam quod G 23 cuique G^c 24 set P et G 25 ipse *ex* -si G^1 locontur P loquitur G

quontur favore populi tenetur et ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem videri necesse est. ex 116 te igitur Scaure potissimum quaero, qui ludos apparatissimos magnificentissimosque fecisti, ecquis istorum popularium tuos ludos aspexerit, ecquis se theatro populoque Romano commiserit. ipse ille maxime ludius, non solum spectator, sed actor et acroama, qui omnia sororis embolia novit, qui in coetum mulierum pro psaltria adducitur, nec tuos ludos aspexit in illo ardenti tribunatu suo, nec ullos alios nisi eos a quibus vix vivus effugit. semel inquam se ludis homo popularis commisit omnino, cum in templo Virtutis honos habitus esset virtuti, Gaique Mari conservatoris huius imperii monumentum municipi eius et rei publicae defensori reditum ad salutem praebuisset.

55 117 Quo quidem tempore quid populus Romanus sentire se ostenderet, utroque in genere declaratumst, primo cum audito senatus consulto rei ipsi atque absenti senatui plausus est ab universis datus, deinde cum senatoribus singulis spectatum e senatu redeuntibus; cum vero ipse qui ludos faciebat consul assedit,

---

1 dicitur G 2 sibilum ς sibtum P^1 sibi tum P^cG 3 qui ... fecisti *Schol. B* apparatissimos magnificentissimosque P^cG apparatissimosque P^1 apparatissimos *Schol. B* 4 et quis G 5 et qui G 6 commi∗serit P ipse ... ludius *Schol. B* ludos G 7 expectator G auctor G acroama ς acroma ω qui ... novit *Schol. B* 9 psaltria ς psalteria ω 11 vix ... effugit *Schol. B*

12 commissit P^1 virtutis *edd.* virtu∗∗s honoris P honoris G *perspexit We. p. 66 in archetypo supra veram lectionem* virtutis *additum fuisse vocabulum* honoris, *cum librarius perperam de Marcelliano templo Honoris et Virtutis cogitaret. sicut scholiasta Bobiensis, qui 120 recte in lemmate* Virtutis *habet, sed in explicatione eodem errore tenetur quo hic* 14 municipii ω

15 reditum *AKl.* sedem ω praesidium *Paul p. 315* 16 sentiret [se ostenderet] *Paul p. 329 ut vulgaris pleonasmus deleretur* 18 primo P^cG primum P^1 consulto rei *Gar.* cons.ore∗ P (*erasa* i) c.*(sic)* ore G; *itaque -o ad significandam vocis abbreviatae* consultum *terminationem adscriptum erat* 21 assedit stantes P asseditantes G

stantes ei manibus passis gratias agentes et lacrumantes gaudio suam erga me benivolentiam ac misericordiam declararunt. at cum ille furibundus incitata illa sua vaecordi mente venisset, vix se populus Romanus tenuit, vix homines odium suum a corpore eius inpuro atque infando represserunt; voces quidem et palmarum intentus et maledictorum clamorem omnes pro-
118 fuderunt. sed quid ego populi Romani animum virtutemque commemoro, libertatem iam ex diuturna servitute dispicientis in eo homine cui tum petenti iam aedilitatem ne histriones quidem coram sedenti pepercerunt? nam cum ageretur togata Simulans ut opipinor, caterva tota clarissima concentione in ore inpuri hominis inminens contionatast:

'† huic Tite tua postprincipia atque exitus
vitiosae vitae.'

sedebat exanimatus, et is qui antea cantorum convicio contiones celebrare suas solebat, cantorum ipsorum vocibus eiciebatur. et quoniam facta mentiost ludorum, ne illud quidem praetermittam, in magna varietate sententiarum numquam ullum fuisse locum in quo aliquid a poëta dictum cadere in tempus nostrum vi-
119 deretur, quod aut populum universum fugeret aut non exprimeret ipse actor. et quaeso hoc loco iudices, nequa levitate me ductum ad insolitum genus dicendi labi putetis, si de poëtis, de histrionibus, de ludis in iudicio loquar.

---

1 ei P et G *quod praefert We. l. l. sed error in* G *cohaeret cum priore* 3 ad P^1 incitata *om.* G 5 hodium P^1G^1 6 nefando ς 7 omnem G 10 despitientis G^c 13 contentione G in os *vel* ori *Schue.* 15 *Afran. CRF 304 cf. Fleckeisen, Jahrb. CXI 1875 p. 547, Koch ib. p. 856, Loewe ib.* tite tua P tite etua G; Tite *in togata cave abicias* hinc discitote *vel* haec intueto *Buecheler* 17 his P^1 19 suas celebrare G 20 ne *ed. Ascens. 1531* et ω 22 aliquit P 23 aut non exprimeret *add. s. v.* P^c 24 aụctor G^c et ... putetis *Schol. B* loco ω in loco *Schol. B*

Non sum tam ignarus iudices causarum, non tam insolens in dicendo, ut omni ex genere orationem aucuper et omnes undique flosculos carpam atque delibem. scio quid gravitas vestra, quid haec advocatio, quid ille conventus, quid dignitas P. Sesti, quid periculi magnitudo, quid aetas, quid honos meus postulet. set mihi sumpsi hoc loco doctrinam quandam iuventuti qui essent optumates. in ea explicanda demonstrandumst non esse popularis omnis eos qui putentur. id facillime consequar, si universi populi iudicium verum et incorruptum et si intimos sensus civitatis expressero. Quid fuit illud quod recenti nuntio de illo senatus consulto quod factum est in templo Virtutis, ad ludos scaenamque perlato, consessu maxumo summus artifex et mehercule semper partium in re publica tam quam in scaena optimarum flens et recenti laetitia et mixto dolore ac desiderio mei egit apud populum Romanum multo gravioribus verbis meam causam, quam egomet de me agere potuissem? summi enim poëtae ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore exprimebat. qua enim ⟨vi⟩: 56 120

'qui rem publicam certo animo adiuverit,
statuerit, steterit cum Achivis —'

vobiscum me stetisse dicebat, vestros ordines demonstrabat! revocabatur ab universis.

're dubia
haut dubitarit vitam offerre nec capiti pepercerit.'

haec quantis ab illo clamoribus agebantur! cum iam 121

2 genere orationem *ex* generaetionem G^c 5 ille G illi P ·sestii (*ex* S G^c) et quid G 13 de illo ... Virtutis *Schol. B* 15 summus artifex *Schol. B* 16 in re publica *Naug.* in TR·PL ω optimarum ⟨actor⟩ *Grumme 1902 p. 10* flens ex recenti *Ba. p. 118* 18 apud P·R· G apud P·R· P ad p. R. *Mdv. Op.*[2] *p. 383* 21 *add. Koechly* 22 *Acc. TRF 357* 26 *ib. 359* 27 haut *Mdv. p. 384* ∗ut (*fuit* aut) P ut G dubitari G vitam *Naug.* viam ω pepercerit *edd.* peper P^1 pepercit P^cG

omisso gestu verbis poëtae et studio actoris et exspec-
tationi nostrae plauderetur: 'summum amicum summo
in bello —' nam illud ipse actor adiungebat amico
animo et fortasse homines propter aliquod desiderium
57 adprobabant: 'summo ingenio praeditum.' iam illa
quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paulo
post in eadem fabula sunt acta! 'O pater —' me,
me ille absentem ut patrem deplorandum putabat,
quem Q. Catulus, quem multi alii saepe in senatu
patrem patriae nominarant. quanto cum fletu de illis
nostris incendiis ac ruinis, cum patrem pulsum, pa-
triam adflictam deploraret, domum incensam eversam-
que, sic egit ut demonstrata pristina fortuna cum se
convortisset: 'haec omnia vidi inflammari' fletum
122 etiam inimicis atque invidis excitaret! 'pro di im-
mortales!' quid? illa quemadmodum dixit idem!
quae mihi quidem ita et acta et scripta videntur esse
ut vel a Q. Catulo si revixisset praeclare posse dici
viderentur; is enim libere reprehendere et accusare
populi nonnumquam temeritatem solebat aut errorem
senatus: 'o ingratifici Argivi, immunes Grai inmemo-
res benefici!' non erat illud quidem verum; non enim
ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem a quo ac-
ceperant non liceret, nec unus in quemquam umquam
gratior quam in me universi; sed tamen illud scripsit
disertissimus poëta pro me, egit fortissimus actor non
solum optumus de me cum omnes ordines demon-

---

1 gestu P^c gesto P^1G verbisque *(scil. omissis) Jac. p. 719* actoris *Hervag.* auctoris *ω* 2 *Acc. TRF 361* 3 auctor G 5 iam *ed. Ascens. 1531* tam P tum·G *non peius* 7 [in eadem fabula] *Ba. p. 119, cf. O. Ribbeck, Die römische Tragödie 1875 p. 423. sunt versus Enni* me *semel* G 8 putabat *ed. Ascens. 1531* putarat *ω* 9 multis P^1 12 eversam, quae *Ba. p. 121* 18 dici posse G 19 reprehenderet et accusaret G 21 *Acc. TRF 364* o immunes Grai *Schol. B* o P *Schol. B* vero G argui P^1 immunes *Schol. B* inanes *ω* benefitii *ω* 23 a quo P quod G 26 di*sertissimus P dissimus G pro re *Mdv. p. 385; sed cf. Wc. p. 53* auctor G 27 demonstrarenṭ P

straret, senatum equites Romanos universum populum Romanum accusaret: ‘exulare sinite, sistis pelli, pulsum patimini!’ quae tum significatio fuerit omnium, quae declaratio voluntatis ab univero populo Romano in causa hominis non popularis, equidem audiebam, existimare facilius possunt qui adfuerunt.

Et quoniam huc me provexit oratio, histrio casum 58 123
meum totiens conlacrumavit, cum ita dolenter ageret causam meam, ut vox eius illa praeclara lacrimis impediretur. neque poëtae quorum ego semper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt. eaque populus Romanus non solum plausu, sed etiam gemitu suo comprobavit. utrum igitur haec Aesopum potius pro me aut Accium dicere oportuit, si populus Romanus liber esset, an principes civitatis? nominatim sum appellatus in Bruto: ‘Tullius qui libertatem civibus stabiliverat.’ miliens revocatum est. parumne videbatur populus Romanus iudicare id a me et a senatu esse constitutum quod perditi cives sublatum per nos criminabantur? Maximum vero populi Romani iudicium uni- 124
versi consessu gladiatorio declaratum est. erat enim munus Scipionis dignum et eo ipso et illo Metello quoi dabatur. id autem spectaculi genus erat quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maxime delectatur. in hunc consessum P. Sestius tribunus plebis, cum ageret nihil aliud

---

2 *Acc. TRF 365* sinite ω sinitis *ed. Ascens. 1531; sed* sinite *sola scriptura diversum a* sinitis; *cf. Leo, Plaut. Forsch.*^{2} *1912 p. 302 sq.* si istis ω pelli P belli G pa∗timini P 5 audiebam *ed. Ascens. 1531* audiebamus ω aestimare ς 8 toties cum lacrimavit G 10 poetae ... dilexi *Schol. B* 13 aesophum P 15 nominatim su[u]m ... Bruto *Schol. B* 16 *Acc. TRF praet. 40* 17 milies G parum parumne G 20 maxime *ed. Hervag.* universi *Schue.* universo ω 21 consensu ω erat ... dabatur *Schol. B* (unus *cod.*) 22 et eo *Schol. B* st eo P est eo G Metello *Schol. B* Q. Metello ω *cf. Mdv. op.*^{2} *p. 386* 23 quoi PG^1 cui G^c autem *ex* hoc G^c 24 celebrabatur G 25 consensum ω 26 M. P. *(sed in* G M *expunctum)* ω

in eo magistratu nisi meam causam, venit et se populo
dedit, non plausus cupiditate, sed ut ipsi inimici nostri
voluntatem universi populi viderent. venit ut scitis
a columna Maenia. tantus est ex omnibus specta-
culis usque a Capitolio, tantus ex fori cancellis plau-
sus excitatus, ut numquam maior consensio aut aper-
tior populi Romani universi fuisse ulla in causa dicere-
125 tur. ubi erant tum illi contionum moderatores, legum
domini, civium expulsores? aliusne est aliquis inpro-
bis civibus peculiaris populus cui nos offensi invisi-
59 que fuerimus? equidem existimo nullum tempus esse
frequentioris populi quam illud gladiatorium neque
contionis ullius neque vero ullorum comitiorum. haec
igitur innumerabilis hominum multitudo, haec populi
Romani tanta significatio sine ulla varietate universi,
cum illis ipsis diebus de me actum iri putaretur, quid
declaravit nisi optumorum civium salutem et digni-
126 tatem populo Romano caram esse universo? at vero
ille praetor qui de me non patris avi proavi, maio-
rum denique suorum omnium, sed Graeculorum in-
stituto contionem interrogare solebat velletne me re-
dire, et cum erat reclamatum semivivis mercennario-
rum vocibus, populum Romanum negare dicebat, is
cum cotidie gladiatores spectaret, numquam est con-
spectus cum veniret. emergebat subito cum sub tabu-
las subrepserat, ut 'mater, te appello' dicturus vi-
deretur. itaque illa via latebrosior qua spectatum
ille veniebat, Appia iam vocabatur. qui tamen quo-

---

1 venit et se P egit esse G 3 venit a (ad *cod.*) columna Maenia *Schol. B* 6 consessio P^{c} 15 universi *om.* G *quod probavit Paul p. 328* [sine ... universi] *Ortm. p. 426; at vide ne* universi *cum pondere in fine commatis collocatum sit* 19 praetor qui *Gar. (est Appius Claudius Clodi frater)* et ·R· qui P et requi G^{1} et reliqui G^{c} 25 emergebat ... videretur *Schol. B* tabulas ω tabellas *Schol. B* 26 *Pacuv. TRF 197* dicturus vide turus videtur *cod. Schol. B* 27 itaque ... veniebat *Schol. B* latebrosior *Schol. B* latebrosa (latenebrosa P^{1}) ω 28 quoquo P^{c} quo P^{1} $\overline{q}$q G

quo tempore conspectus erat, non modo gladiato-
res, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis ex-
timescebant. videtisne igitur quantum ⟨intersit⟩ in- 127
ter populum Romanum et contionem? dominos con-
tionum omni odio populi notari; quibus autem con-
sistere in operarum contionibus non liceat, eos omni
populi Romani significatione decorari?

Tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras
qui redire ipse Carthaginem sua voluntate ad suppli-
cium, quam invitis Carthaginiensibus a quibus ad sena-
tum missus erat Romae manere maluerit, et mihi negas
optandum reditum fuisse per familias comparatas et
homines armatos? vim scilicet ego desideravi, qui 60
dum vis fuit nihil egi, et quem si vis non fuisset,
nulla res labefactare potuisset. hunc ego reditum 128
repudiarem, qui ita florens fuit ut verear nequis me
studio gloriae putet idcirco exisse ut ita redirem?
quem enim umquam senatus civem nisi me nationi-
bus exteris commendavit, cuius umquam propter sa-
lutem nisi meam senatus publice sociis populi Romani
gratias egit? de me uno patres conscripti decreverunt
ut qui provincias cum imperio optinerent, qui quae-
stores legatique essent, salutem et vitam custodirent.
in una mea causa post Romam conditam factumst,
ut litteris consularibus ex senatus consulto cuncta ex
Italia omnes qui rem publicam salvam vellent con-
vocarentur. quod numquam senatus in universae rei
publicae periculo decrevit, id in unius mea salute con-
servanda decernendum putavit. quem curia magis re-

---

2 set P 3 *add. We. p. 16 hic (ante eum post* contionem *addebatur)* 4 et dominos G 5 autem P hoc G 9 chartaginem P cartaginem G sua∗∗ P 10 invitis Carthaginiensibus *AKl.* sine iis captivis ω invitis *Ba. p. 125 (quod ad sententiam attinet rectissime)* 11 voluerit G 15 nulla res P ulla re G reditum ego (*sed transpositis vocibus a* P¹) P 16 quis P^c G quid P¹ qui *RKl.* 17 [studio gloriae] *Kimm. p. 57* 23 legatiqui P¹ 26 salvam esse vellent G convocarentur ς convocarent ω

quisivit, quem forum luxit, quem aeque ipsa tribunalia desideraverunt? omnia discessu meo deserta horrida muta, plena luctus et maeroris fuerunt. quis est Italiae locus in quo non fixum sit in publicis monumentis studium salutis meae, testimonium dignitatis?

61 129 Nam quid ego illa de me divina senatus consulta commemorem? vel quod in templo Iovis Optimi Maximi factumst, cum vir is qui tripertitas orbis terrarum oras atque regiones tribus triumphis adiunctas huic imperio notavit, de scripto sententia dicta mihi uni testimonium patriae conservatae dedit. quoius sententiam ita frequentissimus senatus secutus est ut unus dissentiret hostis, idque ipsum tabulis publicis mandaretur ad memoriam posteri temporis sempiternam. vel quod est postridie decretum in curia populi ipsius Romani et eorum qui ex municipiis convenerant admonitu, nequis de caelo servaret, nequis moram ullam adferret; siquis aliter fecisset, eum plane eversorem rei publicae fore, idque senatum gravissime laturum, et ut statim de eius facto referretur. qua gravitate sua cum frequens senatus nonnullorum scelus audaciamque tardasset, tamen illud addidit, ut si diebus quinque quibus agi de me potuisset non esset actum, redirem in patriam dignitate omni recuperata.

62 130 decrevit eodem tempore senatus ut iis qui ex tota Italia salutis meae causa convenerant agerentur gratiae, atque ut idem ad res redeuntis ut venirent rogarentur.

---

7 Iovis O· M· *ω* 8 qui ... notavit *Schol. B* 9 atque regiones *om. Schol. B* triumpis *Schol. B* 10 de scripto *ex* -ta G^1 11 quoius P cuius *ex* quo si ius G^c 13 unus dissentiret hostis idque P un* * (*eras.* -us) desentiret hos (hoc G^c) idque G 14 posterita P 15 post tridie G 16 eorum ex municipiis qui G 17 nequis de ... servaret *Schol. B om.* G *(propter homoearcton unus versus archetypi omissus, cf. ad p. 239, 11)* 18 aliter G alter P 23 ut si G nisi P ·V· P is G 24 dignitatem P 26 salutis G satis P causa* (-m *eras.*) G atque ... rogarentur *Schol. B* 27 ut *om. Schol. B* redeuntis *Schol. B* -es *ω*

haec erat studiorum in mea salute contentio, ut ii qui a senatu de me rogabantur, eidem senatui pro me supplicarent. atque ita in his rebus unus est solus inventus, qui ab hac tam inpensa voluntate bonorum palam dissideret, ut etiam Quintus Metellus consul qui mihi vel maxime ex magnis contentionibus rei publicae fuisset inimicus, de mea salute rettulerit. qui excitatus summa cum auctoritate ⟨senatus, tum⟩ P. Servili ⟨incredibili⟩ quadam gravitate dicendi, cum ille omnis prope ab inferis evocasset Metellos, et ad illius generis quod sibi cum eo commune esset dignitatem propinqui sui mentem a Clodianis latrociniis reflexisset, cumque eum ad domestici exempli memoriam et ad Numidici illius Metelli casum vel gloriosum vel gravem convertisset, conlacrumavit vir egregius ac vere Metellus, totumque se P. Servilio dicenti etiam tum tradidit, nec illam divinam gravitatem plenam antiquitatis diutius homo eiusdem sanguinis potuit sustinere, et mecum absens beneficio suo rediit in gratiam. quod certe si est aliqui sensus in morte praecla- 131
rorum virorum, cum omnibus Metellis, tum vero uni viro fortissimo et praestantissimo civi gratissimum, fratri suo fecit, socio laborum periculorum consiliorum meorum.

---

4 tam *edd.* iam *ω* 5 dissideret *ex* desideret G[c] 7 retulerit G 8 cum summa *Man.* ⟨senatus tum⟩ *RKl.* 9 ⟨incredibili⟩ *Man.* ⟨divina⟩ *RKl.* 11 cum ille omnis prope P cum ille quasi m*s (*i.* meus *ex* mis *pro* om̄es) de caelo servaret Ne quis prope G *(cf. ad p. 238, 17)* 12 reflexisset *ed. Ascens. 1531* refixisset *ω* 13 a domestico G 14 ad Numidici illius *Man.* ad unum dicitius P[1] ad unum dicto citius P[c]G[c] ad unum dictitius G[1]. *cf. sen. grat. 25* 15 collacrimavit vir *Lb.* conlacrumavit at*ut vir P vel lacrimavit ut vir G (vel *expunctum*); conlacrumavit atque ut vir ... Metellus totum[que] se *Mo. qua coniectura vereor ne* conlacrumavit *nimis nude opponatur sequenti membro* 18 divitiis *ex* diutius G[c] 19 mecum ... gratiam *Schol. B* suo *om. ω* 20 alicui *ex* aliqui P 22 gratissimum ... fecit *Schol. B*

63 Reditus vero meus qui fuerit quis ignorat? quemadmodum mihi advenienti tanquam totius Italiae atque ipsius patriae dextram porrexerint Brundisini, cum ipsis Nonis Sextilibus idem dies adventus mei fuisset reditusque natalis, idem carissimae filiae, quam ex gravissimo tum primum desiderio luctuque conspexi, idem etiam ipsius coloniae Brundisinae, idem ut scitis ⟨Salutis⟩, cumque me domus eadem optumorum et doctissimorum virorum ⟨M.⟩ Laeni Flacci et patris et fratris eius laetissima accepisset, quae proximo anno maerens receperat et suo praesidio periculoque defenderat. cunctae itinere toto urbes Italiae festos dies agere adventus mei videbantur, viae multitudine legatorum undique missorum celebrabantur, ad urbem accessus incredibili hominum multitudine et gratulatione florebat, iter a porta, in Capitolium ascensus, domum reditus erat eiusmodi ut summa in laetitia illud dolerem, civitatem tam gratam tam miseram atque oppressam fuisse.

132 Habes igitur quod ex me quaesisti qui essent optumates. non est natio ut dixisti; quod ego verbum ad-

---

3 cum ... Sextilibus *Schol. B* [ipsis ... Sextilibus] *Grumme 1902 p. 10. si suo loco movenda verba, post* advenienti *traiecerim* 5 reditusque natalis, idem *Bai. (cf. Att. 3, 20, 1; sic etiam Schol. B distinxit)* reditus qui natalis idem P reditus quin admisidem G (-dm- *ex* -tal- *corruptum*) reditusque idem natalis *Grumme* (*poterat* reditusque, natalis idem) carissima G ex *ex* et G[c] 7 ut scitis ⟨Salutis⟩ *Heine* Salutis *Man.* ⟨Salutis⟩ ut scitis *Lb. (sed* ut scitis *medio membro, non in fine collocat Cicero: 74. 124 Flacc. 64 Mil. 37 Phil. 2, 69. 7, 4. 14, 15). cf. Att. 4, 1, 4* 8 fortissimorum *Gar.* dulcissimorum *Buechner, progr. Schwerin 1866 p. 5* 9 *add. Ha.* Laeni *edd.* laeli P laelii G *cf. Planc. 97* M. Laeni Flacci. *epist. 14, 4, 2 (58 a.)* nos Brundisi apud M. Laenium Flaccum dies XIII fuimus 12 cunctae *Jeep, Epist. grat. ad Kohnium 1851 p. 8* cumque *ω del. Mdv. op.*[2] *p. 388 (postea Adv. III 1884 p. 142* cunctae *accepit)* tum vero *Eberhard* 13 legatorum ... multitudine *(v. 15) om.* G 14 adcessus P[1] 15 florebant G[c] 16 aḍportaṭ P 17 dolerem *ex* dolorem G[c] 21 est ... videt *Schol. B*

gnovi; est enim illius a quo uno maxime P. Sestius se oppugnari videt, hominis eius qui hanc nationem deleri et concidi cupivit, qui C. Caesarem mitem hominem et a caede abhorrentem, saepe increpuit, saepe accusavit, cum adfirmaret illum numquam dum haec natio viveret sine cura futurum. nihil profecit de universis; ⟨de⟩ me agere non destitit, me oppugnavit primum per indicem Vettium, quem in contione de me et de clarissimis viris interrogavit. in quo tamen eos civis coniunxit eodem periculo et crimine, ut a me inierit
gratiam, quod me cum amplissimis et fortissimis viris 64
congregavit. sed postea mihi nullo meo merito, nisi 133
quod bonis placere cupiebam, omnis est insidias sceleratissime machinatus. ille ad eos a quibus audiebatur cotidie aliquid de ⟨me⟩ ficti adferebat, ille hominem mihi amicissimum Cn. Pompeium monebat ut meam domum metueret atque a me ipso caveret, ille se sic cum inimico meo copularat ut illius meae proscriptionis quam adiuvabat Sex. Clodius, homo iis dignissimus quibuscum vivit, † toambuam esse se scrip-

---

1 illius ω verbum eius *Schol. B* 3 deliri P^1 hominem et a caede ab- *om.* P^1 *(i. unus versus archetypi)* 5 *numquam P ñumquam G 7 *add. edd.* destitit ς desistit ω primum ... Vettium *Schol. B* 8 Vettium *Schol. B* P tuum G contione P^c -nem P^1G 12 mihi ⟨uni⟩ *Lehmann, Herm. XIV 1879 p. 214* anullo G 14 macchinatus P 15 de me ficti *Man.* defecti ω ficti *item Man. et Gar. fort. melius propter incommodam verborum* de me *collocationem, cf. Mdv. op.*[2] *p. 388* 18 ut ... proscriptionis *Schol. B* illum *Naug.* (*quod debebat esse* eum) meae *Schol. B* P me G 19 [quam adiuvabat] *del. Eberhard, verba plane necessaria cum dicendum sit Clodium non auctorem, sed adiutorem tantum fuisse* cloelius G cohelius P^1 clohelius P^c 20 toambuam esse se scriptorem esse P tabulam esse se scriptorem (scripturum G^c) esse G baiulum esse, se scriptorem [esse] *RKl. (recepta Naugerii coniectura v. 18)*, tubam Vatinium (*vel* illum) sese scr. esse *Mue.* ambo una sese scriptores esse *Mdv. Adv. III 1884 p. 143. certe Vatini nomen quod Cicero hoc loco non sine consilio vitat, falsum est. sensui suffecerit* eum baiulum esse se scriptorem [esse]

torem esse diceret, ille unus ordinis nostri discessu meo, luctu vestro palam exultavit. de quo ego cum cotidie rueret verbum feci iudices numquam, neque putavi cum omnibus machinis ac tormentis vi exercitu copiis oppugnarer, de uno sagittario me queri convenire. Acta mea sibi ait displicere. quis nescit? qui legem meam contemnat quae dilucide vetat gladiatores biennio quo quis petierit aut petiturus sit dare.
134 in quo eius temeritatem satis mirari iudices non queo. facit apertissime contra legem, facit is qui neque elabi ex iudicio iucunditate sua neque emitti gratia potest neque opibus et potentia leges ac iudicia perfringere. quae res hominem inpellit, ut sit tam intemperans? estne nimia gloriae cupiditate? familiam gladiatoriam credo nactus est speciosam nobilem gloriosam. norat studia populi, videbat clamores et concursus futuros. hac exspectatione elatus homo flagrans cupiditate gloriae tenere se non potuit quin eos gladiatores induceret, quorum esset ipse pulcherrimus. si ob ⟨eam⟩ causam peccaret [et] pro recenti populi Romani in se beneficio populari studio elatus, tamen ignosceret nemo; cum vero ne de venalibus quidem homines

---

3 co * tidie P   neque putavi ... convenire (*om.* cum ... oppugnarer) *Schol. B*   4 vi *Naug.* ut *ω*   5 oppugnaret G   quaerigọ P   6 acta ... contemnat *Schol. B*   ait *Schol. B* alii *ω*; *vix* aiit *cl. Quint. inst. 1, 4, 11, propterea quod* āiio, *sed* ăit *Ciceroni placuisse verisimile est*   6 displicere se *cod. Schol. B*   7 meam *Schol. B* P¹G eam Pᶜ   contempnat P contemnatur G   delucide G   petat aut *Pantagathus (ex Vat. 37) del. Mdv. op.² p. 388. videtur hoc loco Cicero perfectum praetulisse, quia Vatinius in aedilitate petenda anno superiore repulsam tulerat. aliter defendit tradita Luebbert, Arch. f. Lex. II 1885 p. 221*   10 elapsi G   14 estne *(scil. intemperans)* nimia *AKl.* iste nimia P iste anima G est enim nimia *Jeep* [iste ... cupiditate] *Mdv. op.² p. 390 utpote praecepta ex v. 17. at tunc vix explicatur mutatus ordo* gloriae cupiditate. *quae notio augetur verbis* flagrans cupiditate gloriae   familia G   16 futurus G   18 gloria G   eos *Or.* hos *ω*   19 esset *ed. Ascens. 1531* et *ω*   *add. ib.* quamquam *cf. ad 62 p. 199, 19*   20 *del. Or. fort. inutiliter*   22 divinatibus *ω*

electos, sed ex ergastulis emptos nominibus gladiatoriis ornarit et sortito alios Samnites, alios provocatores fecerit, tanta licentia, tanta legum contemptio nonne quem habitura sit exitum pertimescit? Sed ha- 135
bet defensiones duas, primum 'do' inquit 'bestiarios; lex scripta de gladiatoribus.' festive! accipite aliquid etiam acutius. dicet se non gladiatores, sed unum gladiatorem dare et totam aedilitatem in munus hoc transtulisse. praeclara aedilitas! unus leo, ducenti bestiarii. verum utatur hac defensione; cupio eum suae causae confidere. solet enim tribunos plebis appellare et vi iudicium disturbare, cum diffidit. quem non tam admiror quod meam legem contemnit hominis inimici, quam quod sic statuit omnino consularem legem nullam putare. Caeciliam Didiam, Liciniam Iuniam contempsit. etiamne eius quem sua lege et suo beneficio ornatum munitum armatum solet gloriari, C. Caesaris legem de pecuniis repetundis non putat esse legem? et aiunt alios esse qui acta Caesaris rescindant, cum haec optuma lex et ab illo socero eius et ab hoc adsecula neglegatur! et cohortari 65
ausus est accusator in hac causa vos iudices ut aliquando essetis severi, aliquando medicinam adhiberetis rei publicae. non east medicina cum sanae parti

---

2 sanites G 3 contemptio nonne quem ς contemptionnem non ṇẹqụẹ (ṇẹqụẹ quem *secundum Pet.*) P contemptione non ne quem G 5 inquid P^1 bestiarios *ed. Ascens. 1531* bestiariis *ω* 6 aliquid *ω* aliud *Lb.* 7 dicit *ed. Hervag. We. p. 57* 9 unus ... bestiarii *Schol. B* 10 hac *ex* ac P^c 11 solet ... tribunos pl. *Schol. B* 13 contemnit *Mdv. Op.*^{2} *p. 390* contempnet *ω* 14 sic statuit *Mdv. ib.* si statuit P^1 se st. P^cG statuit *Lb.* sustinuit *Ba. p. 130* 15 Caeciliam ... contemsit *Schol. B* Caeciliam *Schol. B* anciliam *ω* Liciniam *Schol. B* licentiam *ω* de pecuniis repetundis legem G 19 putat *ex* potat P^c aiunt [P malit G (m- *scriptum pro* ai, a *pro* u, li *pro* n) 20 cum ... neglegatur *Schol. B* optuma *om. Schol. B* 21 adsaecula P 22 hac *ex* ac P^c adiberetis P 24 non ... adhibetur *Schol. B* parti *add.* G^1 *mg.*

corporis scalpellum adhibetur atque integrae, carnificina est ista et crudelitas. ii medentur rei publicae qui exsecant pestem aliquam tanquam strumam civitatis.

136 Sed ut extremum habeat aliquid oratio mea, et ut ego ante dicendi finem faciam quam vos me tam attente audiendi, concludam illud de optimatibus eorumque principibus ac rei publicae defensoribus, vosque adulescentes et qui nobiles estis, ad maiorum vestrorum imitationem excitabo, et qui ingenio ac virtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem in qua multi homines novi et honore et gloria floruerunt
137 cohortabor. haec est una via — mihi credite — et laudis et dignitatis et honoris, a bonis viris sapientibus et bene natura constitutis laudari et diligi, nosse discriptionem civitatis ⟨a⟩ maioribus nostris sapientissime constitutam, qui cum regum potestatem non tulissent, ita magistratus annuos creaverunt, ut consilium senatus rei publicae praeponerent sempiternum, deligerentur autem in id consilium ab universo populo aditusque in illum summum ordinem omnium civium industriae ac virtuti pateret. senatum rei publicae custodem praesidem propugnatorem conlocaverunt, huius ordinis auctoritate uti magistratus et quasi ministros gravissimi consilii esse voluerunt. senatum autem ipsum proximorum ordinum splendorem confirmare,

1 scalpellum *ex* scabellum G[1] 2 ii ... civitatis *Schol. B* ii *Schol. B* ei *ω* 3 exsecant P postem G 5 aliquit P 6 me *ω* mei *Mue. (cf. Philol. XVII 1861 p. 103 sq.)* 9 nobilis P vestrorum G[c] vestrum P G[1] *fort. recte* 14 a bonis ... diligi *del. Kimm. p. 62, verba de adulescentibus aptissima. certe bonorum virorum commemoratio fere necessaria* et sapientibus G 15 et bene *Naug.* bene et *ω* ⟨a⟩ natura ς 16 *add.* ς *fort. non necessario* 19 [senatus] *Karsten, Spicilegium criticum 1881 p. 8. sed senatus nomen ante 21* in summum illum ordinem *dictum esse verisimile est* 20 deligerentur *ex* deleg- G[c] diligerentur P autem *ex* hoc G[c] *(item v. 25)* 24 hordinis P 25 [voluerunt] *Dietrich, vix recte* 26 splendorem confirmare *Ba. p. 131* splendore confirmari *ω*

plebis libertatem et commoda tueri atque augere vo-
luerunt. haec qui pro virili parte defendunt, optumates 66 138
sunt cuiuscumque sunt ordinis. qui autem praecipue
suis cervicibus tanta munia atque rem publicam susti-
nent, hi semper habiti sunt optumatium principes
auctores et conservatores civitatis. huic hominum ge-
neri fateor ut ante dixi, multos adversarios inimicos
invidos esse, multa proponi pericula, multas inferri
iniurias, magnos esse experiundos et subeundos la-
bores. sed mihi omnis oratiost cum virtute, non cum
desidia, cum dignitate, non cum voluptate, cum iis
qui se patriae, qui suis civibus, qui laudi, qui gloriae,
non qui somno et conviviis et delectationi natos arbi-
trantur. nam siqui voluptatibus ducuntur et se vitio-
rum inlecebris et cupiditatium lenociniis dediderunt,
missos faciant honores, ne attingant rem publicam,
patiantur virorum fortium labore se otio suo perfrui.
qui autem bonam famam bonorum quae sola vere glo- 139
ria nominari potest expetunt, aliis otium quaerere de-
bent et voluptates, non sibi. sudandum est iis pro
communibus commodis, adeundae inimicitiae, subeun-
dae saepe pro re publica tempestates, cum multis

---

1 et *om.* G augere G^c augeri PG^1 3 autem P haec G *(sic)* 4 sustinent ς *(quod clausula commendat)* sustineant ω, *quod defendit Gaffiot, Pour le vrai latin 1909 p. 109* 5 optumatumatium P 9 iniurias ς invidias ω (*ortus error ex commutatione litterarum* R *et* D) experiundos G expiundos P et subeundos *del. Kimm. p. 60 deleta si recte sentio aequabilitate membrorum. nam duobus commatis novenarum syllabarum responderet membrum undecim vel duodecim syllabarum. forma autem periodi haec est: duo commata sedecim et septendecim syllabarum excipiuntur membro bipartito duodeviginti syllabarum. claudit membrum septendecim vel sedecim syllabarum* 10 sed ... voluptate *Schol. B* omnis *om. Schol. B* 13 conviviis G conviis P delectationi *ex* -ne G^1 14 et se vitiorum P esse vitiorum et se G *(correctura falsum locum occupavit)* 15 cupiditatium P^{c}G -teum P^1 dediderunt *ex* dederunt G^1 16 fatiant *ex* fatiunt G^c 17 patiantur *ex* -untur G^c labores G 18 autem *ex* hoc G^c 20 voluptates *ex* -is G^c pro *om.* G

audacibus inprobis nonnumquam etiam potentibus dimicandum. haec audivimus de clarissimorum virorum consiliis et factis, haec accepimus, haec legimus. neque eos in laude positos videmus, qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem, aut qui largitione caecarunt mentes imperitorum, aut qui fortis et claros viros et bene de re publica meritos in invidiam aliquam vocaverunt. levis hos semper nostri homines et audaces et malos et perniciosos cives putaverunt. at vero qui horum inpetus et conatus represserunt, qui auctoritate, qui fide, qui constantia, qui magnitudine animi consiliis audacium restiterunt, hi graves, hi principes, hi duces, hi auctores huius dignitatis atque imperii semper habiti sunt.

67 140 Ac nequis ex nostro aut aliquorum praeterea casu hanc vitae viam pertimescat, unus in hac civitate quem quidem ego possum dicere, praeclare vir de re publica meritus L. Opimius indignissume concidit. cuius monumentum celeberrumum in foro, sepulchrum desertissumum in litore Dyrrachino relictum est. atque hunc tamen flagrantem invidia propter interitum C. Gracchi semper ipse populus Romanus periculo liberavit; alia quaedam civem egregium iniqui iudicii procella pervortit. ceteri vero aut repentina vi perculsi ac tempestate populari per populum tamen ipsum recreati sunt atque revocati, aut omnino involnerati inviolatique vixerunt. at vero ii qui senatus consilium, qui

---

2 audivimus G audimus P 8 semper hos nostri omnes G 11 fideṁ G^c 12 restituerunt P 13 dignitatis ω ordinis et dignitatis ς civitatis *Gul. Ha. confert de aere al. Mil frg. VIII b (p. 171, 27 St.)* eiciundus est ... ex urbe civis auctor et custos salutis otii dignitatis. fidei atque *del. Reid* 16 in ac P^1 17 possim *ed Ascens. 1531 Mdv. Op.² p. 391* de *om.* G 18 indignissume P^c -sime P^1G 19 phoro P desertissumum G^1 -simum PG^c 20 littore G atque P at G 21 flagrante *ex* -tem P^c 22 [semper] *C. F. Hermann (vocem ex adscripto nomine* Sempronio *natam esse suspicatus est Eberhard), recte defendit Kimm. p. 33* aliquaedam P

auctoritatem bonorum, qui instituta maiorum neglexerunt, et imperitae aut concitatae multitudini iucundi esse voluerunt, omnes fere rei publicae poenas aut praesenti morte aut turpi exilio dependerunt. quodsi 141 apud Atheniensis, homines Graecos longe a nostrorum hominum gravitate diiunctos, non deerant qui rem publicam contra populi temeritatem defenderent, cum omnes qui ita fecerant e civitate eicerentur, si Themistoclem illum conservatorem patriae non deterruit a re publica defendenda nec Miltiadi calamitas qui illam civitatem paulo ante servarat, nec Aristidi fuga qui unus omnium iustissimus fuisse traditur, si postea summi eiusdem civitatis viri, quos nominatim appellari non est necesse, propositis tot exemplis iracundiae levitatisque popularis tamen suam rem publicam illam defenderunt, quid nos tandem facere debemus, primum in ea civitate nati unde orta mihi gravitas et magnitudo animi videtur, tum in tanta gloria insistentes ut omnia humana leviora videri debeant, deinde ad eam rem publicam tuendam adgressi quae tanta dignitate est, ut eam defendentem occidere † non aliud sit quam oppugnantem rerum potiri?

Homines Graeci quos antea nominavi inique a suis 68 142 civibus damnati atque expulsi, tamen quia bene sunt de suis civitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt non in Graecia solum, sed etiam apud nos atque in ceteris terris, ut eos a quibus illi oppressi sint nemo nominet, horum calamitatem dominationi illorum om-

---

1 neglexerunt P 4 quod⟨si⟩ ... Graecos *Schol. B* 5 atheniensis P^c G atheniens P^1 6 disiunctos G 10 nec ... calamitas *Schol. B* Miltiadi *Schol. B* Miltiadis (-lei- P) ω 11 servaret P^1 neque *(sic)* ... fuga *Schol. B* Aristidi *Schol. B* aristidis ω 14 iracundiae e̤t̤ P 16 illi *Ba. p. 135* quid *ex* qui G^c 18 insistentes *ex* insistens G^1 20 eam *ex* eum G^c 21 *ñ aliud P non aliud G nobilius *C. F. Hermann, Rhein. Mus. II 1843 p. 576* optabilius *Schue.* melius *Ba. p. 135, alii alia* 23 inique *ex* ique P^c 27 sint ω sunt ς

nes anteponant. quis Carthaginiensium pluris fuit Annibale consilio virtute rebus gestis, qui unus cum tot imperatoribus nostris per tot annos de imperio et de gloria decertavit? hunc sui cives e civitate eiecerunt; nos etiam hostem litteris nostris et memoria
143 videmus esse celebratum. quare imitemur nostros Brutos Camillos Ahalas Decios Curios Fabricios Maximos Scipiones Lentulos Aemilios innumerabiles alios, qui hanc rem publicam stabiliverunt; quos equidem in deorum immortalium coetu ac numero repono. amemus patriam, pareamus senatui, consulamus bonis; praesentis fructus neglegamus, posteritatis gloriae serviamus, id esse optumum putemus quod erit rectissimum, speremus quae volumus, sed quod acciderit feramus, cogitemus denique corpus virorum fortium magnorumque hominum esse mortale, animi vero motus et virtutis gloriam sempiternam, neque hanc opinionem si in illo sanctissimo Hercule consecratam videmus, cuius corpore ambusto vitam eius et virtutem immortalitas excepisse dicatur, minus existimemus eos qui hanc tantam rem publicam suis consiliis aut laboribus aut auxerint aut defenderint aut servarint, esse inmortalem gloriam consecutos.

69
144 Sed me repente iudices de fortissimorum et clarissimorum civium dignitate et gloria dicentem et plura etiam dicere parantem horum aspectus in ipso cursu orationis repressit. video P. Sestium meae salutis, vestrae auctoritatis, publicae causae defensorem propugnatorem actorem, reum; video hunc praetextatum eius filium oculis lacrumantibus me intuentem; video

1 *cf. Val. Max. 5, 3 ext. 1* quis ... Hannibale *Arus. GL VII 499, 9* 2 Annibale P^1 Hannibale P^cG *Arus.* 4 de *om.* G hunc ... eiecerunt (eiciuntur *cod.*) *Schol. B* 5 nos G vos P 13 optumum G -timum P 14 volumus sed quod *partim in ras. partim s. v. scripsit* P^c sed *om.* G 15 magnorumque ς magnorum ω motum *Dietrich* 20 dicitur ς 21 ac laboribus *Or.* 22 auxerunt aut defenderunt aut servarunt ς *We. p. 68* 23 consecuturos *Lb.* 28 auctorem G

⟨T.⟩ Milonem, vindicem vestrae libertatis, custodem salutis meae, subsidium adflictae rei publicae, extinctorem domestici latrocinii, repressorum caedis cotidianae, defensorem templorum atque tectorum, praesidium curiae, sordidatum et reum; video P. Lentulum cuius ego patrem deum ac parentem statuo fortunae ac nominis mei ⟨et⟩ fratris liberorumque nostrorum, in hoc misero squalore et sordibus; cui superior annus idem et virilem patris et praetextam populi iudicio togam dederit, hunc hoc anno in hac toga rogationis iniustissimae subitam acerbitatem pro patre fortissimo et clarissimo cive deprecantem. 145 atque hic tot et talium civium squalor, hic luctus, hae sordes susceptae sunt propter unum me, quia me defenderunt, quia meum casum luctumque doluerunt, quia me lugenti patriae, flagitanti senatui, poscenti Italiae, vobis omnibus orantibus reddiderunt. quod tantum est in me scelus? quid tanto opere deliqui illo die cum ad vos indicia litteras confessiones communis exitii detuli, cum parui vobis? ac si scelestum est amare patriam, pertuli poenarum satis; eversa domus est, fortunae vexatae, dissipati liberi, raptata coniux, frater optumus, incredibili pietate, amore inaudito maximo in squalore volutatus est ad pedes inimicissimorum; ego pulsus aris focis deis penatibus, distractus a meis carui patria, quam uti levissime dicam corpore texeram, per-

---

1 *add.* ς 3 cotidianae P G[1] Clodianae G^c 6 deum ac ω eundem *Reid; cf. Rhein. Mus. LXVIII 1913 p. 481 adn. 3* 7 *add.* ς fratris mei G liberorumque nostrorum *Ha.* eorumque nostrorum ω rerumque (*sic* P^c) nostrarum ς 8 cui ... dederit *Schol. B* 9 praetextam *ex* -um G^c 10 hac togaṃ P rogationis ... acerbitatem (subiit *cod.*) *Schol. B* 11 sibitam P[1] 12 alium P[1] 14 *pro* quia *altero* qui P[1] 17 or∗antibus P 18 tantopere G^c illo ς illo lolo P illo illo G 19 indicia *om.* G 22 raptata P rapṣ̣ạta G^c coniux P[1] coniunx P^{c}G 26 uti G ut P corpore texeram *Koch, Zeitschr. f. Gymn. XV 1861 p. 386* certa deịẹ|texeram P certo detexeram G certe dilexeram *Mdv. op.*[2] *p. 393* certe defenderam *RKl. alii alia*

tuli crudelitatem inimicorum, scelus infidelium, fraudem invidorum. 146 si hoc non est satis quod haec omnia deleta videntur reditu meo, multo mihi, multo inquam iudices praestat in eandem illam recidere fortunam, quam tantam inportare meis defensoribus et conservatoribus calamitatem. an ego in hac urbe esse possim his pulsis qui me huius urbis conpotem fecerunt? non ero, non potero esse iudices; neque hic umquam puer qui his lacrumis qua sit pietate declarat, amisso patre suo propter me me ipsum incolumem videbit, nec quotienscumque me viderit ingemescet, ac pestem suam ac patris sui se dicet videre. ego vero hos in omni fortuna quaecumque erit oblata conplectar, nec me ab iis quos meo nomine sordidatos videtis, umquam ulla fortuna divellet, neque eae nationes quibus me senatus commendavit, quibus de me gratias egit, hunc exulem propter me sine me videbunt. 147 Sed haec di immortales qui me suis templis advenientem receperunt stipatum ab his viris et P. Lentulo consule, atque ipsa res publica qua nihil est sanctius, vestrae potestati iudices commiserunt. vos hoc iudicio omnium bonorum mentes confirmare, inproborum reprimere potestis, vos his civibus uti optumis, vos me reficere et renovare rem publicam. quare vos obtestor atque obsecro, ut si me salvom esse voluistis, eos conservetis per quos me recuperavistis.

---

3 dele*ta (c *eras.*) G re*ditu P 4 eandem G eadem P 9 lacrumis P[c] lacrimis P[1]G 10 incolomem P[1] incolumen G nec P et G cotienscumque P 12 se P[1] sese P[c] esse G hoc ς vos ω eos *Mdv. p. 394* 20 potestate P[1] commixserunt P 21 hoc PG[1] autem G[c] 22 inproborum ⟨impetum⟩ *Probst p. 354; haud scio an praestet* impetus potestis *ex* potestates P[1] 23 me**recuperavistis P

M. TULLI CICERONIS

SCRIPTA QUAE MANSERUNT OMNIA

FASC. 23

ORATIONES

IN P. VATINIUM · PRO M. CAELIO

RECOGNOVIT

A. KLOTZ

LIPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXV
